

" Η ΔΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ "

ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ : ΨΑΡΑΔΑΚΗ ΜΑΡΙΑ – ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 Α.Μ. : 134020000645
 ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ : ΣΥΝΘΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
 ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2003-2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	3
1.Εισαγωγή.....	4
2. Ο Τύπος και η έννοιά του.....	5
α. Υποκειμενική και αντικειμενική έννοια του τύπου.....	5
β. Τύπος υπό ευρεία έννοια. Ορισμός και περιεχόμενο.....	5
γ. Τύπος υπό στενή έννοια.....	7
3. Η ελευθερία του τύπου.....	8
α. Ως μορφή της ελευθερίας πνευματικής κίνησης.....	8
β. Η εξέλιξη της ελευθερίας του τύπου και η σημασία της.....	8
i. Κατοχύρωση στην Ελλάδα.....	10
ii. Κατοχύρωση στην αλλοδαπή.....	11
iii. Κατοχύρωση σε διεθνείς συμβάσεις.....	12
γ. Το α. 14 του Συντάγματος του 1975 /1986/2001.....	13
i. Σύγκριση με το α. 14 του ισχύσαντος Συντάγματος 1975/1986.....	15
ii. Περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου.....	15
4. Η ελευθερία της έκφρασης.....	17
α. Έννοια και κατοχύρωση.....	17
β. Ratio και συνέπειες της συνταγματικής κατοχύρωσης.....	18
γ. Θετική και αρνητική.....	20
δ. Φορείς και αποδέκτες.....	20
ε." Κατάχρηση " της ελευθερίας του τύπου ;.....	21
5. Η δια του τύπου κριτική.....	23
α. Η χρήση του τύπου ως μέσου άσκησης κριτικής και έκφρασης απόψεων.....	23
β. Όρια στην ελευθερία του τύπου ;.....	24
6. Τύπος και προσωπικότητα.....	25
α. Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει σήμερα η προσωπικότητα.....	25
β. Σύγκρουση ή συμβίωση ;.....	25
γ. Η ελευθερία του τύπου ως περιορισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας.....	26
i. Δικαιολογητικοί λόγοι ή λόγοι αίροντες τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής.....	26
1. Δικαιολογημένο συμφέρον.....	26
2. Συναίνεση.....	30
3. Στάθμιση συμφερόντων.....	30
ii. Δημοσιογραφική έρευνα και προστασία της προσωπικότητας.....	31
iii . Η αντίληψη της δημοσιογραφικής ελευθερίας στον κώδικα δεοντολογίας της Ε. Σ. Η. Ε. Α.....	32
δ. Το δικαίωμα της προσωπικότητας ως περιορισμός της ελευθερίας του τύπου.....	35
i. Δογματική θεώρηση και περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας.....	35
ii . Το δικαίωμα της προσωπικότητας στο α. 57 Α. Κ. και γενικότερα στο αστικό δίκαιο.....	37
iii . Ο σεβασμός της προσωπικής σφαίρας και της ιδιωτικής ζωής του ατόμου στον κώδικα της Ε. Σ. Η. Ε. Α.	38
iv. Ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας.....	39
v . Ειδικότερα η προσβολή της τιμής.....	40
vi . Θεμελίωση της υποχρέωσης σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας.....	43
vii . α. 14 του Συντάγματος : " ... τηρώντας τους νόμους του Κράτους ".....	43
viii . Η ελευθερία της έκφρασης για ιδιαίτερες κατηγορίες προσώπων.....	45
ix. Όρια του δικαιώματος της προσωπικότητας.....	46
7. Ελευθεροτυπία και ιδιωτικός βίος.....	48
8. Υποχρέωση επανόρθωσης.....	49
α. Στο Σύνταγμα και τους νόμους.....	49
β. Στον κώδικα δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α.....	49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	51
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	53
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	54

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

α. = άρθρο

Α. Κ. = Αστικός Κώδικας

α. ν. = αναγκαστικός νόμος

Α. Π. = Άρειος Πάγος

Αρμ. = Αρμενόπουλος

βλ. = βλέπε

εδ. = εδάφιο

Ε.Δ.Δ.Α = Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Εκδ.Αντ. Ν. = Εκδόσεις Αντωνίου Νικολάου

Ελλ Δικ = Ελληνική Δικαιοσύνη

επ. = επόμενα

Ε.Σ.Δ.Α. = Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ε.Σ.Ρ. = Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης

Εφ Αθ = Εφετείο Αθηνών

κ.τ.λ. = και τα λοιπά

Κ.Π.Δ. = Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Νο Β = Νομικό Βήμα

ν. = νόμος

ό. π. = όπως παραπάνω

παρ. = παράγραφος

Π. Κ. = Ποινικός Κώδικας

σελ. = σελίδα

σημ. = σημείωση

Σ .τ. Ε. = Συμβούλιο της Επικρατείας

Συντ. Δικ. = Συνταγματικό Δίκαιο

τ. = τόμος

Τριμ Εφ Αθ = Τριμελές Εφετείο Αθηνών

Τριμ Πλημ Αθ = Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών

1.Εισαγωγή

Ο Μαρξ έγραψε κάποτε πως όποιος ελέγχει τα μέσα παραγωγής, ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται η ίδια η κοινωνία. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί πως κάτι ανάλογο φαίνεται πως ισχύει στην εποχή μας για τον τύπο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας γενικότερα . Αυτά εξελίσσονται σήμερα ως η ισχυρότερη βιομηχανία , ενσωματώνοντας και αξιοποιώντας τις τεχνολογίες αιχμής και ξεπερνώντας με ραγδαία ταχύτητα τους παραδοσιακούς κλάδους και τις πηγές πλούτου και ισχύος .¹

Καταρχήν , έχει σημασία να οριστεί η έννοια του τύπου και οι διακρίσεις αυτού , ώστε να γίνει κατανοητό τι περιλαμβάνει ο όρος αυτός . Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ελευθερία του τύπου . Μια ελευθερία που δεν ήταν πάντα αυτονόητη η κατοχύρωση της . Μέσα από μία σύντομη αναδρομή στην εξέλιξη και στην κατοχύρωση αυτής σε νομικά κείμενα , μπορεί κάποιος ν' αντιληφθεί την πορεία των ανθρώπων και την εξέλιξη του τρόπου και της ποιότητας ζωής αυτών .

Η ελευθερία της έκφρασης , δηλαδή η δυνατότητα του καθενός να εκφράζεται όπως θέλει , είναι ένα δικαίωμα συνταγματικά κατοχυρωμένο που αποτελεί μια έκφραση της ελευθερίας του τύπου . Παρατίθενται γι' αυτό εν συντομία λίγα λόγια για το περιεχόμενο , τις διακρίσεις και την κατοχύρωση του.

Στη συνέχεια ακολουθεί η παράθεση της ουσίας του θέματος μας , η δια του τύπου κριτική . Ποια είναι τα φαινόμενα της εποχής , πως γίνεται η χρήση του τύπου σήμερα και διατυπώνεται ο προβληματισμός που θα αναλυθεί παρακάτω .

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η σχέση του τύπου με την προσωπικότητα . Πως εμφανίζεται η επαφή αυτών των δύο έννομων αγαθών στη σημερινή εποχή, συγκρούονται ή συμβιώνουν αρμονικά ; Πότε η ελευθερία του τύπου αποτελεί περιορισμό για το δικαίωμα της προσωπικότητας ; Ποια είναι τα δικαιώματα των δημοσιογράφων απέναντι στην προσωπικότητα των πολιτών και τι λέει ο κώδικας δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. ; Απ' την άλλη , πότε το δικαίωμα επί της προσωπικότητας περιορίζει την ελευθερία του τύπου ; Τι είναι ακριβώς το δικαίωμα αυτό και πότε υπάρχει παράνομη προσβολή του ; Τέλος , ποια είναι τα μέσα άμυνας απέναντι σε τέτοιου είδους προσβολές ;

Το θέμα της δια του τύπου κριτικής και της οριοθέτησης του , είναι ένα θέμα επίκαιρο , στο οποίο μπορούν να διατυπωθούν πολλά αντιτιθέμενα επιχειρήματα και να συγκρουστούν τα εκατέρωθεν συμφέροντα . Αυτό που απομένει στους νομικούς είναι να θέσουν τα όρια άσκησης των δυο δικαιωμάτων και αυτό θα επιχειρηθεί να γίνει σ' αυτήν την παρουσίαση .

¹ Βλ. Μακρυδημήτρη Α. , Η ραδιοτηλεόραση και η ποιότητα της δημοκρατίας , Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου 2002 , έτος ΙΕ' , τεύχος Ι , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα

2. Ο Τύπος και η έννοιά του.

α. Υποκειμενική και αντικειμενική έννοια του τύπου 1α

Τύπος με την υποκειμενική έννοια είναι το υποκείμενο (ή και κατ' επέκταση η μέθοδος) της παραγωγής εντύπων . Μ' αυτή την έννοια τύπος είναι η εφημερίδα, το περιοδικό κ. ο. κ . . Μ' αυτή την έννοια χρησιμοποιεί το Σύνταγμα τον όρο τύπος στο α.14 παρ. 2 , όταν ορίζει ότι ο τύπος είναι ελεύθερος .

Τύπος με την αντικειμενική έννοια είναι το προϊόν του τύπου με υποκειμενική έννοια . Με την έννοια αυτή ο τύπος ταυτίζεται με το έντυπο , είναι δηλαδή το φύλλο της εφημερίδας , το τεύχος του περιοδικού κλπ . Το Σύνταγμα χρησιμοποιεί τον όρο τύπος με την αντικειμενική του έννοια στο α.14 παρ.1 , όπου ο τύπος γίνεται αντιληπτός ως μέσο έκφρασης στοχασμών . Στην αντικειμενική αυτή έννοια προσιδιάζει το αρχικό περιεχόμενο της λέξης . Η λέξη " τύπος " , σημαίνει την πράξη , το αποτέλεσμα του ρήματος τύπτω , κτυπώ . Τύπος γενικότερα σημαίνει το αποτύπωμα που αφήνει κάποιο κτύπημα και κατ' επέκταση το αποτύπωμα κάποιας εικόνας ή γράμματος ή παράστασης . Τύπος γενικότερα είναι το αποτύπωμα , το ίχνος .

β. Τύπος υπό ευρεία έννοια. Ορισμός και περιεχόμενο

Τύπος υπό ευρεία έννοια , σύμφωνα με τον επικρατέστερο ορισμό² είναι κάθε προϊόν μηχανικού ή χημικού , ή φυσικοχημικού μέσου που είναι ικανό για την παραγωγή μεγάλου αριθμού ομοίων κειμένων , εικόνων, παραστάσεων ή συμβόλων πάνω σε χαρτί ή άλλη ύλη . Ανάλογος ορισμός περιέχεται και στο α.1 του α. ν . 1092/1938 " περί τύπου "³ .

Απ' αυτούς τους ορισμούς δεν διαφέρουν ουσιαστικά και οι παρεχόμενοι από άλλες νομοθεσίες όπως για παράδειγμα απ' την ιταλική ή την γερμανική⁴ . Από τον ορισμό του τύπου υπό ευρεία έννοια μπορούν ν' αντληθούν τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν⁵ :

^{1α} Βλ. Δημητρόπουλος Α. , Σύνταγματικό Δίκαιο , Παραδόσεις , τ. ΙΙΙ , Γ' έκδοση , Αθήνα 2004

² Σγουρίτσας , Συντ. Δίκ. , τ. Β τεύχος . β . σελ. 73

³ " Τύπος και έντυπο επί των οποίων εφαρμόζονται οι διατάξεις του νόμου τούτου είναι παν ότι εκ τυπογραφίας ή οιοδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμόν ή διάδοσιν χειρογράφων , εικόνων , παραστάσεων , μετά ή άνευ σημειώσεων , ή μουσικών έργων μετά κειμένου ή επεξηγήσεων ή φωνογραφικών πλακών . "

⁴ Βλ. Γεωργόπουλος Κων/νος , Επίτομο Συντ. Δίκ. , Εκδ. Αντ. Ν . Σάκκουλα 2002 .

⁵ Δημητρόπουλος Α. , ο. π. , σελ. 270 .

- i) Κατ' αρχήν , τύπος είναι το υλικό αντικείμενο , το προϊόν ενώ αδιάφορη παραμένει η ύλη του προϊόντος .Έτσι, τύπο αποτελεί ότι αποτυπώνεται σε χαρτί, σε δέρμα , σε πλαστικό , σε ξύλο , σε μέταλλο , δηλαδή σε οποιαδήποτε ύλη.
- ii) Ο τύπος ως υλικό αντικείμενο πρέπει να' χει παραχθεί από μέσο μαζικής παραγωγής , αδιάφορο απ' τον αριθμό των τελικά παραχθέντων προϊόντων . Έχει δηλαδή σημασία η προέλευση του υλικού αντικειμένου από μέσο το οποίο έχει ικανότητα παραγωγής μεγάλου αριθμού ομοίων αντιτύπων . Αν όμως έχουμε όμοια αντίτυπα που δεν παρήχθησαν από μέσο μαζικής παραγωγής , αυτά δεν συνιστούν τύπο ακόμα κι αν παρήχθησαν σε μεγάλο αριθμό . Έντυπα δεν αποτελούν ούτε τα χειρόγραφα γιατί δεν χρησιμοποιείται στην παραγωγή τους μηχανικό , χημικό ή φυσικοχημικό μέσο. Το ίδιο υποστηρίζει η κρατούσα άποψη για τα γραφομηχανημένα κείμενα -παρ' ότι για την παραγωγή αυτών χρησιμοποιείται μηχανικό μέσο , γιατί αυτό δεν είναι ικανό να παράγει σε μεγάλους αριθμούς όμοιας παραγωγής . Τέλος , τύπο δεν αποτελεί το πρωτότυπο , αποτελεί όμως το φωτοαντίγραφο⁶ .
- iii) Χαρακτηριστικό του τύπου δεν είναι ο τεχνικός τρόπος αναπαραγωγής αλλά μόνο η δυνατότητα μαζικής αναπαραγωγής . Ενδιαφέρει δηλαδή πρωταρχικά η δυνατότητα διάδοσης σ' ευρύτερο κύκλο προσώπων χωρίς να ' ναι απαραίτητο να πρόκειται γι' αόριστο αριθμό προσώπων . Δευτερεύουσα σημασία έχει η μέθοδος εκτύπωσης . Αποκλείονται έτσι απ' την προστασία του α. 14 οι εφημερίδες τοίχου , οι χειρόγραφες αλλά σε μεγάλο αριθμό αναπαραγόμενες εφημερίδες , οι προκηρύξεις, οι ανακοινώσεις κ. λ. π . , όπως και η εις τους τοίχους αναγραφή λέξεων , φράσεων , παραστάσεων ή συμβόλων⁷ .
- iv) Αδιάφορη είναι επίσης η μορφή του περιεχομένου του εντύπου . Αυτό μπορεί να απεικονίζει κείμενο , φωτογραφίες ή παραστάσεις . Πρέπει όμως το περιεχόμενο αυτού να γίνεται άμεσα αντιληπτό με την αίσθηση της όρασης . Άρα δεν αποτελούν τύπο οι φωνογραφικές πλάκες και οι κασέτες μαγνητοφώνων γιατί πρόκειται για αναμετάδοση ήχων. Άλλωστε σύμφωνα με το α.15 παρ. 1 του Συντάγματος " οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο⁸, τη φωτογραφία , τη ραδιοφωνία , την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης " .
- v) Τέλος , απαιτείται το υλικό προϊόν να περιέχει κάποιο μήνυμα του οποίου επιδιώκεται η διάδοση . Αλλιώς δεν μπορεί ν' αποτελεί τύπο. Στο

⁶ Όπως έκρινε ο ΑΠ 669/1985 Νο Β 1986 , σελ. 447 , στην υπόθεση του " Ιππικού Ομίλου Τ " .

⁷ ΑΠ 1241/1976 , Το Σύνταγμα 1977 , σελ. 176 .

⁸ Ζήτημα έχει τεθεί - ιδίως στην Γερμανία - για το αν ο κινηματογράφος υπάγεται ή όχι στην έννοια του τύπου . Ορισμένοι υποστήριζαν ότι οι εικόνες που προβάλλονται με την κινηματογραφική μηχανή αποτελούν τύπο , ενώ άλλοι είχαν τη γνώμη ότι ο κινηματογράφος εξομοιώνεται με θεατρική παράσταση . Φυσικά αυτή η διαφωνία δεν έχει πρακτική σημασία στην Ελλάδα λόγω του α.15 παρ. 1 του Συντάγματος .

α.14 του Συντάγματος μάλιστα προστατεύεται το έντυπο το οποίο περιέχει έκφραση γνώμης και όχι κάθε έντυπο . Άρα τύπο δεν αποτελούν άλλες διακοσμητικές παραστάσεις .

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τον ορισμό του τύπου υπό ευρεία έννοια , υπάγονται σ' αυτόν όχι μόνο οι εφημερίδες και τα περιοδικά , αλλά και τα βιβλία , τα φυλλάδια , οι φωτογραφίες , τα μετάλλια , τα μουσικά κείμενα (που αναπαράγονται με μηχανικό , χημικό ή φυσικοχημικό μέσο) και οι φωτογραφικές πλάκες , αν και αυτές δεν προστατεύονται απ ' το α. 14 γιατί υπάρχει ειδική διάταξη του νόμου α. 15 παρ. 1 του Συντάγματος⁹ .

γ. Τύπος υπό στενή έννοια

Τύπο με τη στενή έννοια του όρου αποτελεί η τυπογραφία , η δημοσιογραφία στο σύνολό της , το σύνολο των εκδιδόμενων βιβλίων , εφημερίδων αλλά και τα κάθε φύσης περιοδικά¹⁰ (πολιτικά , επιστημονικά κλπ). Ιδιαίτερη θέση μεταξύ των εντύπων κατέχουν οι εφημερίδες¹¹ .

Ο όρος τύπος με μια ακόμη στενότερη έννοια σημαίνει τον δημοσιογραφικό (και κυρίως αλλά όχι μόνον τον ημερήσιο) τύπο .

⁹ Βλ. Γεωργόπουλος Κων/νος , ό. π. , σελ. 541

¹⁰ Σύμφωνα με το α.5 του α. ν . 1092/1938 , περιοδικό είναι έντυπο που εκδίδεται τουλάχιστον μια φορά κάθε τριμηνία και του οποίου το εν γένει περιεχόμενο δεν μπορεί να το χαρακτηρίσει σαν εφημερίδα .

¹¹ Ο α.ν. 1092 / 1938 όρισε στο α. 4 την εφημερίδα ως εξής : " Εφημερίς είναι πάν έντυπον καθ' εκάστην ή κατά μεγαλύτερα αλλά τακτά πάντως χρονικά διαστήματα μέχρις ενός κατ' ανώτατον όριον μηνός , εκδιδόμενον και περιέχον ύλην γενικού πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος , ήτοι ειδήσεις , κρίσεις επί ζητημάτων απασχολούντων την δημοσίαν γνώμην , αναγγελίας , διαφημίσεις ."

3. Η ελευθερία του τύπου

α. Ως μορφή της ελευθερίας πνευματικής κίνησης¹²

Ελευθερία της πνευματικής κίνησης είναι η ελευθερία πνευματικής εκδήλωσης του ατόμου , που μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορες μορφές . Ο όρος , εξ' άλλου , " ελευθερία της πνευματικής κίνησης " είναι περισσότερο σωστός από τους όρους " ελευθερία της σκέψης " ή " ελευθερία του στοχασμού " που χρησιμοποιούνται αντί γι ' αυτόν . Και τούτο επειδή η σκέψη , ο στοχασμός του ανθρώπου είναι αντικειμενικά αδύνατο να περιοριστεί με υλικά μέσα . Σ' έλεγχο ή περιορισμούς μπορεί να υποβληθεί μόνο η εξωτερική των σκέψεων , η εκδήλωσή τους με κάθε μέσο στον εξωτερικό κόσμο .

Η εξωτερική αυτή αποτελεί την πνευματική κίνηση του ατόμου , που την ελευθερία της αναγνώρισαν πανηγυρικά η Γαλλική επανάσταση με το α. 1 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, στο οποίο αναφέρεται ότι " η ελεύθερη διάδοση των σκέψεων και των ιδεών είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου ". Στη συνέχεια την αρχή της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης διακήρυξαν τα περισσότερα Συντάγματα του 19^{ου} αιώνα και φρόντισαν για την κατοχύρωση των διαφόρων μορφών της και ιδίως της ελευθερίας του τύπου , που χάρη στην επίδρασή του (του τύπου) στη διαμόρφωση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής , έχει χαρακτηριστεί ότι αποτελεί την " τέταρτη λειτουργία " του Κράτους .

Η αρχή της ελευθερίας πνευματικής κίνησης διακηρύσσεται με το α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος , που όπως και τα παλαιότερα Συντάγματα , ορίζει ότι " καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά , γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους ". Οι μερικότερες , εξ' άλλου μορφές της ελευθερίας πνευματικής κίνησης – που προστατεύει το Σύνταγμα – είναι : α) η ελευθερία του τύπου (α. 14 και 15) , β) το απόρρητο των μέσων ανταπόκρισης (α.19) , γ) η θρησκευτική ελευθερία (α. 13) , δ) η ελευθερία της εκπαίδευσης (α. 16) , ε) η ελευθερία της συνάθροισης ή του συνεταιρισμού (α. 12) και ζ) το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές (α.10) .

β. Η εξέλιξη της ελευθερίας του τύπου και η σημασία της ¹³

Η ελευθερία του τύπου ολοκληρώθηκε πριν από τριακόσια περίπου χρόνια στην Αγγλία και διακηρύχθηκε στο τέλος του 18^{ου} αιώνα απ' την Αμερικανική κι έπειτα απ' την Γαλλική επανάσταση .

¹² Βλ. Γεωργόπουλος Κ. , ο.π. , σελ. 538 επ.

¹³ Βλ. Δαγτόγλου Π. , Συντ. Δικ. Ατομικά Δικαιώματα , τ. Α , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα , σελ. 456 επ.

Αποτελεί και σήμερα ένα θέμα επίκαιρο , γεγονός που οφείλεται σε πολλούς λόγους . Κατ' αρχήν δεν αποτελεί ολοκληρωμένη ελευθερία στο 1/3 περίπου των σημερινών κρατών αλλά και σε πολλά άλλα είναι αρκετά περιορισμένη . Επίσης , ο τύπος δίνει πρωταρχική σημασία και δημοσιότητα στα προβλήματα της ελευθερίας του¹⁴ . Όμως ο σπουδαιότερος λόγος της αμείωτης επικαιρότητας της ελευθερίας του τύπου είναι η κεντρική της σημασία για την ελευθερία εν γένει και τη δημοκρατία .

Ο Sir William Blackstone (1768 – 1848) έγραφε ήδη στον 18^ο αιώνα ότι " η ελευθερία του τύπου είναι πραγματικά ουσιώδης για την φύση ενός ελεύθερου κράτους "¹⁵ και ο Chateaubriand (1748–1836) τόνιζε στις αρχές του επομένου αιώνα ότι χωρίς την ελευθερία του τύπου , " το σύνταγμα δεν είναι παρά ένα παιχνίδι " , διότι " δεν υπάρχει συνταγματική ελευθερία χωρίς ελευθερία τύπου"¹⁶ .

Από τότε ο τύπος εξελίχθηκε σε τεράστιο βαθμό . Στις αρχές του περασμένου αιώνα γραφόταν ένα απλό και ταπεινό δισέλιδο ή και τετρασέλιδο , που μοιραζόταν σε μερικές εκατοντάδες ανθρώπους από λίγους ιδεολόγους ή σκανδαλοθήρες . Ήταν δηλαδή ως επιχείρηση ασήμαντη και κάτι το ανασφαλές . Όμως σήμερα έχει αντικατασταθεί από τεράστια συγκροτήματα τύπου που απασχολούν χιλιάδες ανθρώπους , με κύκλο εργασιών που ανέρχεται σε δισεκατομμύρια και αποτελεί τον επιούσιο άρτο των μεγάλων μαζών . Άλλωστε σήμερα όλοι διαβάζουν εφημερίδες και μάλιστα πολλοί διαβάζουν μόνο εφημερίδες . Ο τύπος έχει πια υποστεί βαθιές οικονομικές , τεχνικές αλλά και ιδεολογικές μεταμορφώσεις . Ο κύκλος των αναγνωστών του άλλαξε ποιοτικά και ποσοτικά . Άλλωστε σήμερα , η τηλεόραση και η ραδιοφωνία αποτελούν μέσα μαζικής επικοινωνίας με τεράστιες διαστάσεις για τη φιλελεύθερη δημοκρατία της οποίας έγιναν *conditio sine qua non* ¹⁷ .

Ιστορικά , ελευθερία του τύπου σημαίνει κυρίως την ελευθερία του πολιτικού τύπου απ' τη λογοκρισία και την προηγούμενη διοικητική άδεια . Στη σύνδεση αυτή του τύπου με την πολιτική γίνεται σαφής η μετάβαση απ' το φιλελεύθερο – ατομικό δικαίωμα (*status libertatis*) στο δημοκρατικό – πολιτικό δικαίωμα του πολίτη (*status activus*) . Παράλληλα με το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου αναπτύχθηκε μία " θεσμική εγγύηση " δηλαδή συνταγματική κατοχύρωση ενός θεσμού (εν προκειμένω του τύπου) όχι για χάρη των συγκεκριμένων σε δεδομένο χρόνο φορέων του , αλλά ανεξάρτητα απ' αυτούς και εν όψει της αποστολής και των σκοπών ενός θεσμού , που αποτελεί συνταγματικά προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον . Πραγματοποιήθηκε έτσι μία δεύτερη μετατόπιση του κέντρου βάρους : απ' το ατομικό δικαίωμα στη θεσμική εγγύηση , που ισχύει παράλληλα .

¹⁴ Το Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου (International Press Institute) , με έδρα στη Ζυρίχη και γραμματεία στο Λονδίνο , εκδίδει κάθε Δεκέμβριο το δελτίο " The World Freedom Review " .

¹⁵ Blackstone , *Commentaries on the laws of England* , 1^η εκδ. Λονδίνο 1765 , 14^η εκδ. 1803 ,IV : "The Liberty of the Press is indeed essential to the nature of a free State " .

¹⁶ Chateaubriand , *De la monarchie selon la Charte* (Paris 1927) , Chapter XX (*Melanges politiques et litteraires* , Paris 1854 , p. 240) : " Il la faut , cette liberte (de la presse) ou , encore une fois , la constitution n' est qu' un jeu " p. 242 : " Il n'y pas liberte constitutionnelle sans liberte de la presse " .

¹⁷ Βλ. P.D.Dagtogloy, *Wesen und Grenzen der Pressefreiheit*, Στουτγάρδη 1963 .

Πρέπει να τονισθεί ότι το ατομικό δικαίωμα και η θεσμική εγγύηση έχουν διαφορετικό περιεχόμενο : Το ατομικό δικαίωμα δεν είναι απεριόριστο , είναι όμως στην ουσία του απαλλαγμένο από νομικά καθήκοντα . Η θεσμική εγγύηση αντίθετα , συσχετίζεται με καθήκοντα και κατευθύνεται προς ορισμένους σκοπούς .

Ο τύπος συχνά χαρακτηρίζεται ως όργανο και φορέας της κοινής γνώμης. Επίσης χαρακτηρίζεται ως " δημόσιο λειτούργημα " , " δημόσια αποστολή " , " τέταρτη εξουσία "¹⁸ και γράφεται με κεφαλαίο Τ ως Τύπος . Υπέρμαχοι και αντίπαλοι της ελευθερίας του τύπου συμφωνούν στους χαρακτηρισμούς αυτούς όμως οι όροι αυτοί έχουν μόνο πολιτική και κοινωνιολογική σημασία και καμία νομική σπουδαιότητα .

ι. Κατοχύρωση στην Ελλάδα ¹⁹

Η ελευθερία του τύπου διακηρύχθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα ήδη στο συνταγματικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή και με το άρθρο η' του Συντάγματος του Άστρους του 1823 . Το α. 26 του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827 προσέθεσε τη ρητή απαγόρευση της λογοκρισίας (" προεξέτασης ") και αντικατέστησε τις " κοινώς αποδεδειγμένες αρχές της ηθικής " με την "σεμνότητα" . Το α. 10 του Συντάγματος του 1844 ακολούθησε βασικά το υπόδειγμα του α. 18 του Βελγικού Συντάγματος του 1831 , απαγορεύοντας ρητώς και τη εγγυοδοσία .

Το Σύνταγμα του 1864 κατοχύρωσε πληρέστερα την ελευθερία του τύπου, απαγορεύοντας τη λογοκρισία και κάθε προληπτικό μέτρο , περιορίζοντας παράλληλα και τις περιπτώσεις επιτρεπόμενης κατάσχεσης εντύπων περιβάλλοντάς τις μ' εγγυήσεις .²⁰ Με την αναθεώρηση του 1911 προστέθηκε η απαγόρευση δημοσίευσης ειδήσεων που ανάγονται σε στρατιωτικές κινήσεις ή έργα οχύρωσης και καθιερώθηκε η αλληλέγγυη αστική ευθύνη του εκδότη εφημερίδας και του συγγραφέα επιλήψιμου δημοσιεύματος αναφερομένους τον ιδιωτικό βίο. Το Σύνταγμα του 1927 (α. 16) επανέλαβε αυτή τη διάταξη προσθέτοντας στις δυνατότητες περιορισμών τη λήψη μέτρων " προς καταπολέμησης της προσβαλλούσης τα δημόσια ήθη φιλολογίας " και όρισε ότι " τα αδικήματα του τύπου δε θεωρούνται ως επ' αυτοφώρω " .

Το Σύνταγμα του 1952 (α.14) επέτρεπε την κατ' εξαίρεση κατάσχεση εντύπων σε περισσότερες περιπτώσεις και πρόβλεψε για πρώτη φορά τη δικαστική παύση εφημερίδας , την απαγόρευση άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος αλλά και την επανόρθωση ανακριβών δημοσιευμάτων . Όρισε επίσης ότι τα αδικήματα του τύπου είναι αυτόφωρα . Έχει διατυπωθεί ορθά η

¹⁸ Κατά τον Ν. Ν. Σαρίπολο μάλιστα (Συντ. Δικ. , Γ' , σελ.107) και τον παραπεμπόμενο απ' αυτόν Cormeil , ο τύπος " σήμερα αποτελεί , ουχί βεβαίως υπό την έποψιν του συνταγματικού δικαίου , αλλά πράγματι , την πρώτη εξουσία του Κράτους " .

¹⁹ Βλ. Δαγτόγλου Π. , ό. π. , σελ. 462 επ.

²⁰ Βλ. Σγουρίτσας Χρ. , Συντ. Δικ. , Β' β , σελ. 71 -72 .

άποψη ότι το Σύνταγμα του 1952 " χαρακτηρίζεται από πνεύμα δυσπιστίας προς τον τύπο , επηρεασθέν προφανώς εκ των γεγονότων της εποχής κατά την οποία κατηρτίζετο ".²¹

Λόγω των ιστορικών γεγονότων που ακολούθησαν η περίοδος ως το 1974 χαρακτηρίστηκε από ανελευθερία του τύπου .

Το ισχύσαν Σύνταγμα του 1975 διατήρησε μια διατύπωση διστακτική και περιοριστική , όπως αυτή του Συντάγματος του 1952 .Δεν επανέλαβε τη δυνατότητα προς λήψη ιδιαίτερων κατασταλτικών μέτρων δια νόμου "προς καταπολέμησιν της επικινδύνου εις το ήθος της νεότητος φιλολογίας". Προσέθεσε όμως , μια διάταξη που θα μπορούσε ν' αποδειχθεί επικίνδυνη για την ελευθερία του τύπου: εξουσιοδότηση προς τον νομοθέτη να ορίσει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Ακόμα προβλέφθηκε δυνατότητα του νομοθέτη " να προσδιορίσει ότι τα μέσα χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών , δέον να καθίστανται γνωστά".

Η διάκριση μεταξύ του ατομικού δικαιώματος "εκφράζεσθαι δια του τύπου " και της θεσμικής εγγύησης της ελευθερίας του τύπου θεμελιώνεται και στο α. 14 παρ. 1,2 του Συντάγματος του 1975 , όπως και στα προγενέστερα Συντάγματα. Η παρ. 1 αναφέρεται στο ατομικό δικαίωμα , ενώ η παρ. 2 εδ. δ. στη θεσμική εγγύηση. Σ' αυτές τις "ενεργητικά " διατυπωμένες διατάξεις αντιστοιχεί το "παθητικό " δικαίωμα του ατόμου και του πολίτη να προμηθεύεται και να διαβάζει ελεύθερα τον τύπο.

Σε μεταγενέστερο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση του ισχύοντος α. 14 μετά την αναθεώρηση του 2001 και συσχέτιση του με το ισχύσαν.

ii. Κατοχύρωση στην αλλοδαπή²²

Η πρώτη χώρα που απέκτησε πλήρη ελευθερία του τύπου ήταν η Αγγλία , πριν τρεις αιώνες.²³ Αυτό συνέβη γιατί επικράτησε εκεί στο τέλος του 18^{ου} αιώνα , η άποψη ότι το κράτος δεν καθοδηγεί την κοινή γνώμη , ούτε λογοκρίνει εκ των προτέρων τον τύπο , αλλά απλά τιμωρεί εκ των υστέρων τυχόν δυσφημιστικές εκδηλώσεις ή αποκαλύψεις κρατικών απορρήτων.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στις 12 Ιουνίου 1776 διακηρύχθηκε στην πολιτεία της Βιργίνιας το Bill of Rights ότι ο τύπος είναι " one of the great bulwarks of the liberty ". Το 1791 περιέχεται στην πρώτη τροποποίηση ²⁴ του ομοσπονδιακού Συντάγματος , γενική απαγόρευση των νόμων που περιορίζουν την ελευθερία του λόγου ή του τύπου. ²⁵ Μάλιστα , είναι άξιο να σημειωθεί ότι ο

²¹ Βλ. Σγουρίτσας Χρ. , ό. π. , σελ. 72 με παραπομπές στην έκθεση προς τη Βουλή του Προέδρου της Επιτροπής του ΗΕ' ψηφίσματος .Για τις διατάξεις περί τύπου του Συντάγματος του 1952 , βλ. Δαγτόγλου Π. , Προσανατολισμός και σκοποί του νέου Σ. , Το Σ. 1975 , σελ. 27 επ.

²² Βλ. Δαγτόγλου Π. , ό. π. , σελ. 464 επ.

²³ Το 1695 η Βουλή των Κοινοτήτων αρνήθηκε να παρατείνει τον νόμο που προέβλεπε προηγούμενη άδεια για την έκδοση εντύπου (Licencing Act). Βλ. A. V. Dicey , Introduction into the Study of the Law of the Constitution , Λονδίνο 1885 , 10^η εκδ. 1959 , σελ. 247 επ.

²⁴ First Amendment

²⁵ "Congress shall make no law ... abridging the freedom of speech , or the press ... "

τύπος στις Η. Π. Α. παραμένει και σήμερα πιο ελεύθερος απ' ότι στις περισσότερες χώρες .

Ενώ λοιπόν στην Αγγλία και στις Η .Π. Α . είχε καθιερωθεί η ελευθερία του τύπου , στη Γαλλία το κράτος εξακολουθούσε να μεριμνά για την καθοδήγηση της κοινής γνώμης και του έντυπου λόγου. Η ελευθερία του τύπου καθιερώθηκε μόλις στα τέλη του 19^{ου} αιώνα πάλι όμως όχι πλήρως. Αυτό εξηγεί και το ότι τα έργα της γαλλικής διανόησης του 18^{ου} αιώνα δημοσιεύθηκαν σ' άλλες χώρες κι όχι στη Γαλλία (όπως π. χ . έργα του Montesquieu , του Voltaire ή του Rousseau).

Στη Γερμανία πάλι , μόνιμα αποτελέσματα επήλθαν με τη διακήρυξη της ελευθερίας του τύπου απ' την επανάσταση του 1848. Αυτά κατοχυρώθηκαν με τον νόμο περί τύπου του 1874.²⁶ Μετά από διάφορες ιστορικές και νομοθετικές εξελίξεις κατοχυρώθηκε ρητά στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας η ελευθερία του τύπου στο Σύνταγμα του 1949.²⁷ Με την ένωση του 1990 επεκτάθηκε και στην Ανατολική Γερμανία.

Το α. 18 του βελγικού Συντάγματος του 1831 αποτέλεσε πρότυπο για πολλές μεταγενέστερες διατάξεις , όπως φυσικά και για το α. 10 του ελληνικού Συντάγματος του 1844.

Σήμερα σ' όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου είναι κατοχυρωμένη η ελευθερία του τύπου. Το ίδιο συμβαίνει και σε κάποιες χώρες του " τρίτου κόσμου ". Σ' άλλες χώρες η ελευθερία του τύπου είναι περιορισμένη , ενώ σε κάποιες είναι ακόμη ανύπαρκτη. Επίσης δεν υπάρχει στις σοσιαλιστικές χώρες βέβαια , μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού , γίνονται σεβαστά τα ατομικά δικαιώματα και αναπτύσσεται και η ελευθερία του τύπου.

iii. Κατοχύρωση σε διεθνείς συμβάσεις

Η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 κατοχυρώνει την ελευθερία της γνώμης και της διάδοσης της " με κάθε μέσο " (α. 19) .

Το Διεθνές Σύμφωνο ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων του 1966 προσθέτει " γραπτώς ή δια του τύπου " στην κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης και της πληροφορίας (α. 18) .

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του 1950 , κατοχυρώνει μεν την ελευθερία της γνώμης και της πληροφορίας (α. 10) , δεν αναφέρεται όμως καθόλου στην ελευθερία του τύπου ²⁸.

²⁶ Reichspressegesetz

²⁷ Grundgesetz

²⁸ Αυτό δεν εμπόδισε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να τονίσει τη σπουδαιότητα του τύπου ως μέσου πληροφόρησης του κοινού και να συνάγει αξίωση του κοινού για εκπλήρωση απ' τον τύπο αυτού του σκοπού.

γ. Το α. 14 του Συντάγματος του 1975 /1986/2001

Άρθρο 14

1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά , γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους.
2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.
3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων , είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή , απαγορεύεται.
Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση , με παραγγελία του εισαγγελέα , μετά την κυκλοφορία :
 - α) για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας ,
 - β) για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας,
 - γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση , τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της Χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους ,
 - δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώς , στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος .
4. Σ' όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας , μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την κατάσχεση , οφείλει να υποβάλλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο , και αυτό , μέσα σε άλλες είκοσι τέσσερις ώρες , οφείλει να αποφασίσει για τη διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης , διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως .
5. Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης , το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης . Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει , επίσης , δικαίωμα απάντησης , το δε μέσο έχει υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης . Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης .
6. Το δικαστήριο , ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδικές μέσα σε μια πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 3 , διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης του εντύπου και , σε βαριές περιπτώσεις , την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο

που καταδικάστηκε , όπως νόμος ορίζει .Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν αφότου η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη .

7. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την αστική και ποινική ευθύνη του τύπου και των άλλων μέσων ενημέρωσης και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων .
8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος .
9. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς , η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά, όπως νόμος ορίζει . Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση . Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσοτέρων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής , όπως νόμος ορίζει . Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη , του εταίρου , του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη , του εταίρου , του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του Δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημοσίου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή παροχή υπηρεσιών . Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα , όπως συζύγους , συγγενείς , οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρίες .Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις , τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης , καθώς και του τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων .

i. Σύγκριση με το α. 14 του ισχύσαντος Συντάγματος 1975/1986

Η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 έφερε καταρχήν την αντικατάσταση της παραγράφου 5 του α. 14 . Η παλιά , λιτή διάταξη²⁸ έδωσε τη θέση της σε μια ιδιαίτερα μακροσκελή διάταξη , η οποία στην ουσία δεν αρμόζει σ' ένα Σύνταγμα αλλά σε εκτελεστικό νόμο . Άλλωστε το μόνο νέο που προσφέρει είναι ότι προσθέτει στα ανακριβή δημοσιεύματα τις ανακριβείς εκπομπές .

Επίσης , προστίθεται στο α. 14 η νέα παράγραφος 7 . Σ' αυτήν προβλέπεται θέσπιση νομοθεσίας για την ευθύνη του τύπου , η οποία όμως υπάρχει ήδη από δεκαετίες κι εξάλλου μ' αυτήν την γενική διατύπωση που έχει η διάταξη δεν επιβάλλονται τροποποιήσεις (στην νομοθεσία) .

Τέλος , προστέθηκε το 2001 και η νέα παράγραφος 9 , γιατί υπήρχε η ανάγκη να διευρυνθεί η παλιά παράγραφος 9 που αφορούσε απλά τη γνωστοποίηση των μέσων χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών . Η αλλαγή αυτή εξυπηρετεί τη μείωση της συγκέντρωσης εξουσίας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και την αποτροπή της "διαπλοκής" αυτής της εξουσίας με την εκτέλεση δημοσίων έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών στο δημόσιο τομέα . Όμως , ενώ θα έπρεπε να υιοθετηθεί μια διάταξη που θα περιείχε μια ευρεία συνταγματική αρχή ώστε ν' αποτελέσει τη βάση για την έκδοση διεξοδικής νομοθεσίας , θεσπίστηκε μια διάταξη τόσο λεπτομερής , όπως αυτές των νόμων .

Άξιο να σημειωθεί ότι η παρ. 9 αναφέρεται εξίσου και στην ραδιοτηλεόραση . Προβλέπει την οικονομική διαφάνεια των μέσων μαζικής επικοινωνίας καθώς και την πολυφωνία στην ενημέρωση . Επίσης , απαγορεύει τη συγκέντρωση "του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής" . Ακόμα , θεσπίζει ασυμβίβαστο ανάμεσα στην ιδιότητα προσώπου που ελέγχει επιχείρηση τύπου ή ραδιοτηλεόρασης και ιδιότητα προσώπου που εκτελεί δημόσια έργα , προμήθειες ή υπηρεσίες . Τέλος , κυρώσεις και επιβάλλει τον καθορισμό τρόπων ελέγχου και εγγυήσεων αποτροπής καταστρατηγήσεων .²⁹

ii. Περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου

Η κατοχύρωση των ατομικών , πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων καθώς και η διεύρυνση και απρόσκοπτη λειτουργία του οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ρόλο που διαδραμάτισε στο παρελθόν και σε παγκόσμιο επίπεδο ο τύπος . Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η ελευθερία του τύπου θεωρήθηκε ανέκαθεν

²⁸ "Νόμος ορίζει τον τρόπο της δια του τύπου πλήρους επανόρθωσης ανακριβών δημοσιευμάτων " .

²⁹ Βλ. Δαγτόγλου Π. , Συντ.Δικ. Ατομικά Δικαιώματα Ενημέρωση 2002 , Εκδ. Αντ. Σάκκουλα , σελ. 21 επ.

ως τμήμα της εν γένει συνταγματικής ελευθερίας και εντάχθηκε στον σκληρό πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων.³⁰

Η ελευθερία του τύπου όπως αυτή κατοχυρώνεται στο α. 14 του Συντάγματος περιλαμβάνει :

α) την ελευθερία έκδοσης , σύνταξης , εκτύπωσης , κυκλοφορίας και γενικά της διάδοσης εντύπων ,

β) την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας επιχειρήσεων τύπου και την ελευθερία επιλογής και προμήθειας του αναγκαίου υλικού ,

γ) την ελευθερία δημοσίευσης ειδήσεων , σχολίων , γενικής ή ειδικής ύλης , αγγελιών και διαφημίσεων ,

δ) την ελευθερία συλλογής πληροφοριών και επιλογής πηγής πληροφοριών ,

ε) την ελευθερία εκλογής και άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων σχετικών με τον τύπο επαγγελμάτων ,

στ) την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας δημοσιογραφικών και άλλων συναφών οργανώσεων .

Αυτό που μας ενδιαφέρει κυρίως για θέμα της κριτικής μέσω του τύπου είναι η παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος , δηλαδή η κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης , της έκφρασης .

³⁰ Βλ. Βαρβιτσιώτης Ι. , Η Ελλάδα μπροστά στο 2000 -Ένα νέο συνταγματικό πλαίσιο , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα 1998 , Β' έκδοση , σελ. 69

4. Η ελευθερία της έκφρασης

α. Έννοια και κατοχύρωση

Η παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος κατοχυρώνει το σπουδαίο ατομικό δικαίωμα της "ελευθερίας της έκφρασης". Είναι η ελευθερία του καθενός να εκδηλώνει τις σκέψεις του, να εκφράζεται δηλαδή ελεύθερα με τις διάφορες μορφές υπό τις οποίες η έκφραση αυτή μπορεί να εξωτερικευθεί σήμερα.

Για το δικαίωμα αυτό χρησιμοποιούνται επίσης οι όροι: "ελευθερία γνώμης", "ελευθερία λόγου", "ελευθερία έκφρασης λόγου", "ελευθερία διάδοσης ιδεών", "ελευθερία πληροφόρησης", (liberté d' opinion, liberté d' expression, liberté d' information, freedom of speech, Meinungsfreiheit, Meinungsäusserungsfreiheit).^{31,32}

Η ευρωπαϊκή σύμβαση της Ρώμης του 1950 για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των βασικών ελευθεριών³³, ορίζει ρητά στο α. 10 παρ. 1 ότι η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει και την ελευθερία της λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών " άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων ", δηλαδή μια ελευθερία που ένας σύγχρονος συγγραφέας (ο Th. Fleiner) εξαιρεί χαρακτηριστικά με την εξής φράση: " Εξήγησε μου πώς κυκλοφορεί η πληροφορία στη χώρα σου και θα σου πω τι είδους πολίτευμα έχει " ³⁴. Η παρ. 2 του α. 10 παρέχει στον νομοθέτη κάθε χώρας την ευχέρεια να περιορίζει τις ελευθερίες αυτές, κάτι που αποτελεί αναγκαίο μέτρο μέσα σε μια δημοκρατία για την εθνική ασφάλεια, για τη δημόσια τάξη και την πρόληψη του εγκλήματος.

³¹ Βλ. Παραράς Π., *Σύνταγμα και Ε Σ Δ Α 2001*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα -Κομοτηνή, σελ. 83 επ.

³² Οι προβλεπόμενες απ' την Πρώτη Τροπολογία του αμερικανικού Συντάγματος (First Amendment - 1791) ελευθερία του λόγου, του τύπου (και της θρησκευτικής συνείδησης) θεωρήθηκαν -κατά τη νομολογία του αμερικανικού Supreme Court που διεπλάσθη κυρίως μετά το 1940 -ότι κατέχουν "υπερέχουσα θέση" (preferred position, preferred or fundamental freedoms) έναντι των άλλων ελευθεριών.

Βλ. Παραράς Π., ό. π., σελ. 85

³³ η οποία έχει επικυρωθεί με τον ν. 2329/1953 και το Ν. Δ. 53/1974 και έχει σήμερα βάσει του α. 28 παρ. 1 του Συντάγματος συνταγματική ισχύ

³⁴ "Kläre mich auf über den Informationsfluss in Deinem Staat und ich sage Dir, was für ein Regierungssystem Dein Staat hat", όπως παρατίθεται από τον Ch. Poncelet, *La liberté d' information du journaliste*, στο *Revue internationale de droit comparé*, 1980 σελ. 732 σημ. 5.

Αξιοσημείωτο είναι ότι ενώ κατά το α. 19 της Οικονομικής Διακήρυξης, η ελευθερία περιλαμβάνει το δικαίωμα της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών, το α. 10 της ευρωπαϊκής σύμβασης της Ρώμης έχει στενότερη διατύπωση και ορίζει ότι η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει μόνο την ελευθερία λήψης και μετάδοσης πληροφοριών αλλά όχι και την ελευθερία αναζήτησης πληροφοριών. Η παράλειψη των λέξεων "να αναζητήσει (de rechercher) οφείλεται κατά τον Poncelet όχι σε παραδρομή αλλά είναι σκόπιμη (comission volontaire)

Σύμφωνα με τον Γ. Μιχαηλίδη - Νουάρο, *Το Σ. 1983*, τ. 3^ο, σελ. 24, η άποψη αυτή είναι ορθή και απ' την παράλειψη αυτών των λέξεων, συνάγεται ότι η σύμβαση της Ρώμης δεν αναγνωρίζει το αυτοτελές δικαίωμα πληροφόρησης.

Επίσης, το Διεθνές Σύμφωνο για τα' ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα (που κυρώθηκε με το ν. 2464/1997), στο α. 19 παρ. 2 καθιερώνει το δικαίωμα κάθε προσώπου στην ελευθερία της έκφρασης. Εδώ περιλαμβάνεται " η ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σ' έντυπα, σε κάθε μορφής τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του". Επομένως, κατοχυρώνονται πλέον ρητά, το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού, το δικαίωμα έκφρασης μ' όλα τα μέσα, το δικαίωμα μετάδοσης πληροφοριών³⁵.

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και στο α. 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και υπό την έννοια της ελευθερίας αναζήτησης, λήψης, συλλογής και μετάδοσης πληροφοριών, ειδήσεων ή ιδεών. Η κατοχύρωση καλύπτει τον τύπο αποκλείοντας την παρέμβαση διεθνών ή εθνικών αρχών ή οργάνων κι εξασφαλίζει την προστασία σε διασυνοριακό επίπεδο ως θετικό δικαίο αλλά και ως θεμελιώδης διεθνής αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διάταξη αυτή όπως οριοθετείται από σημαντικούς περιορισμούς (α, 10 παρ. 2), που είναι όμως εξαιρέσεις, αποτελεί σημαντική νομοθετική βάση και συνιστά πρόσθετη εξασφάλιση της ελευθερίας γνώμης και διακίνησης πληροφοριών και ιδεών. Τα όργανα εφαρμογής της ΕΣΔΑ (Επιτροπή και Δικαστήριο), έχουν επανειλημμένως ασχοληθεί με το α. 10 κι έχουν εξετάσει την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων κυρίως με την ευκαιρία αμφισβητήσεων που συνοδεύονται με τα όρια της ελευθερίας του τύπου. Με το α. 10 της ΕΣΔΑ, βάσει του α. 28 παρ. 1 του Συντάγματος, εισάγεται στην ελληνική έννομη τάξη κανόνας δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος που ενισχύει και θωρακίζει την ελευθερία του τύπου κι εμπεδώνει σε διεθνές επίπεδο την ελευθερία διακίνησης της πληροφόρησης.³⁶

β. Ratio και συνέπειες της συνταγματικής κατοχύρωσης

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί σίγουρα ένα από τα κύρια θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Σαφώς ισχύει και στην σημερινή κοινωνία, τη μεταβιομηχανική κοινωνία της πληροφορίας.

Σ' αυτόν τον τύπο κοινωνίας κυριαρχούν η ποικιλία και η πολυπλοκότητα των αναγκών, τα ατομικά συμφέροντα αλλά και τα συμφέροντα οργανωμένων ομάδων που πιέζουν για την ικανοποίησή τους, εις βάρος όμως του γενικότερου συμφέροντος. Αυτό οδηγεί την πολιτική στο να διαχειρίζεται τις κρίσεις και να ικανοποιεί τα προβαλλόμενα αιτήματα. Έτσι εκτονώνονται μεν οι κοινωνικές συγκρούσεις, όμως μακροπρόθεσμα εμφανίζεται η δυσαρέσκεια του λαού. Αποτελεσματική λύση θ' αποτελούσε ίσως, η προώθηση των συμφερόντων από μη άμεσα pro domo ενδιαφερομένους ώστε να 'ρθουν στο

³⁵ Για την ανάλυση του κειμένου του Συμφώνου βλ. Ταγαρά, Μηχανισμοί διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Ρούκουνα Ε., Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

³⁶ Βλ. Καράκωστα Γ., Προσωπικότητα και Τύπος, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2000, σελ. 24.

προσκήνιο τα γενικά συμφέροντα και οι αχρησιμοποίητες δυνατότητες της κοινωνίας . Μ' αυτόν τον τρόπο , αποκτά ενεργό ρόλο η " κοινή γνώμη " .

Η " κοινή γνώμη " εκτός από τον παραδοσιακό της ρόλο για τον έλεγχο της κρατικής εξουσίας , διαδραματίζει καίριο ρόλο και για τον αυτοέλεγχο της κοινωνίας . Κι επειδή η ελευθερία της έκφρασης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδια την ύπαρξη κοινής γνώμης με την παραπάνω έννοια , καθίσταται σήμερα περισσότερο παρά ποτέ επίκαιρη η διαπίστωση ότι η " κοινωνική , ομαδοποιητική λειτουργία της έκφρασης γνώμης είναι όχι μόνο το κίνητρο του θεμελιώδους δικαιώματος , αλλά ανήκει στο προστατευόμενο απ' αυτό πραγματικό " .³⁷

Οι συνέπειες για την ερμηνεία της παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος είναι πολλαπλές :

Πρώτον , μπορεί η γραμματική διατύπωση της παρ. 1 να δίνει έμφαση στην ενεργητική και ατομική διάσταση της επικοινωνίας σε δημοσιότητα , δηλαδή στο δικαίωμα του καθενός να εκφράζεται ελεύθερα , όμως εξίσου σημαντική είναι και η παθητική - κοινωνική διάσταση . Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνει και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού . ³⁸Αυτό πάλι, προϋποθέτει ποικιλία πηγών πληροφόρησης κάτι για το οποίο , πρέπει να μεριμνήσει η κρατική εξουσία . Απαιτηση υπάρχει και για τον σεβασμό της μέσω της αποχής από αντίθετες ενέργειες αλλά και για την θετική παρέμβαση γι' αποτροπή μονοπωλιακών καταστάσεων . Επίσης , το α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνει τη θεσμική εγγύηση της ελεύθερης και πλουραλιστικής διαμόρφωσης της κοινής γνώμης .

Δεύτερον , πρέπει να θεωρηθεί ότι στο προστατευτικό πεδίο του α. 14 παρ. 1 υπάγεται κάθε τρόπος επηρεασμού της κοινής γνώμης που είναι ήδη υπαρκτός ή μελλοντικός ³⁹ και κάθε απαρίθμηση είναι ενδεικτική .⁴⁰

Τρίτον , ο όρος " στοχασμοί " , φέρνει στο νου μάλλον προσωπικές γνώμες πολιτικού , κοινωνικού , φιλοσοφικού και γενικά ιδεολογικού περιεχομένου του εκφραζομένου , όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι εδώ περιλαμβάνεται και η μετάδοση πληροφοριών . Αυτό γιατί ο δέκτης της πληροφορίας , μπορεί βάσει του περιεχομένου της να διαμορφώσει γνώμη . Άλλωστε , η γνώμη βασίζεται σε πληροφορίες και η παρουσίαση πληροφοριών ενέχει συχνά μια γνώμη . Είναι όμως υπερβολικό , να υπαχθούν εδώ ανακοινώσεις με καθαρά κερδοσκοπικούς σκοπούς , όπως η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων .^{41,42}

³⁷ R . Smend , Das Recht der freien Meinungsäußerung , στου ιδίου Staatsrechtliche Abhandlungen , 1968 σελ. 95 επ.

³⁸ Όπως δέχθηκε και το ΕΔΔΑ στην απόφαση Informationsverein Lentia .

³⁹ όπως ιδίως η χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης , του κυβερνοχώρου κλπ.

⁴⁰ Βλ. , Δαγτόγλου Π. , Ατομικά Δικαιώματα , τ. Α' , 1991 , σελ. 409 επ.

⁴¹ Βλ. Χρυσόγονος Κ. , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 , σελ. 239 επ.

⁴² ακόμη και μετά τη θέσπιση του ν. 2462/1997.

γ. Θετική και αρνητική

Η θετική ελευθερία έκφρασης είναι το δικαίωμα να λαμβάνεις , να διαμορφώνεις , να έχεις , να εκφράζεις και να διαδίδεις γνώμες και πληροφορίες χωρίς καμιά παρεμπόδιση , παρενόχληση ή δυσμενή έννομη συμπεριφορά . Σχετικά με τις πληροφορίες , η ελευθερία αυτή υπόκειται σ' έντονους περιορισμούς ⁴⁴ και τελεί υπό την προϋπόθεση ότι δε θίγεται κάποιος απόρρητο για την προστασία άλλων έννομων αγαθών .Έτσι π. χ. , ένα στέλεχος επιχείρησης μπορεί ασφαλώς να εκφράσει , με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο , τη γνώμη του για την πορεία του αντίστοιχου κλάδου της βιομηχανίας . Δεν επιτρέπεται όμως να επικαλεστεί και ν' αποκαλύψει απόρρητα της επιχείρησης ώστε να τεκμηριώσει τις απόψεις του . Η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει και την ελευθερία να εκφράζεται κανείς μ' οποιονδήποτε τρόπο , όχι απαραίτητα γλωσσικό ή πάντως σ' όποια γλώσσα επιλέγει . Αυτό όμως , δεν ισχύει όταν πρόκειται για επιτέλεση νομίμου καθήκοντος , π. χ. σύνταξη δημοσίου εγγράφου . Εκεί ισχύει ρητά η αρχή ότι πρέπει " να μπορεί ο πολίτης να επικοινωνεί στη γλώσσα του με τη δημόσια εξουσία στην οποία υπόκειται " . Και αυτό γιατί " σύμφωνα με την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό κι επομένως γλώσσα στην οποία εκφράζεται η δημόσια εξουσία δεν μπορεί να ' ναι άλλη απ' τη γλώσσα του λαού " . ⁴⁵

Στο α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται επίσης και η αρνητική ελευθερία της έκφρασης . Απ' τη χρησιμοποίηση του δυνητικού "καθένας μπορεί" Συνάγεται εξ αντιδιαστολής ότι κανένας δεν υποχρεούται να εκφράζει τις γνώμες του . Αντίθετα , μπορεί να επιβληθεί υποχρέωση παροχής απλών πληροφοριών , γνώσεων ή στοιχείων π. χ. για ανακριτικούς , φορολογικούς ή στατιστικούς σκοπούς , μέσα πάντως στα όρια του α. 5 παρ, 1 του Συντάγματος για την προστασία της προσωπικότητας .

δ. Φορείς και αποδέκτες⁴⁶

Φορείς του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης είναι οι Έλληνες και οι αλλοδαποί χωρίς διάκριση . Επίσης , είναι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου , αφού μπορούν μέσω της έκφρασης συλλογικής γνώμης να προωθούν αποτελεσματικά τους σκοπούς τους (π. χ. ψήφισμα της γενικής συνέλευσης σωματείου ή έκδοση ανακοίνωσης από τη διοίκηση του) , αλλά και ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα , όπως ιδίως τα πολιτικά κόμματα .

⁴⁴ Κατά συνέπεια η ελευθερία της διαφήμισης , υπό τα ελληνικά συνταγματικά δεδομένα , φαίνεται μάλλον ως στόχος της οικονομικής ελευθερίας και όχι της ελευθερίας της έκφρασης.

⁴⁵ Βλ. Μποτόπουλος Β. , Εισήγηση επί της Σ. τ. Ε . 5148/1987 , Το Σ. , σελ. 120.

⁴⁶ Βλ. Χρυσόγονος Κ. , ό. π. , σελ. 242 επ.

Ακόμα , τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου , υπό προϋποθέσεις . Έτσι , π. χ. οι Σύγκλητοι των Α. Ε. Ι. μπορούν να εκφέρουν τη γνώμη τους ως εκφραστές των αντίστοιχων ιδρυμάτων , για θεσμικές μεταρρυθμίσεις ή οικονομικά μέτρα που σχεδιάζει το Υπουργείο Παιδείας να επιβάλλει στην ανώτατη εκπαίδευση .

Αποδέκτης της ισχύος του δικαιώματος δεν είναι μόνο η κρατική εξουσία αλλά και οι ιδιώτες , αφενός γιατί το α. 14 παρ. 1 δεν διαφοροποιεί ανάλογα με την κατεύθυνση απ' την οποία προέρχεται η κατά της ελευθερίας απειλή και αφετέρου γιατί η απειλή μπορεί να προκύψει απ' τους ιδιώτες , κάτι μάλλον αναπόφευκτο . Βέβαια , σε μια κοινωνία που στηρίζεται στον καταμερισμό εργασίας και είναι ταξικά δομημένη δεν μπορεί όλοι να 'χουν πρόσβαση στα fora της δημοσιότητας , κάτι που απαιτεί ελεύθερο χρόνο . Τα δεδομένα αυτά επεκτείνονται σήμερα από το ότι και η εκδοτική επιχείρηση και η ίδρυση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών προϋποθέτουν μεγάλες επενδύσεις . Φυσικά λίγοι έχουν τη δυνατότητα αυτή και το γεγονός αυτό καθιστά απαραίτητη την κατοχύρωση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης απέναντι σ' αυτούς τους φορείς ιδιωτικής εξουσίας .

Να σημειωθεί ότι η γενική αρχή της ισότητας δε δεσμεύει τους ιδιώτες . Έτσι ο ιδιώτης π. χ. ο εκμισθωτής ακινήτου μπορεί ν' αρνηθεί να συνάψει σύμβαση με υποψήφιο μισθωτή επειδή ο τελευταίος έχει εκφράσει συγκεκριμένες κοινωνικές ή πολιτικές ή κοσμοθεωρητικές απόψεις , προτιμώντας άλλον λόγω των αντιλήψεων αυτού . Αν όμως συναφθεί σύμβαση , τότε μόνη η έκφραση των απόψεων του αντισυμβαλλομένου δεν αποτελεί σπουδαίο λόγο καταγγελίας , διότι διαφορετικά θα προσβαλλόταν η ελευθερία της έκφρασης του τελευταίου , εκτός αν γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που να δυσχεραίνει τη λειτουργία της συμβατικής σχέσης , γιατί έτσι θα θίγονταν συνταγματικά δικαιώματα και των δυο πλευρών .

Γίνεται ακόμη δεκτό , ότι σταθμίζοντας τα δικαιώματα των α. 14 παρ. 1 και α. 5, α. 17 του Συντάγματος , ότι ο εργαζόμενος Δε μπορεί να προβαίνει σ' εκδηλώσεις πολιτικού χαρακτήρα που εκφράζουν συγκεκριμένη πολιτική επιλογή μες στο χώρο της επιχείρησης . Αυτό ισχύει ιδίως , όταν οι εκδηλώσεις αυτές έχουν απαγορευθεί απ' τον εργοδότη με γνώμονα το αντικειμενικό συμφέρον της επιχείρησης , όπως είναι η μη διασάλευση της εργασιακής ειρήνης με τη δημιουργία κλίματος έντασης και αντιπαράθεσης μεταξύ αντιφρονούντων στον ίδιο εργασιακό χώρο .

ε." Κατάχρηση " της ελευθερίας του τύπου ;

Στην σημερινή κοινωνία νομίζω ότι παρανοηθεί η ελευθερία της έκφρασης και θα τολμούσα να πω ότι γίνεται και κατάχρηση αυτής . Όπως σε κάθε κατοχυρωμένη ελευθερία , έτσι κι εδώ τίθενται όρια τα οποία δεν πρέπει να υπερβαίνονται από κανέναν . Όμως αυτό είναι κάτι που λησμονείται από τους νεοέλληνες Δεν είναι παράδοξο μια κοινωνία να πηγαίνει από το ένα άκρο στο άλλο ; Από την πλήρη ανελευθερία έκφρασης , τη λογοκρισία και τον μυστικισμό στην ατέρμονη έκφραση απόψεων από τον οποιοδήποτε επί παντός

επιστητού . Σίγουρα , θα πει κανείς , είναι καλύτερη η υπέρβαση ενός δικαιώματος από το δικαιούχο από την καταπάτηση του από κάποιον άλλον . Πρέπει παρ' όλ' αυτά , να βρεθεί η χρυσή τομή και ν' ασκείται κάθε ελευθερία , ειδικά μια τόσο σημαντική όσο αυτή της έκφρασης , χωρίς να προσβάλλονται άλλα δικαιώματα .

5. Η δια του τύπου κριτική

α. Η χρήση του τύπου ως μέσου άσκησης κριτικής και έκφρασης απόψεων

Όπως έχει ήδη αναπτυχθεί , ο τύπος επιτελεί μια σημαντικότερη λειτουργία σε μια δημοκρατική κοινωνία όπως η σημερινή , δίνοντας το βήμα για την ελεύθερη διατύπωση γνώμων πάνω στα θέματα της καθημερινότητας .

Μ' αυτό το ρόλο έχει αποκτήσει ο τύπος σημαντικότερη δύναμη . Ήδη τα τελευταία χρόνια παρατηρείται τεράστια αύξηση επιχειρήσεων από τον τύπο . Κυκλοφορούν κάθε μέρα , πρωί και απόγευμα δεκάδες εφημερίδες παρουσιάζοντας τα θέματα της ημέρας . Το ίδιο συμβαίνει με τα περιοδικά : εβδομαδιαία , μηνιαία , ενημερωτικά , ψυχαγωγικά , εκπαιδευτικά . Όσον αφορά τον ηλεκτρονικό τύπο , εκεί τα πράγματα είναι επίσης εξελιγμένα . Πληθώρα καναλιών που παρουσιάζουν συνεχώς εκπομπές ποικίλης ύλης , ικανοποιώντας όλα τα γούστα .

Ως πρώτη εκτίμηση θα 'λεγα , ότι η κατάσταση αυτή κάθε άλλο παρά επικίνδυνη είναι . Αποτελεί την καλύτερη πραγμάτωση της ελευθερίας του τύπου . Πολυμορφία και ποικιλία μέσων έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου , που δίνουν τη δυνατότητα στον κάθε πολίτη να ενημερωθεί , ν' ακούσει αντικρουόμενες απόψεις , να προβληματιστεί και ίσως να σχηματίσει δική του άποψη .

Όμως αυτή είναι μόνο η μια πλευρά του ζητήματος . Απ' την άλλη , μέσα απ' αυτήν την ελευθερία έκφρασης δημιουργείται κίνδυνος προσβολής άλλων δικαιωμάτων , όπως αυτό της προσωπικότητας . Όλοι όσοι εκφράζονται μέσα από τον τύπο συνήθως ασχολούνται με κάποιο γεγονός ή πρόσωπο και επ' αυτού εκφέρουν γνώμη . Από τον πιο έγκριτο δημοσιογράφο που παρουσιάζει ένα εθνικό θέμα υψίστης σημασίας μέχρι την πρωτοεμφανιζόμενη " TV - persona " , που σχολιάζει έναν παίκτη ριάλιτι τηλεπαιχνιδιού .

Καταρχήν βλέπουμε όλοι καθημερινά ν' ασκείται κριτική στους πολιτικούς , πράγμα καθ' όλα θεμιτό , αφού οι άνθρωποι αυτοί ως αντιπρόσωποι του λαού , πρέπει να έχουν ως μόνο γνώμονα την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και ν' ασχολούνται με τα θέματα της χώρας , αφού άλλωστε γι' αυτό έχουν εκλεγεί . Ορθώς λοιπόν , ασκείται κριτική σ' αυτούς όταν δεν είναι αντάξιοι των προσδοκιών του λαού , όταν δεν επιτελούν κοινωνικό έργο αλλά σκοπεύουν μόνο στην ατομική τους προσβολή κι εξυπηρέτηση . Μπορούν όμως οι δημοσιογράφοι , άλλοι πολιτικοί αλλά και ο κάθε πολίτης να τους χαρακτηρίζει π. χ. ως άχρηστους , χαρμαμοφάηδες ή ν' αναφέρεται σ' αυτούς με υβριστικές εκφράσεις ;

Κριτική επίσης ασκείται στους καλλιτέχνες είτε σχετικά με το έργο τους είτε για την προσωπικότητά τους . Για παράδειγμα στο χώρο της μουσικής , ως γνωστόν επικρατεί σήμερα το είδος του ελαφρολαϊκού - ποπ τραγουδιού . Δεν

είναι λίγες οι φορές που μουσικοί αλλά και μη , οι οποίοι δεν αρέσκονται σ' αυτό το είδος μουσικής κατακρίνουν όσους σχετίζονται μ' αυτό , χαρακτηρίζοντας τα τραγούδια ως σκουπίδια και " σκυλοτραγούδα " και τους τραγουδιστές ως ατάλαντους , άφωνους κ. τ. λ. . Το ίδιο φυσικά συμβαίνει και με τους ηθοποιούς . Είναι γεγονός ότι κάθε μέρα εμφανίζονται νέα πρόσωπα στον καλλιτεχνικό χώρο , τα οποία αργά ή γρήγορα , γίνονται αντικείμενο κακεντρεχών σχολίων . Όμως ακόμη κι αν όσα λέγονται ως κριτική είναι αληθή -δηλαδή αν όντως κάποιος δεν έχει κανένα ιδιαίτερο ταλέντο , τραγουδάει όμως επαγγελματικά - μπορούν επιτρεπτά ν' ακούγονται στις τηλεοπτικές εκπομπές ή να γράφονται στις στήλες των εφημερίδων και των περιοδικών ;

Αναφορά νομίζω πρέπει να γίνει και σ' ένα φαινόμενο των δυο-τριών τελευταίων χρόνων : τα ριάλιτι τηλεπαιχνίδια και την οξεία κριτική που δέχονται οι συμμετέχοντες σ' αυτά . Πολλές εκπομπές αλλά και περιοδικά αντλούν τη θεματολογία τους από το τι συμβαίνει στα παιχνίδια και κυρίως ασχολούνται με τα πρωτοεμφανιζόμενα αυτά άτομα . Απ' τη μια , το να παρουσιάζονται οι εξελίξεις ή οι χαρακτήρες των παικτών όπως όντως εμφανίζονται και αποκαλύπτονται , είναι λογικό και αναμενόμενο . Όμως τι γίνεται όταν σχολιάζονται ως προσωπικότητες και μάλιστα ιδιαίτερα βάνουσα; Όταν εισβάλλουν στις οικογένειες τους και με χαρακτηριστική ευκολία αποκαλύπτουν στοιχεία του παρελθόντος τους , ιδιαίτερα ευαίσθητα και προσωπικά ; Μπορούν όλοι όσοι γράφουν για τα πρόσωπα αυτά να και όσοι εμφανίζονται στα διάφορα πάνελ , να κρίνουν και να χαρακτηρίζουν ελεύθερα όλους όσους επέλεξαν να συμμετέχουν σε μια τηλεοπτική εκπομπή ;

β. Όρια στην ελευθερία του τύπου ;

Απ' τα παραπάνω (υπό α) διατυπωθέντα ερωτήματα γίνεται φανερό ότι Δε μπορεί στο βωμό της ελευθερίας του τύπου να θιγόνται άλλα δικαιώματα. Γι' αυτό λοιπόν , πρέπει να βρεθούν τα όρια της ελεύθερης έκφρασης ώστε να μη συγκρούεται το ατομικό αυτό δικαίωμα μ' εξίσου σημαντικά και κατοχυρωμένα δικαιώματα .

6. Τύπος και προσωπικότητα

α. Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει σήμερα η προσωπικότητα ⁴⁷

Η προστασία της προσωπικότητας αποτελεί για το άτομο μέσο διαφύλαξης της ακεραιότητας του απ' τους κινδύνους που ενυπάρχουν στην κοινωνική συμβίωση . ⁴⁸ Οι απειλές στις οποίες ο σύγχρονος άνθρωπος εκτίθεται είναι ιδιαίτερα αυξημένες . Ως λογική απόρροια αυτού , απέκτησε τεράστια θεωρητική και πρακτική σημασία η προστασία της προσωπικότητας . Οι κοινωνικές ανακατατάξεις και η πρόοδος της τεχνολογίας επηρεάζουν σημαντικά τα δημιουργούμενα σ' αυτόν τον τομέα προβλήματα . Με την πάροδο του χρόνου επιτείνονται ποιοτικά και ποσοτικά οι κίνδυνοι τους οποίους κάθε άτομο καλείται ν' αντιμετωπίσει . Λόγω της συσσώρευσης πολιτών στις μεγαλουπόλεις , της αποδυνάμωσης των κανόνων ηθικής αλλά και του κλίματος ανταγωνισμού που τείνει να επικρατήσει , επιβάλλεται ο εξοπλισμός του ατόμου με ισχυρά μέσα άμυνας .

β. Σύγκρουση ή συμβίωση ;⁴⁹

Βρισκόμαστε σήμερα μπροστά στο εξής φαινόμενο : επηρεάστηκε η σχέση δυο συνταγματικά κατοχυρωμένων αξιών λόγω των κοινωνικών μεταβολών . Ο τύπος καταρχήν , αποτελούσε μέσο προστασίας του ανθρώπου και της αξίας του , όμως σήμερα έχοντας πια αποκτήσει τεχνολογικά πλεονεκτήματα , είναι δυνατό να συγκρουστεί με την προσωπικότητα . Ίσως δεν έχει γίνει αντιληπτό πόσο μεγάλες διαστάσεις έχει αποκτήσει ο τύπος σήμερα . Συναντάται σε κάθε είδους δραστηριότητα του ατόμου : πολιτική , τέχνη , επιστήμη , θρησκεία , οικονομία , αθλητισμός , κοινωνική ζωή , ατυχήματα , εγκλήματα , δημόσια επικοινωνία , διαφήμιση , προσφορά αγαθών . Παντού δηλαδή ο τύπος μεταδίδει ειδήσεις και εκφέρει γνώμη και κρίσεις . Τώρα νομίζω , ότι γίνεται συνειδητή η ένταση της τριβής της ελευθερίας του τύπου και της προσωπικότητας . Σήμερα έρχεται πλέον στη δημοσιότητα κάθε γεγονός το οποίο μπορεί να κινήσει το ενδιαφέρον του κοινωνικού συνόλου .

Ο τύπος καταρχήν , οφείλει να δημοσιοποιεί γεγονότα και γνώμες που απαιτούν δημόσιο διάλογο και ανταλλαγή απόψεων , όπως η περίπτωση παροχής ειδήσεων και έκφρασης γνώμης στο χώρο της πολιτικής . Φέρνοντας στο φως της δημοσιότητας περιστατικά και κρίσεις που αφορούν την πολιτική ζωή της χώρας , τα μέσα μαζικής επικοινωνίας συμβάλλουν στο σχηματισμό του δημοκρατικού φρονήματος των πολιτών κι ασκούν δημόσια κριτική στην

⁴⁷ Βλ. Καράκωστας Γ. , ο.π. , σελ. 21.

⁴⁸ Βλ. Müller , Die Grundrechte der Verfassung und Persönlichkeitsschutz des Privatrechtes , σελ. 5

⁴⁹ Βλ. Καράκωστας Γ. , ο.π. , σελ. 22 επ.

πολιτική εξουσία και την κοινωνία .Επιπλέον όμως , ο τύπος συνιστά τον κατεξοχήν χώρο όπου εκφράζονται οι πολιτιστικές και ηθικές αξίες της κοινωνίας .Έτσι , βαρύνεται με το καθήκον επιμόρφωσης και ηθικής διαπαιδαγώγησης του κοινού και αποτελεί συντελεστή της πνευματικής , πολιτιστικής και ηθικής καλλιέργειας του ανθρώπου . Τέλος , στη διακριτική ευχέρεια του τύπου εναπόκειται η άσκηση ψυχαγωγικής δραστηριότητας ή η ικανοποίηση της περιέργειας του αναγνωστικού κοινού με τη δημοσίευση ανάλογων κειμένων ή εικόνων .Το α. 14 του Συντάγματος καλύπτει όλες τις παραπάνω δραστηριότητες του τύπου , ανεξάρτητα αν το συγκεκριμένο έντυπο ή δημοσίευμα έχει χαρακτήρα πολιτικό , επιμορφωτικό ή ψυχαγωγικό .

γ. Η ελευθερία του τύπου ως περιορισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας

ι. Δικαιολογητικοί λόγοι ή λόγοι αίροντες τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής ⁵⁰

Είναι τα περιστατικά που σε συγκεκριμένη περίπτωση επιτρέπουν την επέμβαση στην προσωπικότητα κάποιου άλλου . Η επέμβαση αυτή είναι νόμιμη όταν αποτελεί το πρόσφορο μέσο για τη διατήρηση ενός -τουλάχιστον- ανάλογης αξίας έννομου αγαθού . Θεμελίωση της άποψης βρίσκουμε στην άμυνα και την κατάσταση ανάγκης ως λόγους άρσης του αδίκου .

Οι δικαιολογητικοί λόγοι διακρίνονται σε λόγους που θεμελιώνονται : α) στην ανάγκη προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος , β) σε ειδική διάταξη νόμου και γ) στην συναίνεση του θύματος .

Οι λόγοι που δικαιολογούν την επέμβαση στην προσωπικότητα διακρίνονται σε απόλυτους και σχετικούς . Απόλυτοι είναι αυτοί που επιτρέπουν στον δράστη να ενεργήσει έτσι χωρίς ν' απαιτείται προηγούμενη αξιολόγηση ή στάθμιση των συγκρουόμενων αγαθών . Αυτοί συνήθως αναγνωρίζονται από το νόμο . Σχετικός είναι ο λόγος που απαιτεί στάθμιση προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει ή όχι δικαίωμα επέμβασης .

1. Δικαιολογημένο συμφέρον ^{50α}

Στο α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος θεσπίζεται η θεσμική εγγύηση της ελευθερίας του τύπου προκειμένου να εξυπηρετηθεί το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου για πληροφόρηση . Σκοπός λοιπόν , είναι η παροχή εγγύησης για την διαφύλαξη ξένων συμφερόντων και όχι των συμφερόντων του ίδιου του τύπου . Ως προαναφέρθη , μέσω του τύπου ασκείται κριτική σε

⁵⁰ Βλ. Καράκωστα Γ. , ό. π. , σελ. 83

^{50α} Βλ. στου ιδίου , σελ. 28 επ.

πρόσωπα και γεγονότα , κάτι που μπορεί ν' αποτελέσει την πλήρωση του εγκλήματος της δυσφήμισης (α. 363 Π. Κ. , α.367 παρ. 2) Στο άρθρο 367 παρ. 1 γίνεται λόγος για δικαιολογημένο συμφέρον , το οποίο αίρει τον άδικο χαρακτήρα της δυσφήμισης .⁵¹ Η διάταξη αυτή αποτελεί εξειδίκευση της αρχής του α. 20 του Π. Κ . , σύμφωνα με την οποία , ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αίρεται αν αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή καθήκοντος που επιβάλλεται απ' το νόμο .

Η νεώτερη ποινική επιστήμη θεωρεί ως δικαιολογημένο συμφέρον αυτό που αναγνωρίζεται από την έννομη τάξη ή αυτό που δεν αντιτίθεται στο θετικό δίκαιο ή στα χρηστά ήθη . Αυτό μπορεί να κείται στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου , του δημοσίου ή και σε πεδίο που δε ρυθμίζεται από την έννομη τάξη .

Στην θεωρία αυτή του ποινικού δικαίου παρατίθεται σοβαρός αντίλογος. Δεν είναι δυνατόν το δικαιολογημένο συμφέρον να μην συνάγεται από συγκεκριμένη διάταξη ή γενική αρχή του ισχύοντος δικαίου . Πρέπει δηλαδή , ο κανόνας στον οποίον θεμελιώνεται το δικαιολογημένο συμφέρον να έχει ενσωματωθεί στην έννομη τάξη .Βέβαια , στην περίπτωση που εξετάζουμε δεν τίθεται τέτοιο θέμα καθώς υπάρχει η συνταγματική διάταξη του α. 14 του Συντάγματος .Η συνταγματική επιταγή του α. 14 παρ. 2 εισχωρεί στο χώρο του αστικού και του ποινικού δικαίου μέσω της έννοιας του δικαιολογημένου συμφέροντος του α. 367 Π. Κ . .Η συγκεκριμενοποίηση όμως του της έννοιας αυτής πρέπει να θεμελιωθεί σε συγκεκριμένο κανόνα δικαίου . Έτσι , θα διαβαθμιστεί το συμφέρον ανάλογα με την ιεραρχική θέση της διάταξης στην έννομη τάξη .

Το πρόβλημα της προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος έχει σημασία όχι μόνο για τα κατ' ιδίαν άτομα , αλλά και για όλη τη διαμόρφωση του δημόσιου βίου στο πλαίσιο του οποίου ο τύπος κατέχει προέχουσα θέση . Απέναντι στη δικαιολογημένη αξίωση του ατόμου για προστασία από κάθε επίθεση κατά του προσώπου , τίθεται το καθήκον του τύπου να επεμβαίνει φέρνοντας στη δημοσιότητα και σχολιάζοντας άτοπα και κακώς κείμενα που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο ή έστω μια μερίδα αυτού . Κατά την άσκηση της δραστηριότητας αυτής , ενδέχεται να θιγούν πρόσωπα μέσω εκδηλώσεων του τύπου , οι οποίες , κατά τους ενδιαφερομένους , δεν συνιστούν αντικειμενική έκθεση γεγονότων ή καταστάσεων , αλλά προσωπική επίθεση εναντίον της τιμής και της υπόληψης τους .Σ' αυτές λοιπόν , τις περιπτώσεις ετέθη το ζήτημα από τη θεωρία , αν ο τύπος νομιμοποιείται να διαφυλάξει ξένα συμφέροντα . Η Αιτιολογική Έκθεση του Π. Κ . εισάγει περιορισμούς σχετικά με τη διαφύλαξη ξένων συμφερόντων , ιδιωτικών και δημοσίων , υπό την έννοια ότι το συμφέρον του δράστη πρέπει να δικαιολογείται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις . Σύμφωνα με άλλη άποψη , ο περιορισμός αφορά μόνο τα ιδιωτικά συμφέροντα , οπότε απαιτείται ιδιαίτερη σχέση μεταξύ δράστη και τρίτου , του

⁵¹"Δεν αποτελούν άδικη πράξη : α)οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές , καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες β) οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σ' έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της , καθώς και γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νομίμων καθηκόντων , την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο συμφέρον ή δ)σε ανάλογες περιπτώσεις ."

οποίου το συμφέρον διαφυλάσσεται . Κατά μια τρίτη άποψη , καλύπτονται και ιδιωτικά και δημόσια συμφέροντα (άποψη που είναι και η κρατούσα) .

Μπορεί μεν , να γίνεται δεκτό ότι ο τύπος ασκεί λειτουργήμα , όμως αυτό δεν έχει δημόσιο χαρακτήρα . Κάτι τέτοιο θα προσέδιδε υπερέχουσα νομική θέση στον τύπο σε σχέση με αυτήν των ιδιωτών . Ο τύπος επιτελεί κοινωνικό λειτουργήμα και αποστολή του είναι η πληροφόρηση και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης .⁵² Το αν η παρέμβαση του τύπου συνιστά εύλογο μέσο για τη διαφύλαξη του δικαιολογημένου συμφέροντος θα κριθεί *ad hoc* , μετά από εκτίμηση των συγκεκριμένων συνθηκών . Αν όντως η προσφυγή στον τύπο ήταν εύλογο μέσο , τότε ερευνώνται τα δημοσιογραφικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την έρευνα και τη δημοσίευση .

Όταν η δραστηριότητα του τύπου εντάσσεται στην αποστολή του , τότε οι ασκούμενες από αυτόν δραστηριότητες , δηλαδή οι σχετικές ειδήσεις , σχόλια, κρίσεις και απόψεις .είναι δυνατό να καλύπτονται από δικαιολογημένο συμφέρον .⁵³ Έχουμε λοιπόν εδώ , μια ακόμη περίπτωση σύγκρουσης έννομων αγαθών στην οποία απαιτείται στάθμιση συμφερόντων ώστε να αναγνωρισθεί αν το δικαιολογημένο συμφέρον αποτελεί λόγο επέμβασης του τύπου στο χώρο της προσωπικότητας . Προϋπόθεση για τη στάθμιση του δικαιολογημένου συμφέροντος με άλλο προσβληθέν ή απειλούμενο αγαθό είναι να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της κατάστασης ανάγκης :α) ύπαρξη επικείμενου κινδύνου [που για τον τύπο σημαίνει ενδεχόμενο βλάβης του κοινωνικού συνόλου λόγω μη δράσης του τύπου] , β) κίνδυνος μη ανατρέψιμος με άλλο τρόπο παρά με την παρέμβαση του τύπου , γ) η αξία του θυσιαζομένου αγαθού να είναι τουλάχιστον ανάλογη με την αξία του απειλούμενου αγαθού .

Σύμφωνα με απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁵⁴ , "με τη διάταξη του α. 367 Π.Κ. σαφώς επιβεβαιώνεται το δικαίωμα των εφημερίδων και των προσώπων που συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία τους για τη δημοσίευση ειδήσεων και την άσκηση ακόμα οξείας κριτικής για τις πράξεις και γενικότερα τη συμπεριφορά φυσικών ή νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο , καθώς και ότι αυτό ασκείται νομίμως ακόμη και επί αντικειμενικώς ανακριβών και επιβλαβών για τι λόγο αυτό δημοσιευμάτων , όταν ελλείπει η γνώσις του ότι αυτά είναι ψευδή ή δεν κατευθύνονται ειδικώς στην προσβολή της τιμής του άλλου . Ο ειδικός αυτός σκοπός της συκοφαντικής ή εξυβριστικής συμπεριφοράς υπάρχει στον τρόπο εκδήλωσης της , όταν δηλαδή δεν είναι πραγματικά αναγκαίος και το επιβεβλημένο *in concreto* μέτρο για ν' αποδοθεί όπως έπρεπε αντικειμενικά το περιεχόμενο της σκέψης του πράττοντα για την προστασία δικαιολογημένου ενδιαφέροντος `γι' αυτό και το δικαστήριο της ουσίας πρέπει να προσδιορίσει ειδικά ποιες , αντί εκείνων που χρησιμοποιήθηκαν , φράσεις και εκφράσεις ήταν

⁵² Αντίθετη τάση επικρατεί στην γερμανική θεωρία και νομολογία , όπου στον τύπο αναγνωρίζεται υπέρτερη θέση από αυτή των ιδιωτών . Από το α. 5 παρ. 1 του Θεμελιώδους νόμου συνάγεται ότι ο τύπος ασκεί δημόσιο λειτουργήμα (öffentliche Aufgabe) .

⁵³ ΑΠ 60/1979 , ΝοΒ 1979, τ. 27 , σελ. 843 , υπόθεση ταινίας Εμμανουέλα.

⁵⁴ Εφ. Αθ. 9975/1986 , Ελληνική Δικαιοσύνη 1987 , τ.28 , σελ. 299 επ,

δυνατό να χρησιμοποιηθούν χωρίς να θίγεται η τιμή και η υπόληψη του τρίτου για την εκδήλωση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του δράστη ."

Από αυτήν την απόφαση διακρίνουμε τη στάση του δικαστή απέναντι στο α. 367 παρ. 1 Π. Κ . . Η επίκληση αυτού δεν προϋποθέτει κάποιο υποκειμενικό κίνητρο του συντάκτη του επιλήψιμου δημοσιεύματος ή του ιδιοκτήτη του εντύπου . Δεν απαιτείται έτσι ν' αποδειχθεί ο σκοπός της διασφάλισης της δημοκρατίας και της ομαλής λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών γιατί η θεσμική εγγύηση του α. 14 του Συντάγματος είναι εξορισμού αντικειμενική . Άλλωστε , η ελευθεροτυπία είναι αντικειμενικά συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας και όχι μόνο όταν λειτουργεί με αγαθές ή ανιδιοτελείς προθέσεις . Χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ο τύπος εκφεύγει οποιασδήποτε δικαστικής κρίσης . Ασφαλιστική δικλείδα αποτελεί η παρ. 2 του α. 367 Π. Κ . , που εφαρμόζεται όταν στις εκδηλώσεις του τύπου υπάρχουν στοιχεία συκοφαντικής δυσφήμισης και όταν προκύπτει σκοπός εξύβρισης από τον τρόπο της εκδήλωσης ή τις περιστάσεις .

Σε απόφαση του Α.Π.⁵⁵ εξετάστηκε το εξής θέμα :ο τίτλος άρθρου σε μια ημερήσια εφημερίδα στην Αθήνα ως "Το πολιτικό απόβλητο της Βουλής " . Σύμφωνα με το Εφετείο το περιεχόμενο του δημοσιεύματος αυτού προσέβαλε την τιμή και την υπόληψη του αναιρεσιβλήτου ως πολιτικού και ως κοινωνικού ατόμου . Ειδικότερα η φράση του τίτλου αλλά και του άλλες του περιεχομένου όπως "η ασημαντότητα που τον έριξε στην αφάνεια, "ο ελέω Θεού πολιτικός της δεκάρας " , "προδίδει αδιάντροπα την παράταξη που τον ψωμίζει " , "μεταξοσκώληκα της πολιτικής" , "το αμφίβιο είδος του " , "το ηθικό ποιόν " , περιέχουν το στοιχείο της καταφρόνησης του προσώπου στο οποίο αναφέρονται και χρησιμοποιήθηκαν εν γνώσει της υβριστικής τους σημασίας και με σαφή πρόθεση προσβολής της τιμής και της υπόληψης του αναιρεσιβλήτου . Κρίθηκε λοιπόν εδώ , ότι υπήρξε αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας , καθώς και καταφρόνηση του αναιρεσιβλήτου, γεγονός που δεν αναιρεί η προβαλλόμενη άποψη ότι σκοπός του δημοσιεύματος ήταν η άσκηση κριτικής για τη μεμπτή συμπεριφορά του αναιρεσιβλήτου ως πολιτικού , γιατί υπάρχει υπέρβαση των ορίων που ο νόμος έχει θέσει για τον τύπο . Άλλωστε αν αυτός ήταν όντως ο σκοπός , θα μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν εκφράσεις λιγότερο μειωτικές της τιμής και της υπόληψης ώστε ν' ασκηθεί η αρμόζουσα - κατά τον συντάκτη - κριτική , χωρίς χρήση προσβλητικών αναφορών . Ο Α.Π. δέχτηκε ότι το Εφετείο δεχόμενο ότι υπάρχει σκοπός εξύβρισης , αιτιολόγησε επαρκώς την απόφαση του αφού λόγω των χρησιμοποιηθέντων φράσεων αποκλείεται η άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης .

⁵⁵ Α.Π. 1407/88 , Νο Β 1989 ,τ. 37 , σελ. 1207 .

2. Συναίνεση

Κάθε άτομο είναι ελεύθερο να ασκήσει τα δικαιώματά του ή όχι . Με τη συναίνεση το πρόσωπο δεν παραιτείται από το δικαίωμα του αλλά από την άσκηση αυτού . Όσον αφορά το δικαιοπρακτικό χαρακτήρα της συναίνεσης , υποστηρίζεται ότι είναι δήλωση δικαιοπρακτικής βούλησης ή ενέργεια με οιονεί δικαιοπρακτικό χαρακτήρα . Σήμερα όμως , αμφισβητείται η δυνατότητα επέμβασης στην προσωπικότητα με βάση δικαιοπραξία , γιατί οι αρχές που αφορούν τη δικαιοπρακτική ικανότητα έρχονται σε αντίφαση με το προσωπικό χαρακτήρα των έννομων αγαθών της προσωπικότητας .^{56α} Γι ' αυτό το λόγο υποστηρίζεται ότι η συναίνεση είναι υλική πράξη για την ερμηνεία της οποίας λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις για τη δικαιοπρακτική δήλωση βούλησης .

Η συναίνεση μπορεί να είναι ρητή ή σιωπηρή , άμεση ή έμμεση . Με περιεχόμενο όμως σαφές και αναμφισβήτητο , κάτι που θα κριθεί βάσει των α. 173 και 200 Α. Κ. . Παρέχεται για συγκεκριμένη και χρονικά προσδιορισμένη επέμβαση και μπορεί ελεύθερα ν' ανακληθεί . Είδος συναίνεσης θα μπορούσε να θεωρηθεί η σιωπηρή , όταν δηλαδή κάποιος συμμετέχει σε μια πράξη , εκδήλωση , αποδεχόμενος τους κινδύνους που ενυπάρχουν για προσβολή της προσωπικότητας .

Η συναίνεση όταν δίνεται πρέπει να μπορεί ο παρέχων αυτήν , να διακρίνει τη σημασία της πράξης του , να έχει σαφές περιεχόμενο , να είναι σοβαρή και με πρόθεση δέσμευσης , να γνωρίζει όλα τα απαραίτητα στοιχεία , να είναι προϊόν ελεύθερης απόφασης , να μην αντίκειται στα χρηστά ήθη και η δήλωση να κινείται στα πλαίσια του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στοιχείων της προσωπικότητας .

3. Στάθμιση συμφερόντων

Το εάν θα εφαρμοστούν οι διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας σε περίπτωση προσβολής από τον τύπο εξαρτάται από μια στάθμιση συμφερόντων μεταξύ των αντιτιθέμενων έννομων αγαθών και το αποτέλεσμα αυτής . Αφετηρία αυτής θα' ναι οι συγκρουόμενες ατομικές ελευθερίες , η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και η ελευθερία έκφρασης . Η στάθμιση όμως μπορεί να ξεκινήσει και από το απόλυτο , αποκλείον κάθε επέμβαση τρίτου , δικαίωμα της προσωπικότητας . Καταρχήν διαπιστώνεται αν το προσβληθέν έννομο αγαθό είναι στοιχείο της προσωπικότητας και αν ναι κατά πόσο ο προσβάλλων είχε κάποιο δικαίωμα επέμβασης .

Όταν προβλέπεται στο νόμο ένας απόλυτος λόγος άρσης του παρανόμου, τότε ο δικαστής απλά καλείται να εφαρμόσει την επιλογή του νομοθέτη . Αν όμως ο λόγος είναι σχετικός , αρμόδιος να κρίνει είναι ο δικαστής,

^{56α} Βλ. Καράκωστα Γ. , ό. π. , σελ. 85 επ.

ο οποίος θ' αναζητήσει κριτήρια που να μπορούν να εφαρμοστούν σε πολλές περιπτώσεις , λαμβάνοντας υπόψη το είδος και τη φύση της προσβολής , τη βαρύτητα της και τις συνέπειες που έχει .

ii. Δημοσιογραφική έρευνα και προστασία της προσωπικότητας

"Η δημοσιογραφία αρχίζει με την έρευνα " .⁵⁶ Η έρευνα αυτή αποτελεί μια διαδικασία που έχει ως αρχή της ένα απλό γεγονός και ως τέλος ένα πλήρες ειδησεογραφικό προϊόν . Απαραίτητο όμως στοιχείο για την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής είναι η ανεμπόδιστη πρόσβαση του δημοσιογράφου στις πηγές πληροφόρησης . Αλλιώς , ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας αναληθούς δημοσίευσης .

Ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης δημοσιογραφίας είναι το πολυάριθμο των ειδήσεων αλλά και η ανάπτυξη και εφαρμογή νέων τεχνικών πληροφόρησης. Εύλογα ανακύπτει το εξής ερώτημα : Ποια η θέση της δημοσιογραφικής έρευνας στη δικαιοκή τάξη και ειδικότερα όσον αφορά την αναζήτηση πληροφοριών που συνδέονται άμεσα με το άτομο ;Τι έχει μεγαλύτερη αξία : ο περιορισμός των κινδύνων που αφορούν το άτομο ή η πληροφόρηση του κοινού που διψά για κάθε καινούρια είδηση ;

Η ελευθερία του τύπου περιλαμβάνει όλα τα στάδια στα οποία αναλύεται η δημοσιογραφική έρευνα , από τη συγκέντρωση του υλικού μέχρι τη δημοσίευση της είδησης . Στο χώρο αυτό ο τύπος είναι απαλλαγμένος από κρατικές παρεμβάσεις . Αφού λοιπόν , ο τύπος μπορεί ελεύθερα να συλλέγει το απαραίτητο υλικό με σκοπό την ενημέρωση του κοινού , ερμηνεύοντας την παρ. 2 του α. 14 θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι κατοχυρώνεται η αρχή της ελεύθερης διάδοσης ειδήσεων και ελεύθερης πρόσβασης στις πηγές πληροφόρησης .Βάσει του α. 25 παρ. 1 , το κράτος είναι υπεύθυνο για την εξασφάλιση των πραγματικών προϋποθέσεων άσκησης των ατομικών ελευθεριών , άρα θεσπίζεται μια γενική προς το κράτος επιταγή να παρέχει στον τύπο τις απαραίτητες πληροφορίες και να εξασφαλίζει την ακώλυτη δημοσιογραφική έρευνα.⁵⁷

Ο νομοθέτης μέχρι στιγμής δεν έχει ασχοληθεί με το θέμα της ελεύθερης πρόσβασης του τύπου στις πηγές της πληροφόρησης , αν όμως τον απασχολήσει , τότε λαμβάνοντας υπόψη την ελευθερία της δημοσιογραφικής έρευνας , θα πρέπει να εναρμονίσει τυχόν σύγκρουση με άλλο έννομο αγαθό και αν δεν είναι δυνατό , να θέσει προτεραιότητες .⁵⁸

⁵⁶ Βλ. Καράκωστα Γ. , Δημοσιογραφική έρευνα της προσωπικότητας , Αρμενόπουλος 1996 , τ. 2 , σελ. 146 επ.

⁵⁷ Βλ. Καράκωστα Γ. , ο.π. , σελ. 146 – 147 .

⁵⁸ Forsthoff , Verfassungsschutz , σελ. 15.

Σε περίπτωση σύγκρουσης της ελευθερίας πληροφόρησης του τύπου με έννομα αγαθά της προσωπικότητας , εμφανίζονται ιδιαίτερες δυσχέρειες καθότι όλες οι συνταγματικές αρχές είναι ισοδύναμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση . Πρέπει να καθοριστούν κριτήρια βάσει των οποίων θα γίνει μια αξιολογική στάθμιση μεταξύ των δύο . Για να υπερισχύσει η αξίωση του τύπου για πληροφόρηση , πρέπει αυτή να είναι αναγκαία για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης σ' ένα ζήτημα και εξυπηρετεί την ανάγκη ενημέρωσης του κοινού. Καταρχήν , εξετάζεται αν θίγεται το δικαίωμα της προσωπικότητας και σε τι βαθμό . Κατόπιν , ερευνάται το κατά πόσο η προσβλητική ενέργεια ήταν αναγκαία και προσήκουσα για την εκπλήρωση της αποστολής του τύπου και κατά πόσο το συμφέρον πληροφόρησης δεν είναι αξιολογικά υποδεέστερο της προσβολής . Αν τελικά , το δικαίωμα του ατόμου για σεβασμό της προσωπικότητας του εθίγη , τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν δεν ήταν τα αρμόζοντα και το εξυπηρετούμενο συμφέρον ήταν ήσσονος σημασίας της προσβολής , τότε το συμφέρον προστασίας του ατόμου υπερτερεί της πληροφόρησης και υπάρχει προσβολή της προσωπικότητας .

Τέλος , σχετικά με την αξιολογική στάθμιση δυο αντιτιθέμενων έννομων αγαθών δεν πρέπει να λησμονείται ότι η καταλληλότητα ενός μέσου για την επιδίωξη ενός συγκεκριμένου συμφέροντος προσδιορίζεται από την προσφορότητα του μέσου για την επίτευξη αυτού . Θα πρέπει ακόμη , και ο χρησιμοποιούμενος τρόπος έρευνας να είναι όσο το δυνατό λιγότερο επαχθής . Σχετικά με το μέγεθος του ενδιαφέροντος του κοινού για το θέμα αυτό , πρέπει από πριν να υπήρχαν τέτοιες ενδείξεις ώστε να αναμένεται αυξανόμενο ενδιαφέρον ενημέρωσης .

iii . Η αντίληψη της δημοσιογραφικής ελευθερίας στον κώδικα δεοντολογίας της Ε. Σ. Η. Ε. Α. ⁵⁹

Οι " κώδικες δημοσιογραφικής ηθικής " περιλαμβάνουν ένα σύνολο αρχών και κανόνων για τον προσανατολισμό της πρακτικής του δημοσιογραφικού επαγγέλματος , που υιοθετούνται και εφαρμόζονται από τις επαγγελματικές οργανώσεις των δημοσιογράφων . Αυτοί αναφέρονται βασικά στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης και στα καθήκοντα και τις ευθύνες που τη συνοδεύουν . Σκοπός είναι να εξακριβωθεί πως γίνονται κατανοητά και πως ερμηνεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. .

Στην παρ. 2 αυτού , διατυπώνεται η ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης και πληροφόρησης . Έχει ενδιαφέρον η επισκόπηση των απόψεων του ελληνικού δημοσιογραφικού κόσμου σχετικά με το ζήτημα της ηθικής της

⁵⁹ Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών .

πληροφόρησης ⁶⁰ αλλά και η ευρύτερη πολιτικό-φιλοσοφική και συνταγματική συζήτηση γύρω απ' το θέμα αυτό . ⁶¹

Το ζήτημα της δημοσιογραφικής ηθικής εκφεύγει από την αρμοδιότητα του κράτους αλλά και από των δημοσιογραφικών ενώσεων , γιατί η επαγγελματική αυτορύθμιση είναι εξίσου επικίνδυνη με την κρατική ετερορύθμιση , διότι έχει ως συνέπεια την ομογενοποίηση των περιεχομένων της δημοσιογραφικής ελευθερίας και τελικά τον περιορισμό της πλουραλιστικής της έκφρασης .Γι' αυτό ως λύση προτείνεται η αναγωγή της δημοσιογραφικής ηθικής σε ζήτημα καθαρά ατομικής ευθύνης , που αφήνει στην προσωπική συνείδηση κάθε μεμονωμένου δημοσιογράφου την πραγμάτωση της ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας και των δεοντολογικών του καθηκόντων . Άρα τελικός κριτής είναι η ίδια η αγορά , δηλαδή οι " καταναλωτές των μέσων πληροφόρησης " , οι οποίοι με τις προτιμήσεις τους υποδεικνύουν στους δημοσιογράφους τι πρέπει να κάνουν και τι όχι .

Απ' την άλλη πλευρά , με την ύπαρξη αυτορύθμισης , απορρίπτεται η ρύθμιση της δημοσιογραφικής ελευθερίας από την έννομη τάξη με τη λογική μιας δημόσιας υπηρεσίας , όπως δηλαδή ορισμένα επαγγέλματα τα οποία είναι επιβαρημένα με υποχρεώσεις δημόσιας φύσης που περιορίζουν την ελευθερία επιλογής των σκοπών της άσκησης τους , ενόψει του συλλογικού συμφέροντος που καλούνται να ικανοποιήσουν . ⁶² Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή , το κράτος οφείλει ν' ασκεί έλεγχο και εποπτεία της καλής άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος , ακόμη και όταν δεν διακυβεύονται ατομικά συμφέροντα των πολιτών , με την επιβολή υποχρεώσεων και δεσμεύσεων διοικητικού δικαίου . Η αντίληψη αυτή απορρίπτεται απ' τον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. ήδη απ' το προοίμιο του : (ένας απ' τους σκοπούς του κώδικα είναι) " να αποθαρρύνει κάθε απόπειρα κρατικού ή άλλου επηρεασμού με τον αυτοκαθορισμό κανόνων υπεύθυνης λειτουργίας " . Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι το Σύνταγμα στο α. 15 παρ. 2 αποσπά την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των ραδιοτηλεοπτικών δημοσιογράφων από τη χορεία των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων , επιβάλλοντας σ' αυτήν τη λογική της δημόσιας υπηρεσίας . Ο κώδικας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. καλύπτει όλους τους τομείς των μέσων πληροφόρησης , χωρίς να έρχεται σε αντιπαράθεση με το ιδιαίτερο νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεόρασης , στο οποίο ισχύουν παράλληλα οι κανόνες του κώδικα και οι διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται για την παραβίαση τους από τον ραδιοτηλεοπτικό νόμο . Δεχόμαστε λοιπόν λογικά , ότι η απόκρουση της υπαγωγής της δημοσιογραφικής ελευθερίας σε διοικητικούς περιορισμούς αφορά μόνο την ελευθερία του τύπου και την επιδιωκόμενη αποτροπή του κινδύνου κρατικής ρύθμισης της δημοσιογραφικής ηθικής , αφορά κυρίως την υπόθεση επέκτασης του καθεστώτος της ραδιοτηλεόρασης και στον τύπο . Μια

⁶⁰ Βλ. Κωνσταντινίδου Χ. , Η δεοντολογία ενός επαγγέλματος , Θεωρία και κοινωνία , τεύχος 6 , 1992 .

⁶¹ Βλ. Ανθόπουλος Χ. , Όψεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. , Αρμενόπουλος 1999 , τ. 8 , σελ. 1040 επ.

⁶² Βλ. Καραμούντζου Α. , Η αρμοδιότης επί των αδικημάτων του τύπου και η νομική σημασία της δημοσιογραφικής ιδιότητας , Αρμενόπουλος 1963 , σελ. 44 επ.

υπόθεση που όμως συναντά συνταγματικά εμπόδια , αφού στο α. 14 αυτού , κυριαρχεί η λογική του ατομικού δικαιώματος κι όχι της δημόσιας υπηρεσίας .⁶³

Στο α. 2 του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. χαρακτηρίζεται η δημοσιογραφία ως κοινωνικό λειτούργημα που συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις . Στη γενική θεωρία του δικαίου , ως λειτούργημα νοείται ένα σύμπλεγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων προορισμένων στην εξυπηρέτηση ενός προκαθορισμένου σκοπού από το δίκαιο . Ο κώδικας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. χαρακτηρίζοντας τη δημοσιογραφία ως λειτούργημα εννοεί ότι αυτή περιλαμβάνει ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων , που βρίσκουν το δικαιολογητικό τους λόγο στην ικανοποίηση του δικαιώματος των πολιτών για πληροφόρηση αντικειμενική και αμερόληπτη και κυρίως , σεβόμενη την προσωπικότητα των άλλων . Υπάρχουν λοιπόν καθήκοντα των δημοσιογράφων που απορρέουν από τον αυτό-έλεγχο του δημοσιογραφικού σώματος και όχι από κάποια κρατική επιταγή .⁶⁴

Ο κώδικας σε γενικές γραμμές υιοθετεί τη θεωρία της " κοινωνικής ευθύνης των μέσων πληροφόρησης και της δημοσιογραφίας " . Οι δημοσιογράφοι είναι πρώτα υπόλογοι στην κοινωνία και ύστερα στους εργοδότες ή στην αγορά . Υπό το πόρισμα αυτής της θεώρησης , η προέχουσα αξία της δημοσιογραφικής πληροφόρησης είναι η κοινωνική ευθύνη του δημοσιογράφου απέναντι στους πολίτες-χρήστες των μέσων πληροφόρησης .

Όσον αφορά το καθήκον αντικειμενικής πληροφόρησης , αυτό δεν καθιερώνεται ρητά στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. . Αρκετοί δημοσιογράφοι θεωρούν ότι μια τα τέτοια καθιέρωση δεν είναι ούτε δυνατή γιατί η παρουσίαση ενός γεγονότος ενέχει υποκειμενικότητα , αλλά ούτε και επιθυμητή γιατί μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με τον κριτικό ρόλο της δημοσιογραφίας . Τελικά όμως στο α. 1 του κώδικα προβλέπεται μια σειρά από δημοσιογραφικά καθήκοντα που έχουν ως σκοπό τη διασφάλιση και προαγωγή μιας αντικειμενικής δημοσιογραφικής πρακτικής , συμβάλλοντας στην σωστή πληροφόρηση του κοινού . Η διάταξη αυτή υπάρχει -παρά την υιοθέτηση της παραπάνω αντίληψης - γιατί ένας κώδικας δεοντολογίας δε θα μπορούσε να παραβλέψει τα οφέλη που συνεπάγεται η αρχή της αντικειμενικότητας για τους πολίτες-χρήστες των μέσων πληροφόρησης .

Τα κεντρικά χαρακτηριστικά μιας αντικειμενικής δημοσιογραφικής πρακτικής είναι :

α) ν' ανταποκρίνεται η είδηση στην πραγματικότητα ή τουλάχιστον σε μια αξιόπιστη εκδοχή αυτής ,

β) να παρουσιάζονται όλα τα ουσιώδη γεγονότα μιας είδησης κι όλες οι πηγές ή γνώμες ,

γ) να παρουσιάζονται στα εριζόμενα ζητήματα όλες οι αντικρουόμενες απόψεις ,

⁶³ Βλ. Ανθόπουλου Χ. , ό. π. , σελ.1041 επ. .

⁶⁴ Αυτό ισχύει κυρίως για τα θετικά καθήκοντα της δημοσιογραφικής ελευθερίας που αφορούν κυρίως την ικανοποίηση του δικαιώματος των πολιτών για πλήρη και αντικειμενική πληροφόρηση και όχι για τα αρνητικά , που αφορούν την παραβίαση των προσωπικών δικαιωμάτων των πολιτών ως αντικειμένου της πληροφόρησης , διότι αυτά ρυθμίζονται με κανόνες αστικού και ποινικού δικαίου .

δ) να παρουσιάζονται τα γεγονότα που επιδέχονται αξιολογική κρίση ουδέτερα ,

ε) να διακρίνονται τα γεγονότα από τα σχόλια και τις γνώμες .

Η παραβίαση του καθήκοντος αντικειμενικής πληροφόρησης συνεπάγεται κυρώσεις μόνο όταν προσβάλλονται άλλα δικαιώματα έτσι , όπως αυτά της προσωπικότητας , ιδίως το δικαίωμα στην τιμή , την υπόληψη και την εικόνα , την οικονομική ή επαγγελματική υπόληψη ... (α. 57, 59, και 920 Α. Κ . και 361 , 362 και 363 Π. Κ .) . Συνεπώς δε γίνεται λόγος για μια γενική νομική υποχρέωση του τύπου.⁶⁵ Προβλέπεται επίσης στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. στο α. 1 "δικαίωμα του ανθρώπου και του πολίτη να πληροφορείται ελεύθερα " , στο α. 1α "πρώτιστο καθήκον -για τον δημοσιογράφο- προς την κοινωνία και τον εαυτό του -να θεωρεί- τη δημοσιοποίηση όλης της αλήθειας " , στο α. 1ε υπάρχει υποχρέωση του δημοσιογράφου " να ερευνά προκαταβολικά , με αίσθημα ευθύνης και με επίγνωση των συνεπειών , την ακρίβεια της πληροφορίας ή της είδησης που πρόκειται να μεταδώσει " . Οι τρεις αυτές διατάξεις αναφέρονται στο καθήκον αληθείας του δημοσιογράφου . Δεν νοείται όμως η απόλυτη αλήθεια, ως η έσχατη ουσία των πραγμάτων, αλλά η ανταπόκριση μεταξύ παρουσίας και πραγματικότητας . Οι σκόπιμες ανακρίβειες αποτελούν την πλέον επίμεμπτη συμπεριφορά . Ο ψευδής λόγος όμως , δεν απαγορεύεται άμεσα από το Σύνταγμα , αλλά ελέγχεται από τα όργανα του α. 8 ⁶⁶.

δ. Το δικαίωμα της προσωπικότητας ως περιορισμός της ελευθερίας του τύπου

ι. Δογματική θεώρηση και περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας ⁶⁷

Όπως γίνεται σήμερα δεκτό στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια , η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει τα διάφορα αγαθά που συνδέονται με το πρόσωπο , δηλαδή την τιμή , την ιδιωτική ζωή , τη σφαίρα του απορρήτου , τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα , την υγεία , αλλά και στοιχεία εξατομίκευσης του ατόμου , όπως η εικόνα , το όνομα κ. τ. λ. ⁶⁸ Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι ένα " δικαίωμα πλαίσιο " στο οποίο περιλαμβάνονται αφενός , εκφάνσεις που συνθέτουν την αξία του ανθρώπου

⁶⁵ Βέβαια , στον τομέα της ραδιοτηλεοπτικής πληροφόρησης η αντικειμενικότητα αποτελεί νομικό καθήκον κατοχυρωμένο από νομοθετικά θεσπισμένους κανόνες δεοντολογίας , που βρίσκουν τη δικαιολόγησή τους στο α. 15 παρ. 2 του Συντάγματος (α. 3 και α. 4 του κώδικα "περί δημοσιογραφικής δεοντολογίας "στη ραδιοτηλεόραση , στο α. 2 παρ. 2 του κώδικα "περί ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων") .

⁶⁶ Το Πειθαρχικό Συμβούλιο ή το Συμβούλιο Τιμής .

⁶⁷ Βλ. Καράκωστα Γ. , Προσωπικότητα και Τύπος , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2000 , σελ 51 επ.

⁶⁸ Βλ. Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 51 επ , σχετικά με την υποσημείωση ⁶⁵ για τις παραπομπές .

αποτελώντας αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας του και αφετέρου , συντελεστές καθοριστικοί της ατομικότητας του προσώπου . Η ανθρώπινη αξία είναι αγαθό το οποίο δεν είναι δεκτικό σταθμίσεως με άλλα συμφέροντα , αλλά αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος της προσωπικότητας . Γύρω από τον πυρήνα αυτό κινούνται τ' άλλα έννομα αγαθά της προσωπικότητας , τα οποία είναι καταρχήν απαραβίαστα , ενδέχεται όμως να υποχωρήσουν αν συγκρουσθούν με άλλο υπέρτερο αγαθό , το οποίο αναγορεύεται από την έννομη τάξη σε λόγο που δικαιολογεί την επέμβαση ή που αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της παραβίασης .⁶⁹

Ο χαρακτηρισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας ως "δικαιώματος πλαισίου " ανάγεται στη γερμανική διδασκαλία . Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη , το δικαίωμα -πλαίσιο πρέπει να πληρωθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί με βάση τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα επιμέρους έννομα αγαθά της προσωπικότητας , ο δε παράνομος χαρακτήρας της προσβολής κρίνεται από την εκάστοτε ad hoc στάθμιση συμφερόντων . Υποστηρίζεται όμως και η άποψη , ⁷⁰ ότι το δικαίωμα της προσωπικότητας αποτελείται αφενός , από έναν πυρήνα σε σχέση με τον οποίο όλες οι επεμβάσεις θεωρούνται καταρχήν παράνομες και αφετέρου , από τα λοιπά αγαθά της προσωπικότητας , η προσβολή των οποίων κρίνεται κατά περίπτωση αν συνιστά ή όχι παράνομη συμπεριφορά . ⁷¹

Ενώ κατά τον Savigny , όλα τα δικαιώματα έχουν εξουσιαστικό περιεχόμενο , η κρατούσα σήμερα άποψη δέχεται ως εξουσιαστικά μόνο τα απόλυτα δικαιώματα , τα οποία διακρίνει σαφώς από τα σχετικά . Τα επιμέρους αγαθά της προσωπικότητας θεωρούνται ότι εμπίπτουν στην κατηγορία των εξουσιαστικών και απόλυτων δικαιωμάτων .⁷² Έχουν όμως στο παρελθόν διατυπωθεί σοβαρές αντιρρήσεις για το εάν η έννοια εξουσιάσεως είναι πρόσφορη να χαρακτηρίσει τη σχέση του ανθρώπου με τα αγαθά της προσωπικότητας του , καθώς στη σχέση αυτή το υποκείμενο συμπίπτει με το αντικείμενο . Γίνεται σήμερα ευρύτερα δεκτό , ότι η εξουσία που παρέχεται στο υποκείμενο έχει στην ουσία αρνητικό περιεχόμενο και συνίσταται στη δυνατότητα απόκρουσης επεμβάσεων τρίτων που θίγουν την προσωπικότητα .

Αν δεχτούμε ότι απόλυτο δικαίωμα είναι αυτό που οφείλει να σέβεται κάθε τρίτος και που μπορεί να είναι αντικείμενο προσβολής από τον καθένα , τότε το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει αναντίρρητα απόλυτο χαρακτήρα . Αν όμως θεωρήσουμε ότι είναι ένα δικαίωμα που η έννομη τάξη προστατεύει απεριόριστα από κάθε νοητή προσβλητική ενέργεια , τότε και πάλι ο απόλυτος χαρακτήρας του δικαιώματος δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση .

⁶⁹ Βλ. Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 51-52 .

⁷⁰ Steindorff , Persönlichkeitsschutz tm Zivilrecht , 1983 , σελ. 16 επ.

⁷¹ Βλ. για περισσότερα στοιχεία για τη γερμανική θεωρία , Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 52 .

⁷² Βλ. Hubmann , Das Persönlichkeitsrecht , σελ. 140, Steindorff , ό.π. σελ.16 , Γαζής , Γενικά αρχαί , σελ.41 , Παπαντωνίου , Γενικές αρχές , σελ.127 , Σημαντήρας , Γενικές αρχές , σελ. 381 επ. , Γεωργιάδης , Γενικές αρχές , σελ. 126

ii . Το δικαίωμα της προσωπικότητας στο α. 57 Α. Κ. και γενικότερα στο αστικό δίκαιο

Το ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα της προσωπικότητας διατυπώνεται στο α. 57 του Α. Κ. ως μια γενική ρήτρα μέσω της οποίας αναγνωρίζεται ένα γενικό , απόλυτο δικαίωμα του καθενός , με το οποίο εξασφαλίζεται η προστασία του προσώπου και γενικότερα η προάσπιση της αξίας του ανθρώπου .⁷³ Η Α. Κ. 57 αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των α. 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 , κι έτσι στο ιδιωτικό δικαίωμα της προσωπικότητας περιλαμβάνονται ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου αλλά και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας . Μπορεί να γίνει λοιπόν , διάκριση ανάμεσα στη στατική πλευρά της προσωπικότητας , η οποία συμπίπτει και ταυτίζεται με την αναγνωριζόμενη αξία του ανθρώπου και στη δυναμική πλευρά αυτής , που ταυτίζεται με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας . Προσβολή της προσωπικότητας δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά σύγκρουση δύο ομοειδών δικαιωμάτων : του θύματος απ' τη μια , του οποίου προσβλήθηκε η στατική πλευρά και του δράστη απ' την άλλη , του οποίου κρίνεται η δυναμική πλευρά της προσωπικότητας του . Βλέπουμε λοιπόν ότι το α. 57 Α. Κ. , δεν προστατεύει μόνο τον προσβληθέντα από τον τύπο ή τα μέσα μαζικής επικοινωνίας αλλά και τον συντάκτη - δημοσιογράφο αν αυτός ενήργησε τηρώντας τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου .

Η γενική ρήτρα του α. 57 Α. Κ. επιτρέπει στον εφαρμοστή του δικαίου την συνεχή διεύρυνση του περιεχομένου του δικαιώματος , καθότι ο νομοθέτης απέφυγε να το οριοθετήσει . Έτσι , η έννοια της προσωπικότητας αποτελεί αντικείμενο αναζήτησης και όχι προκαθορισμένη διάσταση . Κρίσιμη είναι λοιπόν , η εφαρμογή της διάταξης από τη νομολογία . Η προσπάθεια θεωρητικού προσδιορισμού του περιεχομένου του δικαιώματος της προσωπικότητας , ώστε να είναι δυνατή η υπαγωγή επιμέρους περιπτώσεων στη γενική αυτή διάταξη , προσκρούει στη νομική πρακτική , η οποία απέδειξε ότι εφόσον δε θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος είναι αναγκαία η στάθμιση συμφερόντων και προστατευτέων έννομων αγαθών , κάτι που τελικά αποδέχτηκε και η θεωρία .

Στο ιδιωτικό δίκαιο , το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει διττή λειτουργία : α) εισάγει ένα θεμελιώδες νομικό αξιολογικό κριτήριο στο οποίο είναι εναρμονισμένο το σύνολο του ιδιωτικού δικαίου . Η μέσω του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας αναγνωριζόμενη βασική δικαιοκή αρχή της προστασίας του προσώπου διεισδύει στο σύνολο του ιδιωτικού δικαίου και καθοδηγεί την ερμηνεία του έτσι ώστε να γίνεται λόγος για την αρχή της "σύμφωνης προς την προστασία της προσωπικότητας " ερμηνεία του ιδιωτικού δικαίου .⁷⁴ β) Όπου το σύστημα του ιδιωτικού δικαίου δεν επαρκεί και οι προσφερόμενες λύσεις δεν είναι ικανοποιητικές , καθίσταται αναγκαία η

⁷³ Βλ. Καράκωστας Ε. Γεωργοπούλου – Αθανασούλη , Το Σ. , Ερμηνευτικά σχόλια-νομολογία, τ. 1 , α.2 , σελ. 53 επ.

⁷⁴ Βλ. Müller , Die Grundrechte , σελ. 56

αναγωγή στην γενική ρήτρα του α. 57 Α. Κ. όπου εκφράζεται η αρχή της προστασίας της προσωπικότητας . Όταν δηλαδή , δεν υπάρχει ειδική διάταξη που να προστατεύει επαρκώς τ' αγαθά της προσωπικότητας , επεμβαίνει το γενικό δικαίωμα της προσωπικότητας ως επικουρικό νομικό βοήθημα .

iii . Ο σεβασμός της προσωπικής σφαίρας και της ιδιωτικής ζωής του ατόμου στον κώδικα της Ε. Σ. Η. Ε. Α.

Σύμφωνα με το α. 2β του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. ο δημοσιογράφος οφείλει "να σέβεται την προσωπικότητα , την αξιοπρέπεια και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου και του πολίτη " . Η διάταξη αναφέρεται σε όσους αποτελούν "αντικείμενο" της πληροφόρησης , ενώ οι προαναφερθείσες αναφέρονταν στα πρόσωπα ως αποδέκτες . Απ' το άρθρο αυτό καλύπτονται : το δικαίωμα στο όνομα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ.) , το δικαίωμα στην εικόνα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ. , α. 7 και 9 του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας του Ε. Σ. Ρ.) , το δικαίωμα ιδιωτικού βίου (α. 9 εδ. β Σ , α. 57 και 59 Α. Κ . , α. 334, 366 και 370 Π. Κ. , α. 7 του κώδικα του Ε. Σ. Ρ.) , το δικαίωμα στην προσωπική ταυτότητα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ .) , το δικαίωμα στην τιμή και στην υπόληψη (α. 2 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ . , α. 361 , 362 και 363 Π. Κ .) . Η παράβαση των νομικών αυτών κανόνων πέρα από τις αστικές , ποινικές ή διοικητικές συνέπειες που επιφέρει , θεωρείται και ως επίμεμπτη συμπεριφορά από τη σκοπιά της επαγγελματικής δεοντολογίας.

Σε κάποιες περιπτώσεις δεν απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια από τον εφαρμοστή του δικαίου για να διαπιστώσει το παράνομο της άσκησης δημοσιογραφικής ελευθερίας , όπως π. χ. σε περίπτωση συκοφαντικής δυσφήμισης . Όμως υπάρχουν και περιπτώσεις όπου ο εφαρμοστής απαιτείται να προβεί σε μια ad hoc στάθμιση συμφερόντων , ώστε να διαπιστωθεί αν ο δημοσιογράφος προσέβαλε θεμιτά την τιμή του τρίτου , όπως π. χ. σε περίπτωση εφαρμογής του α. 367 Π. Κ. και της ρήτρας του δικαιολογημένου συμφέροντος . Στο α. 2 β εδ. β του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. αναφέρεται : " όταν το επιτάσσει το δικαίωμα της πληροφόρησης μπορεί να χρησιμοποιεί , πάντοτε με τρόπο υπεύθυνο , στοιχεία από την ιδιωτική ζωή προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή έχουν στην κοινωνία ιδιαίτερη θέση και ισχύ και υπόκεινται στον κοινωνικό έλεγχο " . Αυτό αποτελεί μια προβολή της ρήτρας του α. 367 Π. Κ. για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος . Σκοπός πάντως του α. 2β είναι να προλάβει τις νομικές κυρώσεις λόγω προσβολής δικαιωμάτων της προσωπικότητας των πολιτών , μέσω της οικειοθελούς συμμόρφωσης των δημοσιογράφων με τους κανόνες που τα προστατεύουν .

Μια άλλη διάταξη που αφορά δικαιώματα που προστατεύουν το πρόσωπο , είναι αυτή του α. 2γ του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. : " -ο δημοσιογράφος οφείλει- να σέβεται το τεκμήριο της αθωότητας και να μην προεξοφλεί τις δικαστικές αποφάσεις " . Πράγματι , αυτό είναι ένα ζήτημα στο οποίο οι νομικοί

θα 'πρεπε να δώσουν ιδιαίτερη σημασία . Δυστυχώς , συναντάται σήμερα το εξής φαινόμενο : οι κατηγορούμενοι αλλά και οι απλά ύποπτοι πριν καν δικαστούν στο δικαστήριο , έχουν ήδη δικαστεί στα μέσα ενημέρωσης και μάλιστα έχει εκδοθεί και απόφαση για την υπόθεση τους ! Το ζήτημα αυτό δεν περιορίζεται στην καταπάτηση του τεκμηρίου της αθωότητας αλλά συναρτάται με την παραβίαση όλης της διαδικασίας . Βγαίνουν τα πρόσωπα των κατηγορουμένων στην τηλεόραση ή σε φωτογραφίες στις εφημερίδες , γνωστοποιούνται οι δικογραφίες πριν τη δίκη , οι δικηγόροι μιλούν ακατάπαυστα για τις υποθέσεις τους και γενικά εμφανίζεται μια κατάσταση όπου κανείς αρμόδιος δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται να διορθώσει . Με λίγα λόγια , μπορεί να υπάρχει η διάταξη αυτή του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. , όμως ποιο το νόημα της αφού τελικά οι δημοσιογράφοι δεν τη σέβονται ; Να σημειωθεί ότι δεν αποκλείεται με υπαγωγή στις διατάξεις του αστικού και του ποινικού δικαίου για την προστασία της τιμής και της υπόληψης του ατόμου , να επιβληθούν κυρώσεις στο δημοσιογράφο , αν ο δικαστής κρίνει ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας είναι άδικη πράξη . ⁷⁵

iv. Ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας ^{75α}

Απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία της προσωπικότητας είναι ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της , που συνίσταται στην χωρίς νόμιμο λόγο παραβίαση μιας δικαιικής αρχής που έχει τεθεί χάριν της προστασίας του προσβληθέντος έννομου αγαθού . Όμως επειδή ο νόμος δεν προσδιορίζει το περιεχόμενο της προσωπικότητας , πρέπει να διαπιστωθεί αν το αγαθό που προσβάλλεται είναι στοιχείο της προσωπικότητας . Αν η απάντηση είναι καταφατική , τότε -κατά την ορθότερη άποψη- είναι δεδομένη η παρανομία της συμπεριφοράς (υπό την προϋπόθεση ότι δεν συντρέχει λόγος που να δικαιολογεί την συμπεριφορά) .

Στο πεδίο των αδικοπραξιών , γίνεται λόγος για διαφορά μεταξύ του παρανόμου λόγω προσβολής απόλυτου δικαιώματος και προσβολής έννομου αγαθού μέσω προσβολής προστατευτικού αυτού κανόνα δικαίου ή μέσω παραβίασης του πνεύματος του δικαίου ή επιταγής της έννομης τάξης προστατευτικής του έννομου αγαθού . ⁷⁶ Έτσι λοιπόν και στο δικαίωμα επί της προσωπικότητας μπορεί να γίνει διάκριση μεταξύ προστασίας που συνίσταται σε εξουσία απόκρουσης και προστασίας μέσω απαγορεύσεων που αποβλέπουν σε συγκεκριμένες προσβολές άλλου έννομου αγαθού (π. χ. παραβίαση τω α. 967 επ. Α. Κ.) .

⁷⁵ Βλ. Ανθόπουλου Χ. , ό. π. , σελ. 1048 επ.

^{75α} ΕφΑθ 2149/1978 , υπόθεση Α. Ε. Κ. , Αρμ. 1978 , τ. 11 . σελ. 786. , Α. Π. 1341/1993 , (Ολομέλεια) Ελλ. Δικ. 1994 , τ. 35 , σελ. 224 .

⁷⁶ Βλ. Καράκωστα Γ. , ό. π. , σελ 67 .

ν . Ειδικότερα η προσβολή της τιμής

Τα έννομα αγαθά που περικλείονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας δεν είναι όλα αντικείμενο προσβολών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης . Τέτοια είναι η ζωή , η σωματική ακεραιότητα , η ελευθερία κίνησης .⁷⁷ Αυτά που πλήττονται κυρίως είναι η τιμή , η ιδιωτική ζωή , η εικόνα , ο γραπτός και προφορικός λόγος και η σφαίρα του απορρήτου . Εκτός από την τιμή , τα υπόλοιπα έννομα αγαθά θίγονται ήδη από τη διενέργεια της δημοσιογραφικής έρευνας , χωρίς ν' απαιτείται ν' ακολουθήσει δημοσίευση . Η τιμή όμως , είναι το κατεξοχήν προσβαλλόμενο έννομο αγαθό μέσω της δημοσίευσης , δηλαδή της χρησιμοποίησης και διάδοσης από τον τύπο προσβλητικών πληροφοριών και κρίσεων .

Το δίκαιο προστατεύει την τιμή μέσω των ποινικών διατάξεων του Π. Κ. (α. 361 επ.) , στα οποίες θεμελιώνεται το παράνομο της πράξης , εξασφαλίζοντας την προστασία της τιμής και μέσω των διατάξεων περί αδικοπραξιών . Ανεξάρτητα όμως από το ποινικό δίκαιο , η τιμή προστατεύεται και αυτοτελώς με τις διατάξεις για την προσωπικότητα .

Η προστασία της τιμής στον Π. Κ. συνεπάγεται τη νομική εξασφάλιση της αξίωσης κάθε ατόμου για σεβασμό της " εσωτερικής " τιμής του -άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη αξία- , αλλά και του δικαιώματος του για αναγνώριση της κοινωνικής καταξίωσης , δηλαδή της " εξωτερικής " τιμής . Η βάση της "εσωτερικής " τιμής είναι η αξία που ενυπάρχει στον άνθρωπο από τη γέννηση του και τον καταλαμβάνει ως φορέα πνευματικών και ηθικών αξιών και εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του α. 2 παρ 1 του Συντάγματος . Η "εξωτερική" τιμή , η λεγόμενη συναλλακτική τιμή ή υπόληψη , καταλαμβάνει την κοινωνική καταξίωση του ατόμου , την αναγνώριση του , την καλή του φήμη και γενικότερα το όνομα του . Η εξωτερική τιμή , μέσω του χαρακτήρα , της κοινωνικής συμπεριφοράς και προσφοράς , προστίθεται στον πυρήνα αξιών που συνοδεύουν τον άνθρωπο σ' όλη του τη ζωή , δηλαδή στην εσωτερική τιμή . Στις περιπτώσεις σύγκρουσης της αξίωσης σεβασμού της τιμής με την ελευθερία του τύπου , προσβαλλόμενο αγαθό είναι η εξωτερική τιμή , χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εσωτερική τιμή βρίσκεται εκτός έννομης προστασίας .

Η συνταγματική προστασία της αξίας του ανθρώπου δεν επιτρέπει την υποκειμενική αξιολόγηση της τιμής , αλλά επιβάλλει , για τον καθορισμό του περιεχομένου της την εφαρμογή αντικειμενικών κριτηρίων . Αναζητείται δηλαδή, πως ένας μέσος , αντικειμενικός παρατηρητής αντιλαμβάνεται την τιμή. Όμως οι αντικειμενικές αξίες αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου , όποτε και τα αντικειμενικά αυτά κριτήρια δεν μένουν αναλλοίωτα . Γι' αυτό το λόγο τα αμερικανικά δικαστήρια αναζητούν τον ατομικό αυτό-προσδιορισμό και την αυτό-τοποθέτηση του συγκεκριμένου ατόμου απέναντι στη δημοσιότητα . Σε μια περίπτωση ψευδών ισχυρισμών περί πραγματικών περιστατικών , σημασία έχει κυρίως ότι έτσι δίνεται μια εικόνα του θιγόμενου που δεν ανταποκρίνεται στην

⁷⁷ Βλ. Καράκωστα Γ. , ό. π. , σελ. 68 επ.

αλήθεια , έτσι όπως ο ίδιος την προσδιορίζει και όχι τόσο ο μειωτικός για την τιμή χαρακτήρας τους .

Προκειμένου να κριθεί αν μια δραστηριότητα του τύπου συνιστά προσβολή της τιμής , πρέπει πρώτα ν' απαντηθούν ορισμένα ερωτήματα σχετικά με : α) το είδος και το περιεχόμενο της προσβολής [πραγματικός ισχυρισμός ή αξιολογική κρίση ; άποψη του συντάκτη του δημοσιεύματος ή μεταφορά απόψεων τρίτων ;] , β) την ποιοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας [έκταση και ένταση της επίθεσης , συνέπειες για τον θιγόντα κ. τ. λ.], γ) την ποσοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας [τίνος η τιμή εθίγη, ενός ή πολλών ;] , δ) το μέσον με το οποίο πραγματοποιήθηκε η προσβλητική ενέργεια [έκφραση άποψης σε επιστημονικό περιοδικό ; σε έντυπο ευρείας κυκλοφορίας ;] , ε) την αφορμή της προσβλητικής ενέργειας [προηγούμενη πολιτική ή οικονομική συμπεριφορά ή προηγούμενο δημοσίευμα του θιγέντος ; επικαιρότητα του αντικειμένου ; προσωπικές σχέσεις επιτιθέμενου και θιγέντος ;] , στ) τα κίνητρα της προσβλητικής ενέργειας [ικανοποίηση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος , ενημέρωση για συγκεκριμένο τρόπο πολιτικής , οικονομικής ή κοινωνικής συμπεριφοράς ; πρόθεση πρόκλησης ζημίας ; ανταγωνισμός ;] .

Κατά κανόνα , προσβολή της τιμής επιφέρουν δημοσιεύματα που περιλαμβάνουν μειωτικές κρίσεις ή αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά γύρω από την επαγγελματική , προσωπική ή κοινωνική ζωή ενός ατόμου . Η διάκριση μεταξύ προσβλητικών πραγματικών ισχυρισμών και έκφρασης γνώμης είναι καθοριστική για το εάν θεμελιώνεται αξίωση άρσης της προσβολής . Δυστυχώς όμως , μια τέτοια διάκριση δεν είναι απλό ζήτημα . Αφενός υπάρχουν περιπτώσεις μικτές και αφετέρου στη βάση μιας αξιολογικής κρίσης βρίσκεται ένας πυρήνας πραγματικού γεγονότος , απ' τον οποίο η αξιολογική κρίση δεν είναι δυνατό ν' αποσπασθεί .⁷⁸ Η έκφραση αξιολογικών κρίσεων είναι επιτρεπτή εφόσον στηρίζεται σε αληθή πραγματικά περιστατικά . Οι αξιολογικές κρίσεις όσον αφορά επιτεύγματα ή τη συμπεριφορά ενός προσώπου θεωρούνται προσβλητικές της τιμής όταν , λόγω του τρόπου και της μορφής της κρίσης , συνιστούν έκφραση περιφρόνησης ή θίγουν την προσωπικότητα κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη . Η διάκριση έχει σημασία και κατά το στάδιο της στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων , όποτε και ο δικαστής πρέπει ν' αποφανθεί για το αν πρόκειται για προσβολή της τιμής μέσω ενός αναληθούς πραγματικού ισχυρισμού ή μέσω αξιολογικής κρίσης . Αν αυτό δε διευκρινιστεί μπορούν να διαταχθούν αποδείξεις .

Για επιτρεπτή αξιολογική κρίση γίνεται λόγος , όταν τα πραγματικά περιστατικά πάνω στα οποία στηρίζεται παρουσιάζονται έτσι ,ώστε να μπορεί ο αποδέκτης να σχηματίσει ίδια γνώμη . Δεν επιτρέπεται συνεπώς , να δημιουργεί ψευδείς εντυπώσεις σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά , αλλά ο συντάκτης του δημοσιεύματος πρέπει να γνωστοποιεί τα αληθή γεγονότα ,

⁷⁸ Σύμφωνα με την Α. Π. 691/ 1996 [Ποινικά Χρονικά ΜΖ' , σελ. 288] , η διάδοση γεγονότων ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της συκοφαντικής δυσφήμισης δεν αποκλείεται να περιλαμβάνει και την έκφραση γνώμης ή αξιολογικής κρίσης και χαρακτηρισμού "οσάκις αμέσως ή εμμέσως υποκρύπτονται συμβάντα και αντικειμενικά εκδηλωτικά στοιχεία τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας " . Βλ. όμως και την στενότερη ερμηνεία της έννοιας γεγονότος στην Α. Π. 714/1996 [Ποινικά Χρονικά ΜΖ' , Σελ. 963] .

ώστε το κοινό να μπορεί να σχηματίσει ίδια αντίληψη . Αυτό βέβαια , δεν είναι πάντα δυνατό , κυρίως λόγω της πίεσης χρόνου που υπάρχει στο δημοσιογραφικό επάγγελμα . Μπορεί να δημοσιεύονται ταυτόχρονα τα γεγονότα και οι κρίσεις αυτών , αλλά είναι πιθανό να ακολουθούν τα σχόλια σε επόμενο φύλλο .

Η αξιολογική κρίση πρέπει να είναι έκφραση προσωπικής γνώμης και όχι μεταφορά απόψεων άλλων . Η απλή μετάδοση κρίσης , έστω και επιτιμητικής , δεν συνιστά προσβολή της τιμής εφόσον ο συντάκτης δεν την ασπάζεται . Εν ολίγοις , η αξιολογική κρίση είναι μια έκφραση προσβολής προς το πρόσωπο , όταν βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά που δεν την καλύπτουν ή όταν η κριτική περιέχει προσωπική επίθεση που υπερβαίνει τα θεμιτά όρια της κριτικής .

Η δημοσίευση προσβλητικών -αναληθών- ισχυρισμών δε συνιστά πάντα προσβολή της τιμής όταν γίνεται στο πλαίσιο ανταλλαγής πυρών μέσω του τύπου , δηλαδή στην περίπτωση που αποτελεί τη μια πλευρά ενός διαλόγου μέσω του τύπου . Στις περιπτώσεις αυτές το δικαίωμα της τιμής σχετικοποιείται όταν η προσβολή αποτελεί μια αντεπίθεση , γιατί δικαιολογείται από την προηγηθείσα προσβολή της τιμής . Η θέση αυτή γίνεται εύκολα κατανοητή στο πλαίσιο του σχήματος λόγος-αντίλογος . Ο αντίλογος αποτελεί πρόσφορη αντίδραση στο λόγο .

Ειδικότερα στο θέμα της άσκησης κριτικής , σύμφωνα με το α. 367 Π. Κ. "δεν αποτελούν άδικη πράξη : α) οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές , καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες " . Για να εφαρμοστεί αυτή η διάταξη προϋποτίθεται η τήρηση εκ μέρους του συντάκτη της αρχής της αναλογικότητας. Πρέπει δηλαδή οι δυσμενείς κρίσεις να είναι ανάλογες με τον επιδιωκόμενο σκοπό , διαφορετικά μπορεί να θεωρηθεί κατάχρηση της ελευθερίας του τύπου και το δημοσίευμα να επιφέρει προσβολή της προσωπικότητας του θιγομένου .

Από τις αρχές της αναλογικότητας και της αντικειμενικότητας άρχισε να αποστασιοποιείται η ελληνική νομολογία σχετικά με την άσκηση κριτικής . Το Εφετείο Αθηνών στην απόφαση 9975/1986 ⁷⁹ έκρινε ότι παρότι τα δημοσιεύματα ήταν αντικειμενικά ανακριβή και ο τόνος της κριτικής οξύς , δεν προσβλήθηκε η τιμή , καθότι η ασκηθείσα κριτική εμπίπτει στα συνταγματικά όρια της ελευθερίας του τύπου και του α. 367 Π. Κ. .Επίσης , η οξεία κριτική στον τίτλο ενός δημοσιεύματος κρίνεται σε συνάρτηση με το περιεχόμενο αυτού . Στην Α. Π. 392/1990 ⁸⁰ , ο τίτλος " κυβέρνηση απατεώνων " δεν ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του δημοσιεύματος όπου ασκείται μεν κριτική δριμεία , όμως σε λίγα μόνο μέλη της κυβέρνησης .

Οι αυστηρές συναλλακτικές υποχρεώσεις που βαρύνουν τον τύπο κατά τη δημοσίευση πραγματικών περιστατικών που θίγουν την τιμή , δεν τίθενται κατά τον ίδιο τρόπο όταν πρόκειται για θέματα γενικού ενδιαφέροντος . Όταν δεν υπάρχει σκοπός προσβολής της προσωπικότητας δεν παραβιάζεται η αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας τρίτων . Οξεία κριτική δε συνιστά δίχως

⁷⁹ Βλ. Εφ.Αθ. , Ελλ. Δικ.1987, τ. 28 σελ. 299.

⁸⁰ Βλ. ΝοΒ 38 , σελ. 673 .

άλλο εξύβριση ή δυσφήμιση . Όσο πιο προσκολλημένη είναι η κριτική σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά , τόσο πιο δυνατή είναι η ένδειξη ότι ο συντάκτης σκόπευε στην ενημέρωση του κοινού και όχι στην προσβολή του θιγομένου . Ιδιαίτερη περίπτωση είναι η πολιτική αντιπαράθεση στο πλαίσιο της οποίας ακόμη και οξείες εκφράσεις εν αμφιβολία δεν έχουν ως στόχο το πρόσωπο και δεν συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας .

vi . Θεμελίωση της υποχρέωσης σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας ⁸¹

Η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας θεμελιώνεται κυρίως

- α) στα α. 2 παρ. 1 , 5 παρ. 1 , 7 παρ. 2 , 9 , 19 και 93 παρ 2 του Συντάγματος ,
- β) στα α. 57 , 58 , 59 , 60 , 914 , 919 και 920 Α. Κ. ,
- γ) στα α. 329 παρ. 1 και 330 Κ. Π. Δ. ,
- δ) στα α. 361 ως 367, 369 , 370 και 370 Α Π. Κ. ,
- ε) στη Σύμβαση της Ρώμης α. 8 και 10 ,
- στ) στα α. 281 και 288 Α. Κ. ,
- ζ) στο ν. 2472/1997 , α. 7 ,
- η) στο ν. 2462/1997 , α. 17 , (περί κυρώσεως του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ,
- θ) στο ν. 2690/1999 , α. 5 παρ. 3 . ⁸²

vii . α. 14 του Συντάγματος : " ...τηρώντας τους νόμους του Κράτους "

α. 14 : " Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά , γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του *τηρώντας τους νόμους του Κράτους* ." Η έκφραση αυτή σημαίνει ότι , η ελευθερία έκφρασης δεν μπορεί να υπαχθεί σε γενικό περιορισμό ως προς ορισμένη εκδήλωση της (π. χ. απαγορεύεται η έκφραση γνώμης επί ορισμένου θέματος = αντισυνταγματικό) ⁸³ , τελεί όμως υπό την επιφύλαξη του νόμου , δηλαδή εννοούνται εδώ οι γενικοί νόμοι ⁸⁴ . Τέτοιοι δεν είναι όσοι προσπαθούν να παρεμποδίσουν την έκφραση γνώμης , ιδέας ή τον έλεγχο των πράξεων ή παραλείψεων κρατικών οργάνων στην

⁸¹ Βλ. Καράκωστα Γ. , ό. π. , σελ. 115.

⁸² Όσον αφορά τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης η υποχρέωση σεβασμού στηρίζεται επιπλέον , σε α) α. 3 παρ. 1β του ν. 2328/1995 , β) ν. 2172/1993 , α. 35 παρ. 4^ο , α. μόνον ν. 1178/1981, ν. 1730/1987 , α. 3 παρ. 2^ε , γ) Κανονισμούς Δεοντολογίας 1/91 και 2/91 του Ε. Σ. Ρ. .

⁸³ Βλ. Παραράς Π. , ό. π. , σελ. 85.

⁸⁴ Α. Π. 1341/1993 (Ολομέλεια) , Ελλ. Δικ. 1994 , τ. 35 , σελ. 224

άσκηση των καθηκόντων τους , γιατί αυτοί θα παραβίαζαν το α. 14 . Είναι όσοι αποβλέπουν στην προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από την "καταχρηστική" άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης γνώμης ή διάδοσης πληροφοριών ⁸⁵ . Στην παραπάνω έννοια των " νόμων του Κράτους " περιλαμβάνονται και οι ουσιαστικοί νόμοι ⁸⁶ .

Ένας πρώτος περιορισμός υπάρχει στον Π. Κ. (α. 361 επ.)⁸⁷ , όπου προβλέπονται και τιμωρούνται τα εγκλήματα κατά της τιμής . Αυτός είναι αυτονόητος γιατί στο α. 5 παρ. 2 του Συντάγματος επιτάσσεται η απόλυτη προστασία της τιμής όλων όσων βρίσκονται στην επικράτεια , πάντα όμως με την ανάγκη εναρμόνισης της προστασίας αυτής και του δικαιώματος άσκησης κριτικής .

Λιγότερο αυτονόητη είναι η θωράκιση της δημόσιας εξουσίας εναντίον προσβολών της που συντελούνται με λόγο κι όχι με έργο . Στην περίπτωση αυτή το προστατευόμενο αγαθό είναι δυσδιάκριτο αλλά και λόγω της έμφυτης αντιπαράθεσης και αντιδικίας που υπάρχει στην πολιτική , είναι εύκολη η διολίσθηση σε αυταρχικές πρακτικές φίμωσης της πολιτικής και κοινωνικής αμφισβήτησης . Το ενδεχόμενο αυτό άφηνε ανοικτό το α. 181 παρ. 1 Π. Κ.(... " τιμωρείται , όστις δημοσίως περιυβρίζει αρχήν δημοσίαν ") . Η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων όμως , πάγια δεχόταν τη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής αλλά και την εφάρμοζε συχνά έτσι ώστε να δικαιώνονται οι παραπάνω φόβοι . Ευτυχώς ο νομοθέτης κατήγγησε το αδίκημα αυτό με το ν. 2172 /1993 . Αντίστοιχα ζητήματα θα μπορούσαν να τεθούν με το α. 191 Π. Κ. (διασπορά ψευδών ειδήσεων) , αλλά αυτό δεν επιβεβαιώνεται από την σπάνια εφαρμογή του , παρόλο που κι εδώ η νομολογία καταφάσκει τη συνταγματικότητα της διάταξης ⁸⁸ .

Περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης γίνεται δεκτό ότι μπορούν να επιβληθούν και για λόγους προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος , της υγείας ή της ξένης ιδιοκτησίας . Είναι συνεπώς συνταγματική η απαγόρευση αναγραφής λέξεων ή φράσεων ή παραστάσεων ή συμβόλων σε τοίχους ή άλλες επιφάνειες ιστορικών ιδίως μνημείων , δημοσίων κτιρίων , ναών και κτιρίων που δεν ανήκουν στην ιδιοκτησία όποιου γράφει τα παραπάνω . ⁸⁹ Αντίθετα , καταφανώς αντισυνταγματική ήταν η χρονολογούμενη από την εμφυλιοπολεμική περίοδο (α. ν. 942/1946) γενική απαγόρευση μα απειλή κυρώσεων , της αναγραφής σε κάθε προσιτό στο κοινό μέρος , συνθημάτων , λέξεων , φράσεων ή παραστάσεων δηλωτικών πολιτικών αντιλήψεων ή τοιχοκόλλησης εντύπων παρομοίου περιεχομένου . Το ίδιο ισχύει , σήμερα , για την απαγόρευση δημόσιας εμφάνισης με στολές , σήματα ή διακριτικά δηλωτικά συμμετοχής σε πολιτική οργάνωση ή πολιτικής ιδεολογίας . Τέτοιου είδους απαγορεύσεις (ο α. ν. 942/1946 καταργήθηκε μόλις το 1982) ,

⁸⁵ Α. Π. 794/1976 , Ποινικά Χρονικά 1977 , σελ. 229.

⁸⁶ Βλ. Μάνεση Α. , Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων , Το Σ. 1977, σελ 7,8 και έμμεσα Α. Π. 1241/ 1976 . , Το Σ. 1977 , σελ. 176.

⁸⁷ Βλ. για όλο το κείμενο Χρυσόγονος Κ. , ό. π. , σελ. 244 επ.

⁸⁸ Τριμ Εφ. Αθ 5280/1981 , Το Σ 1982 , σελ. 260 , Τριμ Πλημ Αθ 44203/1980 , Το Σ 1981 , σελ. 473 .

⁸⁹ Αντίθετα Α. Π. 391/1977 , Ποινικά Χρονικά 1977 , σελ. 750 .

στην ουσία ανααιρούν το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης , χωρίς μάλιστα να εξυπηρετούν κανένα άλλο συνταγματικό δικαίωμα .

Ο " κατευνασμός των πολιτικών παθών " , δηλαδή η καταστολή της αμφισβήτησης της πολιτικής εξουσίας , δεν παράσχει δικαιολογητικό έρεισμα για περιορισμούς της ελευθερίας έκφρασης σε περίοδο πολιτικής και πολιτειακής ομαλότητας , αλλιώς υποβαθμίζεται η ελευθερία αυτή σε ελευθερία των σιωπούντων κι έτσι φαλκιδεύεται το δημοκρατικό πολίτευμα . Γι' αυτό δεν είναι ορθή η άποψη ότι δεν επιτρέπεται και δεν προστατεύεται η έκφραση και διάδοση πολιτικών ιδεών αντίθετων προς τις αρχές , έστω και τις θεμελιώδεις , του ίδιου του Συντάγματος . Εκείνο που απαγορεύεται είναι η βίαιη κατάλυση του .

Οι γενικές απαγορεύσεις της έκφρασης είναι αντισυνταγματικές , γιατί έτσι δεν τίθενται απλά περιορισμοί άσκησης , αλλά αφαιρείται τελείως το δικαίωμα . Π. χ. το α. 36 του ν. 75/1975 , στο οποίο απαγορεύεται η κρίση με κάθε τρόπο από αθλητές , προπονητές και μέλη διοικητικών συμβουλίων αθλητικών σωματείων για τα πρόσωπα των διαιτητών ή τη διαιτησία τους ή κατά των αποφάσεων του Ανώτατου Συμβουλίου Επίλυσης Αθλητικών Διαφορών.

viii . Η ελευθερία της έκφρασης για ιδιαίτερες κατηγορίες προσώπων

Έχει κριθεί ότι στην άσκηση του δικαιώματος του α. 14 για τους στρατιωτικούς , πολιτικούς , δημοσίους υπαλλήλους και αστυνομικούς , εφαρμόζονται όχι μόνο οι γενικοί περιορισμοί αλλά και ειδικότεροι . Αυτοί όμως, πρέπει να δικαιολογούνται από τη φύση της συγκεκριμένης σχέσης και να μην ανααιρούν στην ουσία το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης . Ανεπίτρεπτο περιορισμό συνιστά η εξάρτηση της άσκησης του δικαιώματος από προηγούμενη άδεια της προϊστάμενης αρχής .

Η διατύπωση αντίθετης γνώμης από τον υπάλληλο από εκείνης του προϊσταμένου του , εφόσον χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα , δε μπορεί να θεμελιώσει πειθαρχικό παράπτωμα . Αν η γνώμη όμως , διατυπωνόταν με οξύ ύφος και με μορφή αντιδικίας προς τη δημόσια αρχή τότε , η κριτική αυτή θα ήταν ανεπίτρεπτη . Επίσης , ο υπάλληλος δε μπορεί να χρησιμοποιεί τη θέση του για να διαδίδει τις ιδέες του ή να επηρεάζεται από τις πολιτικές πεποιθήσεις του ίδιου ή των ενδιαφερομένων κατά την υπηρεσιακή ρύθμιση των υποθέσεων τους και οφείλει ιεραρχική υποταγή στην κυβέρνηση .⁹⁰ Απ' την άλλη , όταν βρίσκεται εκτός υπηρεσίας μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα , σεβόμενος όμως την υποχρέωση διακριτικότητας απέναντι στους άλλους και το κράτος που προκύπτει από την ιδιότητα του . Το α. 18 του ν. 1735/1987 σε αρμονία προς τις συνταγματικές επιταγές , αναγνωρίζει την ελευθερία

⁹⁰ Βλ. Τάχου Α. , Δημόσιο υπαλληλικό δίκαιο , 1996 , σελ. 164 επ. , 177 επ.

έκφρασης των πολιτικών , φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων των δημοσίων υπαλλήλων , αρκεί να μην τις διαδίδουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή χρησιμοποιώντας την ιδιότητα τους .⁹¹

Ακόμη , το α. 29 παρ. 3 του Συντάγματος θεσπίζει περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης για δικαστικούς λειτουργούς , στρατιωτικούς , υπαλλήλους των σωμάτων ασφαλείας και (πολιτικούς) δημοσίους υπαλλήλους. Αυτή είναι μια εξαίρεση από τα α. 14 και 29 παρ. 1 του Σ. και πρέπει να ερμηνεύεται στενά . Ο δικαιολογητικός λόγος αυτής συναρτάται με την αρχή της πολιτικής αμεροληψίας στη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας .

Αυτό δε σημαίνει πάλι , πλήρη αποχή αυτών των προσώπων από κάθε είδους πολιτική δράση .

Όσον αφορά τους δικαστικούς λειτουργούς , το α. 91 παρ. 5 του ν. 1756/1988 (όπως τροποποιήθηκε με το α. 14 παρ. 3 του ν. 1868/1989) , ορίζει ότι δεν αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα η έκφραση γνώμης δημοσίως , εκτός αν σκοπεύει στη μείωση του κύρους της δικαιοσύνης ή γίνεται υπέρ ορισμένου κόμματος ή άλλης ορισμένης πολιτικής οργάνωσης .⁹² Φυσικά , το ίδιο ισχύει και για τις εκδηλώσεις κατά κόμματος .

Ως προς τους στρατιωτικούς , το Σ. τ. Ε. είχε κρίνει ότι είναι αντισυνταγματική η απαγόρευση έστω και απλής κατοχής και ανάγνωσης στις μονάδες πολιτικών εντύπων και εκδόσεων που μπορεί να κλονίσουν την πειθαρχία ή έχουν αντιστρατιωτικό περιεχόμενο .⁹³ Αργότερα όμως , δέχτηκε ότι είναι θεμιτή η απαγόρευση εισαγωγής στις μονάδες εντύπων τέτοιου περιεχομένου .^{94,95}

ix. Όρια του δικαιώματος της προσωπικότητας

Στη σφαίρα του δικαιώματος της προσωπικότητας υπάγονται πολλά επιμέρους έννομα αγαθά . Τυπικό αντικείμενο προστασίας αποτελούν οι εκφάνσεις της προσωπικότητας που δεν είναι δυνατό ν' αποσπασθούν από το φορέα τους είτε διότι γεννιέται με αυτές , είτε διότι αποκτώνται κατά τη διάρκεια της ζωής του , καθώς και δικαιώματα τα οποία είναι μεν δυνατό ν' αποσπασθούν , θεωρούνται όμως άμεσα συνδεδεμένα με τον φορέα τους. Σ' αυτήν όμως την περίπτωση γεννιέται το ερώτημα ποια αγαθά του εξωτερικού κόσμου συνδέονται με τον άνθρωπο με τέτοια αξιολογική σχέση , ώστε οι

⁹¹ Βλ. Τάχου Α., ό. π. , σελ. 190 επ.

⁹² Η Ολομέλεια του Α. Π. , ερμηνεύοντας τη διάταξη αυτή σε συνδυασμό με τα α. 14 παρ. 1 , 29 παρ. 3 του Σ. και 10 παρ. 2 της Ε. Σ. Δ. Α. , δέχτηκε ότι επιτρέπεται στον δικαστή η έκφραση γνώμης δημοσίως , εκτός αν αποτελεί οποιασδήποτε μορφής εκδήλωση υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος ή κατά τις περιστάσεις είναι ασυμβίβαστη προς το αξίωμα του και θίγει το κύρος αυτού ως δικαστή ή της δικαιοσύνης . Βλ. Α. Π. 4/1991 , Διοικητική Δικαιοσύνη 1991 , σελ. 469 Αυτή η αναφορά " κατά τις περιστάσεις " , σχετικοποιεί επικίνδυνα την προστασία του δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση.

⁹³ Σ. τ. Ε. 720/1983 , Το Σ 1984 , σελ. 113.

⁹⁴ Σ. τ. Ε. 652/1994 , Το Σ 1995 , σελ. 206 .

⁹⁵ Βλ. για όλο το κείμενο αλλά και για περισσότερα σχόλια , Χρυσόγονος Κ., ό. π. , σελ.247 επ.

παράνομες επενέργειες επ' αυτών να συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ατόμου .

Σύμφωνα με τον ορισμό του Kant ^{96,97} το ιδιωτικό δικαίωμα ταυτίζεται προς το *meum juris* το οποίο συνδέεται τόσο στενά με το υποκείμενο , ώστε η άσκηση του δικαιώματος από τρίτο , χωρίς τη θέληση του φορέα , να συνιστά προσβολή . Ιδιωτικό δικαίωμα , κατά την άποψη αυτή , είναι το προσήκον σε κάθε άνθρωπο , η προσβολή του οποίου συνιστά και προσβολή της προσωπικότητας του φορέα .

Λόγω των δυσχερειών καθορισμού του περιεχομένου της προσωπικότητας , διατυπώθηκε από τη γερμανική θεωρία και νομολογία η θεωρία των σφαιρών της προσωπικότητας . Σύμφωνα μ' αυτήν , αντικείμενο έννομης προστασίας συνιστούν τρεις σφαίρες της ανθρώπινης προσωπικότητας : η ατομική , η ιδιωτική και η απόρρητη ή μυστική σφαίρα . Τα ακριβή όρια αυτών καθορίζονται *in concreto* .⁹⁸

Ο ίδιος ο φορέας του δικαιώματος της προσωπικότητας καθορίζει την έκταση της αξίωσης σεβασμού αυτού . Σ' αυτόν επαφίεται η περιχάραξη της κοινωνικής του παρουσίας . Αυτή η εξουσία αυτό-προσδιορισμού των ορίων της προσωπικότητας βασίζεται στην ίδια σκέψη με τη συνταγματική κατοχύρωση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας : ότι κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να κρίνει ποιες πτυχές της προσωπικότητας του θ' αποκαλύψει στους τρίτους , να επιλέγει την εικόνα με την οποία θα εμφανιστεί στον κοινωνικό του περίγυρο , να αποφασίζει πότε προσβάλλεται η προσωπικότητα του .

Βέβαια η εξουσία αυτή του ατόμου δεν είναι απεριόριστη . Ο φορέας του δικαιώματος οφείλει ν' ανέχεται παρεμβάσεις που συνδέονται με τον τρόπο ζωής που ο ίδιος έχει επιλέξει . Όποιος μετέχει π. χ. σε μια δημόσια εκδήλωση ή παρακολουθεί έναν ποδοσφαιρικό αγώνα , αποδέχεται την εκ μέρους τρίτων παρακολούθηση του ή τη λήψη φωτογραφιών ή τη μαγνητοσκόπηση του . Όποιος επιλέγει την διακεκριμένη παρουσία στην κοινωνική σφαίρα , που μπορεί να δικαιολογήσει το ενδιαφέρον του κοινού για τον ίδιο , πρέπει να υπολογίζει ότι μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο σχολίων και να το ανεχτεί . Το ίδιο ισχύει για τα πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή ασχολούνται με την πολιτική ή είναι τα λεγόμενα πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας . Πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα είναι αυτά στα οποία έχει ανατεθεί νόμιμα η άσκηση κάποιας υπηρεσίας δημόσιας , δημοτικής , κοινοτικής ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου . Πολιτικοί είναι όσοι ασχολούνται με την πολιτική και ασκούν , άσκησαν ή επιδιώκουν ν' ασκήσουν πολιτικό αξίωμα . Πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας είναι τα πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας που ενδιαφέρουν εν γένει το κοινό και τα πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας που απασχολούν την κοινή γνώμη εν όψει ενός έκτακτου γεγονότος .⁹⁹

⁹⁶ Kant , Werke (Ernst Casper) ,VIII , σελ. 47

⁹⁷ Βλ. Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 56 επ.

⁹⁸ Βλ. για περισσότερα Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 57.

⁹⁹ Βλ. Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 58.

7. Ελευθεροτυπία και ιδιωτικός βίος

Κατά τα τελευταία χρόνια ο τύπος και τα λοιπά μέσα ενημέρωσης πραγματοποίησαν σημαντικές προόδους στον πνευματικό τομέα . Αυτές σε συνδυασμό με το φαινόμενο της " ανόδου των μαζών " , δηλαδή της εισδοχής στην κοινωνική ζωή μεγάλων μαζών του πληθυσμού , που διακατέχονται από μια έντονη περιέργεια για τον ιδιωτικό βίο των προσώπων της επικαιρότητας , είχαν ως συνέπειες αφενός την ενίσχυση της τάσης μιας μερίδας του τύπου να εκμεταλλευτεί την περιέργεια αυτή για κερδοσκοπικούς σκοπούς και αφετέρου , την εμφάνιση νέων επαγγελματικών ομάδων με βιοποριστικό έργο την παρακολούθηση της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής κάποιων ανθρώπων και την προσφορά στο κοινό όλων των πληροφοριών που θα καλύψουν την περιέργεια του .

Έτσι , δημιουργήθηκε ένα νέο νομικό πρόβλημα , που έρχεται στο προσκήνιο όταν ο τύπος και τα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης φέρνουν στη δημοσιότητα πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή των ατόμων , που κατά κρατούσα άποψη , ανήκουν στη σφαίρα του απορρήτου .¹⁰⁰

Η σημασία του τύπου για τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών παραμένει κεφαλαιώδης , όμως δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η πολύ μεγάλη δυνατότητα του να εισδύει στο ιδιωτικό απόρρητο , χάρη στην ηλεκτρονική σύρρευση και επεξεργασία πληροφοριών που συνιστούν τη σύγχρονη ειδησεογραφία , εμπεριέχει αυξημένους κινδύνους για το ατομικό απόρρητο . Εκείνο που βαρύνει υπέρ της ελευθεροτυπίας είναι η ανωτερότητα του κοινωνικού συμφέροντος πληροφόρησης που εξυπηρετεί , καθιστώντας θεμιτή τη μεταστοιχείωση του ιδιωτικού σε δημόσιο .¹⁰¹

Δεν θ' ασχοληθούμε παραπάνω με την παραβίαση του ιδιωτικού βίου από τον τύπο γιατί ,όπως έχει ήδη γίνει λόγος , αυτή γίνεται με τη διεξαγωγή της δημοσιογραφικής έρευνας , ακόμα κι αν δεν υπάρξει δημοσίευση της "είδησης " . Δηλαδή και μόνο που κάποιος δημοσιογράφος αναζητά πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου , έχει εισβάλλει στην ιδιωτική του σφαίρα . Οπότε το θέμα αυτό δεν έχει και τόσο ενδιαφέρον για την προσβολή της προσωπικότητας μέσω της δια του τύπου κριτικής , γιατί αυτή συνίσταται στην προσβολή λόγω κάποιου δημοσιεύματος που εμπεριέχει αρνητική κριτική . Βέβαια , μπορεί ν' ασκηθεί κριτική στον τρόπο ζωής ενός προσώπου κι έτσι να προσβληθεί το δικαίωμα της προσωπικότητας του , όμως και πάλι αυτό διακρίνεται απ' την εισβολή του δημοσιογράφου στην ιδιωτική του σφαίρα για να εξάγει πληροφορίες .

¹⁰⁰ Βλ. Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ. , ό. π. , σελ. 372 επ.

¹⁰¹ Βλ. Μαυριάς Κ. , Το Συνταγματικό Δικαίωμα Ιδιωτικού Βίου , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα 1982 Αθήνα – Κομοτηνή , σελ. 170

8. Υποχρέωση επανόρθωσης

α. Στο Σύνταγμα και τους νόμους

Στο α. 14 παρ. 5 του Συντάγματος προβλέπεται το κατασταλτικό μέτρο της επανόρθωσης ανακριβών δημοσιευμάτων ή εκπομπών . Η διάταξη αυτή αναθεωρήθηκε το 2001, χωρίς όμως στην ουσία να αλλάξει κάτι ¹⁰² . Ο σχετικός νόμος δεν επιτρέπεται να καταργηθεί από τον κοινό νομοθέτη χωρίς αντικατάσταση του από διατάξεις ισοδύναμου αποτελέσματος , γιατί τότε θα είχαμε ασυδοσία του τύπου . Ο ν. 1178/1981 , όπως τροποποιήθηκε με το α. 32 του ν. 1941/1991 , προβλέπει την πλήρη αποζημίωση εκείνου που θίχτηκε η τιμή ή η υπόληψη , καθώς και δυνατότητα να διαταγής δημοσίευσης περίληψης της σχετικής δικαστικής απόφασης στην ίδια θέση της εφημερίδας . ¹⁰³

Εάν το δημοσίευμα προσβάλλει την προσωπικότητα , επιβάλλεται η επανόρθωση από τις Α. Κ. 57 και 59 . Η αξίωση επανόρθωσης ικανοποιείται και μέσω των διατάξεων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας για προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης και ειδικότερα μέσω του α. 732 . Η επανόρθωση είναι δυνατή στο πλαίσιο της παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας , με καταδίκη του προσβάλλοντος σε αυτοπρόσωπη θετική ενέργεια . Με το ν. 1730/1987 και στη συνέχεια με το ν. 1866/1989 , η υποχρέωση επανόρθωσης επεκτάθηκε στα κρατικά και ιδιωτικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα . Τα ανάλογα άρθρα αντικαταστάθηκαν με το ν. 2328/1995 , που ρύθμισε με ενιαίο τρόπο το δικαίωμα επανόρθωσης στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης . ¹⁰⁴

β. Στον κώδικα δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α.

Στο α. 1β του κώδικα , ρυθμίζεται στο επίπεδο της επαγγελματικής δεοντολογίας το " δικαίωμα επανόρθωσης " , το οποίο βρίσκει τη συνταγματική του αναφορά στο α. 14 παρ. 5 του Σ. και τη νομοθετική του συγκεκριμενοποίηση στον α. ν. 1092/1938 (περί τύπου) και στο ν. 2328/1995 . Το α. 1β ορίζει : " Να επανορθώσει χωρίς χρονοτριβή με ανάλογη παρουσίαση και ενδεδειγμένο τονισμό , ανακριβείς πληροφορίες και ψευδείς ισχυρισμούς , που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του πολίτη και του ανθρώπου και να δημοσιεύει ή μεταδίδει την αντίθετη άποψη , χωρίς , αναγκαστικά ανταπάντηση, η οποία θα τον έθετε σε προνομιακή θέση έναντι του θιγόμενου " .

¹⁰² Βλ. παραπάνω κεφάλαιο 3 , γ , ι.

¹⁰³ Βλ. Χρυσόγονος Κ. , ό. π. , σελ. 257

¹⁰⁴ Βλ. Καράκωστας Γ. , ό. π. , σελ. 119.

Στο δικαίωμα επανόρθωσης των πολιτών αντιστοιχεί η ανάλογη υποχρέωση των δημοσιογράφων που θεσπίζεται επίσης στο α. 1στ . Το δικαίωμα των πολιτών έχει ως θεμέλιο το ατομικό συμφέρον του υποκειμένου , όπως προκύπτει από τις προϋποθέσεις του καθήκοντος αυτού , που είναι η " μετάδοση ανακριβών πληροφοριών και ψευδών ισχυρισμών , που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του ανθρώπου και του πολίτη " . Ωστόσο , η κοινωνική διάσταση του δικαιώματος αυτού , δηλαδή η λειτουργία του και προς όφελος των αποδεκτών της πληροφόρησης , είναι παρούσα σε κάποιο μέτρο και στο α. 1στ του κώδικα , αν θεωρηθεί ότι το αναγνωριζόμενο στη διάταξη αυτή δικαίωμα επανόρθωσης εξαρτάται αποκλειστικά από την υποκειμενική εκτίμηση του ενδιαφερομένου σχετικά με την ανακρίβεια ή την αναλήθεια της είδησης που τον αφορά και την προσβολή της τιμής και της υπόληψης του , ερμηνεία που διευρύνει τις δυνατότητες πρόσβασης του στο μέσο και τις πληροφοριακές ευκαιρίες των πολιτών .

Επίσης , η διάταξη του α. 1στ του κώδικα , δε θεσπίζει μόνο υποχρέωση επανόρθωσης κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από τον πολίτη , αλλά και αυθόρμητης επανόρθωσης με πρωτοβουλία του ίδιου του δημοσιογράφου , εάν βεβαιωθεί με άλλο τρόπο η ανακρίβεια της πληροφόρησης . Από το α. 1στ του κώδικα προκύπτει ότι δεν είναι επανορθώσιμο το σχόλιο του δημοσιογράφου για τα γεγονότα της είδησης , τουλάχιστον όταν δεν κομίζει νέα πληροφοριακά στοιχεία , επιδεκτικά διαφορετικής εκδοχής . Σίγουρα , μια γενική υποχρέωση μετάδοσης της αντίθετης άποψης απέναντι στις γνώμες ή την κριτική του δημοσιογράφου , θα δημιουργούσε σοβαρά εμπόδια στην ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης . Θα ήταν όμως σκόπιμο , να αναγνωρίζεται στους προσβληθέντες δικαίωμα ανταπάντησης σε περίπτωση δριμείας κριτικής σε βάρος τους .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ελευθερία του τύπου αποτελεί πραγμάτωση της ουσίας της δημοκρατίας , γιατί μέσω αυτής ασκείται η ελευθερία της έκφρασης , δηλαδή η δυνατότητα του καθενός να διατυπώνει τις σκέψεις του και να διαδίδει ελεύθερα τους στοχασμούς του . Έτσι , διατυπώνεται κριτική για πρόσωπα και γεγονότα και υλοποιείται η ανάγκη για ύπαρξη πολυφωνίας .

" Η ελευθερία του ενός σταματά εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία του άλλου" . Άρα και η ελευθερία της έκφρασης χρήζει οριοθέτησης , με σκοπό την προστασία άλλων δικαιωμάτων εξίσου σημαντικών που μπορεί να θιγούν από την άσκηση της . Τέτοιο δικαίωμα είναι αυτό της προσωπικότητας , η προστασία της οποίας αποτελεί για το άτομο μέσο διαφύλαξης της ακεραιότητας του απ' τους κινδύνους που ενυπάρχουν στην κοινωνική συμβίωση . Η άσκηση κριτικής συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου όταν υπερβαίνονται τα όρια της . Ποια είναι όμως τα όρια αυτά και πως καθορίζονται ;

Συγκεκριμένη απάντηση δεν μπορεί να δοθεί. Η κρίση για το εάν υπερβαίνονται τα όρια θα γίνει με αξιολογικά κριτήρια σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά . Οδηγός σ' αυτήν την προσπάθεια θα' ναι το ότι η κριτική αποτελεί μεν θεμιτή άσκηση της ελευθερίας έκφρασης , πρέπει όμως να γίνεται πάντα με γνώμονα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας , γιατί στο βωμό της ελευθερίας του τύπου δεν πρέπει να θυσιάζεται η τιμή και η υπόληψη του ατόμου .

Συνεπώς , η οριοθέτηση των δυο δικαιωμάτων θα προκύπτει από την εξέταση των συγκεκριμένων συνθηκών και περιστάσεων , ώστε ο εφαρμοστής του δικαίου ν' αποφαινεται in concreto για το εάν υπάρχει προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου από την κριτική που του ασκήθηκε .

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δια του τύπου κριτική είναι ένα θέμα αρκετά επίκαιρο μιας και ο τύπος έχει πια αποκτήσει τεράστια δύναμη . Είναι θεμιτό να χρησιμοποιείται αυτός ως μέσο διάδοσης απόψεων και διατύπωσης κρίσεων γιατί έτσι έχει την ευκαιρία κάθε πολίτης να πραγματώσει την ελευθερία έκφρασης του . Όμως δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η δυνατότητα αυτή ενέχει κινδύνους όταν υπερβαίνονται τα όρια άσκησης της . Αυτοί συνίστανται στην προσβολή άλλων αγαθών εξίσου σημαντικών , όπως το δικαίωμα της προσωπικότητας . Γι' αυτό απαιτείται οι δημοσιογράφοι αλλά και όλοι οι πολίτες που ασκούν κριτική στα πρόσωπα και λαμβάνουν θέση για κάποια γεγονότα , να μη θίγουν στην προσπάθεια αυτή την τιμή και την υπόληψη κανενός ανθρώπου . Μόνιμος γνώμονας πρέπει να ' ναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας και η μη καταπάτηση της για κανένα λόγο . Πρέπει όμως και να διευκρινιστεί ότι δεν πρόκειται για περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης για χάρη της προστασίας της προσωπικότητας , αλλά για απλή θέση των ορίων άσκησης αυτού του δικαιώματος .

Λέξεις - κλειδιά (λήμματα) : ελευθερία του τύπου , ελευθερία της έκφρασης , δικαίωμα της προσωπικότητας , οριοθέτηση , δημοσιογραφική δεοντολογία , δια του τύπου κριτική , προσβολή της τιμής και της υπόληψης , σεβασμός της ανθρώπινης αξίας .

Entries : freedom of the press , freedom of speech , the right to the personality , determination of the boundaries , journalistic ethics , criticism through the medium of the press , insult to the honour and esteem , respect of the human value .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθόπουλος Χαράλαμπος , Όψεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. , Αρμενόπουλος 1999
- Βαρβιτσιώτης Ι. Μ. , Η Ελλάδα μπροστά στο 2000 , Ένα νέο συνταγματικό πλαίσιο : Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998 , β' έκδοση
- Γεωργόπουλος Κωνσταντίνος , Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2002, 12^η έκδοση
- Δαγτόγλου Π. , Συνταγματικό Δίκαιο , Ατομικά Δικαιώματα , τ. Α , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2002
- Δαγτόγλου Π. , Τύπος και Σύνταγμα , 1989
- Δαγτόγλου Π. , Συνταγματικό Δίκαιο , Ατομικά Δικαιώματα , Ενημέρωση 2002 , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2002
- Δημητρόπουλος Α. , Συνταγματικό Δίκαιο - Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου , τ. ΙΙΙ , Ι' έκδοση , Αθήνα 2004
- Καράκωστας Γ. , Δημοσιογραφική έρευνα και προστασία της προσωπικότητας , Αρμενόπουλος 1996 , τ. 2
- Καράκωστας Γ. , Προσωπικότητα και Τύπος , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 2000
- Μακρυδημήτρης Α. , Η ραδιοτηλεόραση και η ποιότητα της δημοκρατίας , Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου , έτος ΙΕ' 2002 , τ. Ι , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Μαυριάς Κ. , Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 1982
- Μιχαηλίδης - Νουάρος Γ. , Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου , Το Σύνταγμα 1983 , τ. 3
- Παραράς Π. , Σύνταγμα και Ε. Σ. Δ. Α. 2001 , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή
- Σγουρίτσας , Συνταγματικό Δίκαιο , τ. Β , τεύχος β
- Χρυσόγονος Κ. , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα , Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- Α. Π. 60/1979, Νο Β 1979 , τ. 27, σελ. 843
- Α. Π. 1407/1988 , Νο Β 1989 , τ. 37 , σελ. 1207
- Α. Π. 1341/1993 (Ολομέλεια) Ελλ Δικ 1994 , τ. 35 , σελ. 224
- Εφ Αθ 2149/1978 , υπόθεση Α. Ε. Κ. , Αρμ. 1978 , τ. 11 , σελ. 786
- Εφ Αθ 9975/1986 , Ελλ Δικ 1987 , τ. 28 , σελ. 299
- Εφ Αθ 1653/1988 , υπόθεση ιδιοκτήτη πολυκαταστήματος στην Αργυρούπολη , Ελλ Δικ 1989 , τ. 30 , σελ. 1188
- Εφ Αθ 3129/1988 , υπόθεση έθνους κατά Τ.Α.Τ.Τ.Α. , Νο Β 1988 , τ. 36 . σελ. 1243
- Εφ Αθ 8908/1988 , υπόθεση της εύσωμης λουόμενης συνταξιούχου , Νο Β 1988 , τ. 36 , σελ. 1664
- Εφ Αθ 10745/1991 , υπόθεση υποψήφιου βουλευτή , Νο Β 1992 , τ. 40 , σελ. 290
- Εφ Αθ 4054/1992 , Νο Β 1992 , τ. 40 , σελ. 923

60/1979 Τμ. Δ'

Πρόεδρος ό κ. Π. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ-αντιπρόεδρος Εισηγητής 6 κ. Ι. ΚΟΥΣΟΥΛΟΣ,
αρεοπαγίτης Δικηγόροι όί κ.κ. Κών. "Αλεξόπουλος, Αλεξ. Σακελ-
λαρόπουλος'

"Απλή και συκοφαντική δυσφήμιση.— έννοια γεγονότος.—πότε ή απλή δυσφήμιση μένει ατιμώρητη καί πότε αίρεται ό άδικος χαρακτήρας της (Π.Κ. 366, 367). — πότε καί πώς επιτρέπεται ή **απόδειξη της αλήθειας** του δυσφημηστικού γεγονότος. — ή αναγκαία καί πρόσφορη επίκριση, απ' τους **δημοσιογράφους**, πράξεων πού ενδιαφέρουν το κοινό καί της δρά-σεωςτών δημοσίων λειτουργών αποτελεί εκδήλωση πού γίνεται για τη **διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος** καί δεν είναι άδικη, εκτός αν το γεγονός δεν είναι αληθινό και τότε ο δράστης ή αν προκύπτει **σκοπός εξύβρισεως** (όποτε τιμωρείται" για εξύβριση).- — καταδίκη του συντάκτη αναφοράς προς την αρμόδια εκτελεστική αρχή (στην οποία κατάγγειλε την δραστηριότητα Μητροπολίτη)καί του δημοσιογράφου πού τη δημοσίευσε,για απλή δυσφήμιση αναιρείται ή απόφαση για **έλλειψη ειδικής αιτιόλογίας** καί παράβαση «εκ πλαγίου», γιατί ανάμεσα στ' άλλα, δεν διευκρινίζει αν είναι αληθινά αυτά πού καταγγέθηκαν, γιατί ό δημοσιογράφος έπρεπε πρίν τα δημοσιεύσει να προσφύγει στα αρμόδια όργανα της Εκκλησίας και της πολιτείας καί ποια'είναι.αυτά τα όργανα.

Επειδή κατά το αρθρ. 362 Π.Κ. το έγκλημα της απλής δυσφημίσεως υφίσταται, όταν καθ' οίονδήποτε τρόπον ενώπιον τρίτων ισχυρίζεται τις, ή διαδίδη περί τίνος αλλού γεγονός, δυνάμενον να βλάψη την τιμήν καί την υπόληψιν αυτόν, εάν δε το γεγονός τούτο είναι ψευδές και ό "υπαίτιος έτέλει εν γνώσει της ανάληθείας αυτού, τότε πραγματοποιείται το υπό του αρθρ. 363 του αύτου Κωδικός προβλεπόμενον έγκλημα της συκοφαντικής δυσφημίσεως. 'Ως γεγονός εν τη έννοία των διατάξεων αυτών νοείται το συγκεκριμένον συμβάν ή κατάσταση, ή εν γένει, πράξις, εφ' όσον αναφέρονται εις το παρελθόν ή το παρόν, υποπίπτουσιν εις τάς ανθρωπίνους αισθήσεις και είναι δεκτικά! αποδείξεως. Εξ ετέρου εκ του συνδυασμού των διατάξεων των αρθρ. 366 §§' 1 3 και 367 §§ 1 και 2 του ιδίου Κωδικός σαφώς προκύπτει, ότι επί απλής δυσφημίσεως καί μόνον εάν το ισχυρισθέν ή διαδόθεν παρά τίνος γεγονός είναι αληθές, τότε ή πράξις μένει ατιμώρητος, Επί συκοφαντικής δυσφημίσεως δεν έχει έφαρμογήν ή διάταξις αυτή, διότι επί του εγκλήματος τούτου ή απόδειξις της ανάληθείας του γεγονότος είναι στοιχείον αύτου. Και εις την απλήν όμως δυσφήμισιν απαγορεύεται ή απόδειξις της αληθείας του γεγονότος, οσάκις τούτο άφορά αποκλειστικώς εις σχέσεις ; του .οικογενειακού -ή ιδιωτικού βίου, μή.;θιγουσας το δημόσιον συμφέρον, και ό ισχυρισμός ή διάδοσις του γεγονότος έγένετο κακοβούλως οίον εκ προθέσεως έκδι-κήσεως ή κακολογίας, άποσκοπούσης απλώς και μόνον εις την μείωσιν της τιμής ή της ύπολήψεως του περί ου το δυσφημηστικόν γεγονός. Περαιτέρω καί εάν το διαδόθεν γεγονός άποδειχθή αληθές; δεν αποκλείεται ή τιμώρησις του, ύπαιτίον επί εξύβρισει, εάν εκ του τρόπου της έκδη-

λώσεως ή των περιστάσεων ύφ' ας ελαβεν αυτή χωράν, προκύπτει σκοπός έξυβρίσεως. Κατά συνέπειαν το δικαστήριον. της ουσίας, προκειμένης υποθέσεως απλής δυσφημώσεως, ίνα έπι-τρέψη την απόδειξιν της αληθείας του δυσφημηο'τικού γεγονότος, πρέπει να έρευνήση, εάν τούτο αναφέρεται εις σχέσεις του οικογενειακού ή ιδιωτικού δικαίου και εν καταφατική περιπτώσει εάν θίγηται ή μη το. δημόσιον συμφέρον και εάν ό ισχυρισμός ή ή διάδοσις έγένητο κακοβούλως, τέλος δε και εν αποδείξει της αληθείας, εάν ως εκ του τρόπου της εκδηλώσεως του δυσφημηστικού γεγονότος και των περιστάσεων, υφ' ας έξεδη-λώθη τούτο, προκύπτει σκοπός έξυβρίσεως, οπότε όφειλα να τιμωρήση τον υπαίτιον δι' έξύβρισιν. Ως μη εμπίπτον εις τάς σχέσεις του οικογενειακού ή ιδιωτικού βίου δύναται να θεωρηθή το γεγονός, όταν άφορα εις τον κοινωνικό ν ή έπαγγελμα-τικόν βίον του άλλου, διότι ό κοινωνικός ή επαγγελματικός βίος ενδιαφέρει την κοινωνίαν, το γενικώτερον δηλ. συμφέρον, ή το τοιούτον εύρύτερου τμήματος της κοινωνίας. Εις το αρθρ. 367 § 1 περιελήφθησαν περιπτώσεις, ένεκα των οποίων δεν πραγματοποιείται το έγκλημα της απλής δυσφημώσεως μεταξύ των όποιων περιλαμβάνονται και εκδηλώσεις, λαμβάνουσα! χωράν προς εκτέλεσιν νομίμων καθηκόντων, προς ένάσκησιν νομίμου εξουσίας ή χάριν διαφυλάξεως (προστασίας) δικαιώματος ή εξ άλλου δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος ή εις ανάλογους περιπτώσεις. Η προστασία τού' δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος αφορά ουχίίς δικαιώμα, αλλά εις ζήτημα ή συμφέρον, προκύπτον εκ της εννόμου τάξεως ή εκ της κοινωνικής ηθικής, το όποιον, καίτοι πολλάκις είναι προσωπικόν, είναι όμως γενικωτέρου ενδιαφέροντος ως έχον αντίκτυπον και επί της κοινωνίας. Είς την έννοιαν του δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος περιλαμβάνεται και ή εκ μέρους των δημοσιογραφούν έπίκρισις πράξεων, αίτινες ενδιαφέρουν το κοινόν, ως καί των πράξεων και της δράσεως εν γένει των ασκούντων δημόσιον λειτούργημα, διότι εν τη ενασκήσει του έργου των προς ένήμερωσιν του κοινού ασκούν δημοσίαν άποστολήν. Εάν το είδος και ό τρόπος διαφυλάξεως δεν άνταποκρίνηται προς την σημασίαν του προστατευομένου δεδικοιολογημένου συμφέροντος ή αν το συμφέρον ήδύνατο να προστα-τευθή) άλλως, εν τοιαύτη περιπτώσει δεν αίρεται ό άδικος χαρακτήρ της πράξεως. Η κρίσις περί της υπάρξεως ή μη δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος επί τη βάσει των δεκτών γεγομένων πραγματικών περιστατικών, ως άφορώσα εις έννοιαν νομικήν και ουχί εις πράγματα, υπόκειται εις τον έλεγchon του Αρείου Πάγου. Και όταν συντρέχη περίπτωσις εφαρμογής της § 1 του αρθρ. 367 Π.Κ. δύναται να δικαστήριον να τιμωρήση τον υπαίτιον δι' έξύβρισιν, οσάκις πείθεται, ότι εκ του τρόπου της εκδηλώσεως ή εκ των περιστάσεων, υφ' ας, αυτή έλαβε χωράν, προκύπτει σκοπός έξυβρίσεως. Εξ όλων δθεν τούτων προκύπτει, ότι το δικαστήριον, προκειμένου ν άχθη εις καταδικαστικήν άπόφασιν επί άπλή δυσφημώσει, δέον να έρευνήσει), εάν είναι επιτρεπτή ή απόδειξις της αληθείας του δυσφημηστικού γεγονότος, υπό τάς ανωτέρω διακρίσεις και συνεπώς

εάν δέον να επιτρέψη μη την απόδειξιν αυτής, άλλα καί δταν επιτρέπεται ή απόδειξις της -άληθείας και αποδειχθή αυτή, δέον να έρευνηση), δν | εκ του τρόπου της εκδηλώσεως ή εκ των περι- 1 στάσεων, υφ". ας έλαβε χωράν ή δυσφήμησις, προκύπτει σκοπός έξυβρίσεως, οπότε οφείλει να καταδικάση τον υποίτιον δ" έξυβρισιν. Τέλος ελλειψις της κατά το Σύνταγμα και το I άρθ. 139 Κ.Π.Δ. ειδικής και έμπεριστατωμένης αιτιολογίας, ιδρύουσα λόγον αναιρέσεως κατ" : αρθρ. 510 § 1 στοιχ. Δ' του Κ.Π.Δ., υφίσταται, δταν εν τη απόφάσει δεν (εκτίθενται τα πραγματικά περιστατικά, εξ ων το Δικαστήριον συνήγαγε την υπαρξιν των εξ αντικειμένου καί υποκειμένου στοιχείων του κατεδικάσθη ό κατηγορούμενος και εγκλήματος και τα αποδει-κτικά μέσα, εξ ων έπέισθη περί τούτων και περαι- ! τέρω οι νομικοί λόγοι, βάσει των όπο.ων εκρι-νεν, δι τα αποδειχθέντα πραγματικά περιστα- | τικά υπάγονται εις την εφαρμοσθεΐσαν ουσία-στικήν ποινικήν διάταξιν, εσφαλμένη δ" ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διατάξεως^ δίδουσα λόγον αναιρέσεως της αποφάσεως κατά την § 1ε του αυτού, ως άνω, άρθρου του ΚΠΔ-, υπάρχει ου μόνον δταν παραβιάζεται ευθέως ή εφαρμοσθεΐσα ουσιαστική ποινική διάταξις, αλλά και όταν ή παραβίασις γίνεται εκ πλαγίου, ήτοι όταν δεν εκτίθενται εν τη απόφάσει σαφώς, πλή- ρως και ώρισμένως τα προκύψαντα εκ της διαδικασίας πραγματικά περιστατικά ή εν τη εκθέσει τούτων ενυπάρχει αντίφασις προς έαυτά ή προς το διατακτικόν της αποφάσεως, κατά τρόπον ώστε, λόγω των ελλείψεων αυτών, να μη καθίσταται εφικτός ό έλεγχος υπό του "Αρείου ; Πάγου περί της ορθής ή μη υπαγωγής τούτων ; εις τον νόμον, στερούμενης ούτω της αποφάσεως! νομίμου βάσεως. Εν προκειμένω, ως προκύπτει εκ του αιτιολογικού της προσβαλλομένης αποφάσεως, το έκδόν αυτήν Τριμελές Εφετείο ν Πατρών, κήρυξαν δι αυτής ενόχους τους κατηγορουμένους, ήδη αναιρεσειόντας, απλής δυσφημή- ; σεως, κατ" όρθότερον "χαρακτηρισμών της δι ην κατεδικάσθησαν πρωτοδίκως πράξεως της συκοφαντικής, δυσφημήσεως και μετ' άπόρριψιν του υπό των κατηγορουμένων προσβληθέντος ισχυρισμού, καθ' δν αί εις την άναφοράν περιληφθεΐ-σαν φράσεις, αΐτινες συνιστώσι κατά τον εγκαλούντα δυσφημηστικά γεγονότα, εγράφησαν εκ δεδικαιολογημένου ενδιαφέροντος παρά του πρώτου δια την Έκκλησίαν, της οποίας αποτελεί μέλος και μάλιστα εργάζεται δι' αυτήν ως ιεροψάλτης, παρά δε του δευτέρου εκ δεδικαιολογημένου δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος, ως δημοσιογράφου και εξ ήθικού επίσης ενδιαφέροντρς δια την Έκκλησίαν, ης αποτελεί μέλος, εδέχθη ί ως αποδειχθέντα, ,, κατά την άνέλεγκτον περί πραγμάτων κρίσιν του, εκ των εν αυτή αναφερομένων αποδεικτικών μέσων, τα έξης πραγματικά περιστατικά : Ο έγκαλέσας διετήρει πλησίον του εις την Μητρόπολιν τους Α. Κ.** και Α. Κ.**, νέους την ήλικίαν, μετά των οποίων διετήρει λίαν άγαθάς σχέσεις και έβοήθησεν αυτούς εις την προαγωγικήν των έξέλιξιν, δια της παραχωρήσεως του τίτλου του Αρχιμανδρίτου εις τον πρώτον και της αποκτήσεως του μοναχικού

σχήματος παρά του δευτέρου. Κατά τον Ια-νουάριον 1975 επήλθε διατάραξις εις τάς λίαν αγαθάς εως τότε σχέσεις του δευτέρου (Κ.***) μετά του Μητροπολίτου και ή απομάκρυνσις εκείνου εκ της Μητροπόλεως, ό όποιος εν συνεχεία συνέ- ταξεν επιστολάς, μεταξύ των οποίων και ή ση-μαντικώτερα από 10.3.1975, εκ των οποίων αφήνεται σαφώς να διαφανή, ότι ό έγκαλών είχε ζητήσει νά σύναψη ανήθικους (σαρκικός) σχέσεις με τους ως άνω μνημονευομένους. Το περιεχό-μενον αυτό των επιστολών ό ίδιος ό συντάκτης των έκοινολόγησε προς τρίτους και προς αυτόν τον εγκαλούντα, όστις, θορυβηθείς, έζήτησεν αρχικώς μΗ? την καταστροφήν των, ακολούθως ?έ την διάψευσιν του περιεχομένου των διά της αιτήσεως συγγνώμης παρά του συντάκτου των επιστολών, ήτις και παρεσχέθη, αφού προηγουμένως ούτος, τη άδεια του εγκαλούντος, είχε γίνει μοναχός. Ίδιαιτέραν βαρύτητα προσδίδει εις την όνατομίαν της όλης κατηγορίας το κατατεθέν μετά πολλού δισταγμού υπό τού μάρτυρος Κ.**, ότι/ προσκαλούμενος ούτος και μεταβαίνων ενίοτε, κατά μονάς, εις το γραφείον τού εγκαλούντος, ήκουε παρ³ αυτού φράσεις, ως «όταν με κοιτάζεις στά μάτια με ξεκουράζεις, σ³ αγαπώ, σε λατρεύω, έχω πάθει ψύχωση με σένα, με σαγηνεύουν τα μάτια σου». Περαιτέρω, όσον άφορα το δεύτερον σκέλος της κατηγορίας, περί ασκήσεως πίεσεως υπό του εγκαλούντος επί του ιερομόναχου Χ.** προς ουγκάλυψιν τού κοινο-λογηθέντος συμβάντος εις βάρος τού ηγουμένου της Ιεράς Μονής -Αγίου Νικολάου Σπάτων, ρη-τέον, ότι εκ ιών αυτών ως άνω αποδείξεων έπι-θανολογήθη σφόδρα, ότι οι αν ό έγκαλέσας έπλη-ροφορήθη ότι ό ηγούμενος της ρηθείσης Μονής κατελήφθη μετά τίνος γυναικός εις άσεμνον στά-σιν. εις χώρον πλησίον ιού κελλίου του εις προ-κεχωρημένην οδραν της νυκτός, αντί νά λάβη τά ενδεικνυόμενα μέτρα εις βόρος τού κατά βάσι-μον, κατά τάς αποδείξεις, τρόπον φερομένου ως παρεκτραπέντος ηγουμένου, ότε μετέβη εις την Μονήν, εν τούτοις έπέπληξε δριμύτατα και έπι πολλήν ώραν τον άποκσλύψαντα την πράξιν μοναχόν και έζήτησ-ε, κατ' έκτίμησιν τών κατατεθέντων υπό τών μαρτύρων, κατά τρόπον έπι-τακτικόν από τον επιτιμηθέντα μοναχόν, όπως εις την υπόθεσιν τού ηγουμένου τούτου και όταν μελλοντικώς θά ήρωτάτο, νά μη ειπτ) την αλή-θειαν, όσον άφορα την στάσιν, εις ην πράγματι αντελήφθη ούτος έπι του διβανίου τον ήγουμε-νον και την γυναίκα, άλλα σαφώς διάφορα πράγματα. Η σοβαρωτάτη αύτη κατά τού ηγουμένου καταγγελία ουδέν εσχεν αποτελεσμα εις βάρος του ηγουμένου, καιτοι έβεβαιώθη ή αλήθεια αυτής, παρά την ενώπιον του ακροατηρίου προσ-πάθειαν του μοναχού τούτου, νά αποδείξ-η ότι μεταξύ του ηγουμένου και της γυναικός υπήρχεν άπόστασίς τις. Τέλος εκ τών αυτών αποδείξεων έπιθανολογήθη κατά την κρίσιν του δικάσαντος Δικαστηρίου, ότι κατά την διεξαγωγήν των διοικητικών ανακρίσεων εις βάρος του εγκαλούντος υπό ετέρου Μητροπολίτου, ούτος (έγκαλέσας), τί) ανοχή τού ως ανακριτού ενεργούντος, παρευ-ρίσκετο όντως εις παρακείμενον δωμάτιον και παρεκολούθει την πορείαν των ανακρίσεων και

τους εξεταζομένους μάρτυρας, ώς τον μοναχόν Κ.***, δημιουργηθέντος και επεισοδίου μεταξύ του ενεργούντος την ανάκρισιν και του δημοσιογράφου Δ.Π.***, Τέλος όσον αφορά το άνα-φερόμενον εις τον Α.*** σκέλος της κατηγορίας περί αποστολής επιστολής εις την τοπικήν εφημερίδα τού Πύργου «Παρατηρητής» περί δήθεν παροχής συγγνώμης προς αυτόν από τον εγκαλούντα, ασχέτως της μη αποδείξεως τού ψευδούς ή μη καταγγελίας περί τού τι ακριβώς συνέβη τη άληθεια εν προκειμένω ώς εκ τών αντιφατικών απόψεων τού ⁵Α.***, οπωσδήποτε δεν απεδείχθη, κατά πάσαν περιπτώσιν, γνώσις της τυχόν άναληθείας ύπό τών κατηγορουμένων. Συνελθόντι ειπείν, δεν απεδείχθη ποσώς, κατά ήν κρίσιν τού δικαστηρίου, ότι τά καταγγελθέντα διά της ενδίκου αναφοράς ετύγχανον ψευδή, ώς δεν απεδείχθη εξ ίσου, κατά τρόπον δε δικονομικούς άναντίλεκτον, βάσει τών στοιχείων της ακροαματικής διαδικασίας, ότι ταύτα ετύγχανον αληθή. Έξ άλλου δεν απεδείχθη, έκ τών αυτών ώς άνω αποδείξεων, ή συνδρομή περιστατικών θεμελι-ουντων τον εις το άρθρον 367 Π. Κ. ερειδόμενον ισχυρισμόν τών κατηγορουμένων, περί του ότι τουτέστιν εις την σύνταξιν και δημοσίευσιν τού κειμένου της αναφοράς προέβησαν ούτοι εκ δεδι-καιολογημένου ενδιαφέροντος διά τα εκκλησιαστικά πράγματα, δοθέντος ότι δεν ήτο εν ττ| συγκεκριμένη περιπτώσει, κατά την κρίσιν τού δικαστηρίου, ή διά τού εντύπου δημοσίευσιν της αναφοράς προς καταγγελίαν τών έν αύτη διαλαμβανόμενων, ώς άνω περιστατικών, το έπι-βεβλημένον μέσον προς διαφύλαξιν τού συμφέροντος της Εκκλησίας, ώς Οργανισμου, ώς δυναμένου τού τελευταίου τούτου (συμφέροντος) νά διασφαλισθή διά της έμμονης της προσφυγής τών κατηγορουμένων εις τά αρμόδια δικαιοδο-τικά όργανα της Εκκλησίας και έν αδράνεια τούτων της πολιτείας. Ούτως έχουσα ή αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι το μεν ελλιπής, το δε αντιφατική, διότι ενώ το έκδόν αυτήν δικαστήριον δέχεται, ώς εκ του συνόλου της αιτιολογίας προκύπτει, ότι τά διά της αναφοράς και δημοσιεύσεως ταύτης εις τον τύπον καταγγελθέντα εθιγον και το δημόσιον συμφέρον, ώς εκ τού αξιώματος τού εγκαλούντος και τών πράξεων αυτού, εις ας αναφέρονται τά καταγγελθέντα και εκ τούτου έρευνα την άλή-θειαν ή μη τούτων και δέχεται ότι τά καταγγελθέντα ήσαν αληθή, ώς εκ τών χρησιμοποιουμένων εκφράσεων «απεδείχθησαν τά κάτωθι», όντως ό έκκαλών τη άνοχη του ενεργούντος τήν ανάκρισιν ταρεύρίσκετο», «ή κατάθεσις τού μάρτυρος Χ.***_# ιερομόναχου, δέν φαίνεται ν* άποδίδη την πραγματικότητα», ότι ή καταγγελία αύτη του Χ.*** «ήτο σοβαρωτάτη και ακούντως βάσιμος» και ότι φέρεται «κατά τρόπον βάσιμον, κατά τάς αποδείξεις», ώς παρεκτραπεις ό καταγγελθείς υπό του Χ.*** ηγούμενος καταλήγει έν τελεί εις το συμπέρασμα ότι δεν απεδείχθη ποσώς, ότι τά καταγγελθέντα ήσαν ψευδή, αλλ* ούτε και ότι ετύγχανον όίληθή. Αϊ τοιαύται σκέψεις της προσβαλλομένης αποφάσεως δημιουργούν αμφιβολίας περί του τί πράγματι εδέχθη το δικαστήριον περί τή\$ άληθία5 ή μη τών καταγ-

γελθέντων, διότι εάν ταῦτα ἦσαν αληθῆ, ἔδει, κατ³ ἐφαρμογὴν τοῦ αρθρ. 366 Π.Κ., νά ἐρευνησῆ περαιτέρω τὴν ὑπαρξίν σκοποῦ ἐξυβρίσεως και ἐν ἀνυπαρξία τοιοῦτου ν* ἀχθη εἰς ἀπαλλακτικὴν κρίσιν/Περαιτέρω τὰ δικαστήριον οὐδόλωσ ἠτιολόγησε τὴν ἀπόφασίν του, δι³ ης ἀπέρριψε τὸν προβληθέντα ἰσχυρισμόν, ἐρειδόμενον ἐπι τοῦ αρθρ. 367 Π.Κ., καθ³ ὅσον αορίστως ἐκτίθησιν, ὅτι ἢ διὰ τοῦ τύπου δη μόσιευσις τῆς ἀναφοράςδεν ἦτο το 'ἐπιβεβλημένον μέσον προς διαφύλαξιν τοῦ συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας ως οργανισμού, διότι ἠδύνατο το συμφέρον τοῦτο νά διασφαλισθῆ διὰ τῆς ἔμμονης τῶν κατηγορουμένων ἐπι τῆς προσφυγῆς εἰς τὰ δικαιοδοτικά ὄργανα τῆς "Ἐκκλησίας και ἐν ἀδράνεια τούτων, νά προσφύγῃ εἰς τὰ ὄργανα τῆς πολιτείας, χωρὶς νά αἰτιολογῆ πῶς θά ἐνέμενον εἰς τὴν προσφυγὴν ταύτην, ἐφ³ ὅσον ὡς ἐκ τῆς ἀποφάσεως προκύπτει, ἢ ὑπὸ τοῦ πρώτου κατηγορουμένου ὑποβληθείσα εἰς τὴν Διαρκὴ Μερὰν Σύνοδον τῆς "Ἐκκλησίας ἀναφορά ἐτέθη εἰς το ³ Ἀρχεῖον και περαιτέρω ποια ἦσαν τὰ ὄργανα τῆς πολιτείας, εἰς α ἠδύναντο νά προσφύγῃσιν, εἰδικώτερον δε διὰ τὸν δεῦτερον τῶν κατηγορουμένων, δημοσιογράφον ὄντα, και διὰ τὸν ὅποιον προκύπτει ἐπίσης ἐκ τῆς ἀποφάσεως, ὅτι δὲν προσέφυγεν ἐς τὴν Σύνοδον, διατί ἔδει νά προσφυγῆ εἰς τὰ δικαιοδοτικά ὄργανα τῆς "Ἐκκλησίας και ἐν συνεχείᾳ τῆς πολιτείας, ἀφοῦ κατ³ οὐδεμίαν διάταξιν ὑποχρεούται προς τοῦτο. Κατ³ ἀκολουθίαν τούτων ἢ ἀπόφασις εἶναι ἀναιρετέα, το μεν δι' ἐλλειψιν ἐιδικῆς και ἐμπεριστατωμένης αἰτιολογίας, το δε δι³ ἐκ πλαγίου παραβίασιν τῶν διατάξεων τῶν αρθρ. 362, 366 και 367 Π.Κ. και δέον κατά τούς βásiμους μοναδικούς λόγους ἀμφοτέρων τῶν κυρίων δικογράφων ἀναιρέσεως, το αὐτό περιεχόμενον ἔχοντας και τούς πρώτον, τρίτον και εβδομον τοῦ κοινοῦ δικογράφου τῶν προσθέτων λόγων, ἀναιρεθῆ ἢ προσβαλλομένη ἀπόφασις και πορραπεμφθῆ ἢ ὑπόθεσις προς νέαν συζήτησιν εἰς το αὐτό Δικαστήριον, συντιθέμενον ἐξ ἄλλων δικαστῶν, ἐκτός τῶν πρότερον δικασάντων. — (³ Ἀναιρείται ἢ 835/1978 ἀπόφασις τοῦ Τριμ. ³ Ἐφ. Πατρῶν). /

Αριθ. 1407/1988 Τμ. Β*

Προεδρεύων ο κ. Β. ΛΙΝΑΡΔΟΣ, αντιπρόεδρος Εισηγητής ο κ. Π. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, αρεοπαγίτης Δικηγόροι οι κ.κ. Π. Χατζής, Γ. Β. Μαγκάκης

Εξύβριση δια του τύπου.- Αδικοπραξία.- Ηθική βλάβη.- «Δικαιολογημένο ενδιαφέρον» κατά την έννοια του άρθρου 367 ΠΚ, του οποίου η διαφύλαξη αίρει τον άδικο χαρακτήρα των πράξεων της εξύβρισης και της απλής δυσφήμισης είναι και το συνδεόμενο με την ελευθερία και την κοινωνική λειτουργία του τύπου' δεν αίρεται όμως ο άδικος χαρακτήρας της συκοφαντικής δυσφήμισης, όπως επίσης ο άδικος χαρακτήρας της εξύβρισης, όταν αυτή επιχειρείται με σκοπό την προσβολή της τιμής του εξυβριζομένου-αυτός ο ειδικός σκοπός εξυβρίσεως είναι έννοια νομική, που υπόκειται στον έλεγχο του ΑΠ' χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.

Επειδή κατά μεν τη διάταξη της § 1 του άρθρου ·μόνου του ν. 1178/1981 «περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων» «ιδιοκτήτης παντός εντύπου υποχρεούται εις πλήρη αποζημίωση δια την παράνομον περιουσιακήν ζημίαν ως και εις χρηματικήν ικανοποίησιν δια την ηθικήν βλάβην αι οποία υπαιτίως επροξενήθησαν δια δημοσιεύματος θίγοντος την τιμήν ή την υπόληψιν παντός ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρον 914 του ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 του ΑΚ πρόθεσις και η κατά το άρθρον 920 του ΑΚ γνώσις ή υπαιτιος άγνοια συντρέχη εις τον συντάκτην του δημοσιεύματος ή, εάν ούτος είναι άγνωστος, εις τον εκδότην ή τον διευθυντήν συντάξεως του εντύπου», κατά δε τη διάταξη της §2 του ίδιου άρθρου «η κατά το άρθρον 932 του ΑΚ χρηματική ικανοποίησις λόγω ηθικής βλάβης του αδικηθέντος εκ τίνος των υπό της προηγουμένης παραγράφου προβλεπομένων πράξεων ορίζεται, εφ' όσον ετελέσθη δια του τύπου, κατά την κρίσιν του δικαστού ουχί κατωτέρα των 300.000 δρχ. δι' εφημερίδας ή περιοδικά εκδιδόμενα εις την περιφέρειαν της τέως Διοικήσεως Πρωτευούσης..... Εξάλλου, το άρθρο 367, του ΠΚ που ανήκει στο κεφ. ΚΑ' αυτού με τίτλο «Εγκλήματα κατά της τιμής», ορίζει στην § 1 ότι «δεν συνιστάσιν άδικον πράξιν δυσμενείς κρίσεις..., ως επίσης εκδηλώσεις λαμβάνουσαι χώραν προς εκτέλεσιν νομίμων καθηκόντων, προς άσκησιν νομίμου εξουσίας ή χάριν διαφυλάξεως (προστασίας) δικαιώματος ή εξ άλλου δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος ή εις ανάλογους περιπτώσεις» και στην §2 ότι «η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται οσάκις αι ανωτέρω κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουσιν τα συστατικά στοιχεία της εν άρθρω 363 πράξεως, ως επίσης οσάκις εκ του τρόπου της εκδηλώσεως ή · εκ των περιστάσεων, υφ' ας αυτή έλαβε χώραν, προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως». Από το συνδυασμό των διατάξεων αυτών του άρθρου 367 ΠΚ προκύπτει ότι ο άδικος χαρακτήρας των πράξεων της εξυβρίσεως και της απλής δυσφημίσεως (άρθρα 361 και 362 ΠΚ) αίρεται και στην περίπτωση που οι σχετικές εκδηλώσεις γίνονται για διαφύλαξη (προστασία) νομίμου δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Τέτοιο ενδιαφέρον, που πηγάζει από την ελευθερία και την κοινωνική αποστολή του τύπου και ειδικότερα των εφημερίδων τις οποίες προστατεύουν το Σύνταγμα και οι νόμοι, έχουν και τα πρόσωπα που αμέσως συνδέονται με τη λειτουργία των άνω μέσων ενημερώσεως για τη δημοσίευση ειδήσεων και καταχώρηση γεγονότων, ως και σχολίων, σχετικών με τη συμπεριφορά προσώπων για τα οποία ενδιαφέρεται το κοινωνικό σύνολο. Έτσι είναι επιτρεπτά δημοσιεύματα για την πληροφόρηση, ενημέρωση και κατατόπιση του κοινού, συνοδευόμενα και από οξεία ακόμη κριτική και δυσμενείς χαρακτηρισμούς των προσώπων στα οποία αναφέρονται. Και στην περίπτωση όμως αυτή ο άδικος χαρακτήρας της εξυβριστικής ή δυσφημιστικής εκδηλώσεως δεν αίρεται και συνεπώς παραμένει η παρανομία ως συστατικό στοιχείο της αδικοπραξίας όταν η άνω εκδήλωση αποτελεί συκοφαντική δυσφήμιση ή όταν από τον τρόπο και από τις περιστάσεις που έγινε αυτή προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως, δηλαδή σκοπός που κατευθύνεται ειδικώς σε προσβολή της τιμής άλλου, με αμφισβήτηση της ηθικής ή κοινωνικής αξίας του προσώπου του ή με περιφρόνηση αυτού. Ειδικός σκοπός εξυβρίσεως, που ως νομική έννοια ελέγχεται από τον Αρειο Πάγο, υπάρχει στον τρόπο εκδηλώσεως της προσβλητικής της τιμής του άλλου συμπεριφοράς, όταν αυτός δεν ήταν αντικειμενικά αναγκαίος για τη δέουσα απόδοση του περιεχομένου της σκέψεως αυτού που φέρεται ότι ενεργεί από δικαιολογημένο ενδιαφέρον, ο οποίος, μολοντί αυτό το γνώριζε, χρησιμοποίησε τον τρόπο αυτό για να προσβάλει την τιμή του άλλου. Στην περίπτωση που κρίνεται το Εφετείο δέχθηκε με την προσβαλλομένη απόφαση τα ακόλουθα: Η ημερήσια εφημερίδα με τον τίτλο ** που εκδίδεται στην Αθήνα και ανήκει στην ιδιοκτησία της αναιρεσειούσας ανώνυμης εταιρείας καταχώρισε στο φύλλο με αριθ. 993 της 26 - 27 Ιούλιοι 1986 που κυκλοφόρησε σ* όλη την Ελλάδα σχόλιο συντάκτη της με τίτλο «Το πολιτικό απόβλητο της Βουλής», με αφορμή αγόρευση του αναρεσιβλήτου την προηγούμενη ημέρα στη Βουλή, κ οποίο έχει το εξής περιεχόμενο: «Υποτροπίασε πάλι χθες στη Βουλή το πολιτικό απόβλητο που

ακούει στο όνομα Δ.Α.** Στην απελπισμένη του προσπάθεια να βγει από την αφάνεια στην οποία τον έριξε η ασημαντότητα του, έκανε χθες μια χυδαία επίθεση σε προσωπικό (και κουτσομπολιό στικό) επίπεδο στον πρόεδρο της Νέας Δημοκρατίας. Χειροκροτούμενος φυσικά από το ΠΑΣΟΚ Αυτός λοιπόν ο ελέω (...) πολιτικός της δεκάρας (και ελέω λίστας Ν.Δ. βουλευτής), δεν είναι η πρώτη φορά που προδίδει αδιάντροπα την παρά τάξη που τον ψωμίζει (...). Αυτός λοιπόν ο «μεταξοσκώληκας» της πολιτικής βρέθηκε να υπονομεύσει ύπουλα πάλι την παράταξη του. Και τ(ήθος του είναι τέτοιο ώστε να λασπολογεί με¹ κατά της παράταξης του, να εισπράττει δε συγχρόνως την αντιμισθία που του εξασφάλισε η Ν.Δ Η παράταξη που εξέθρεψε αυτό το άτομο έπρεπε κάποτε να πληροφορηθεί το ηθικό ποιόν του Γνωστό βέβαια στους παροικούντας την Ιερουσαλήμ..." θα καταλάβει έτσι πόσο εξυγιαντική είναι η απουσία του από τη Νέα Δημοκρατία. Όσο¹ αφορά τον ίδιο θα αντιληφθεί σύντομα ότι η μέθοδος της αναρρίχησης που ακολούθησε ως τώρα δεν θα τον βοηθήσει στο μέλλον. Ούτε στο ΠΑ ΣΟΚ δεν ευδοκίμει το αμφίβιο είδος του...». Μι το περιεχόμενο του δημοσιεύματος αυτού προσβάλλεται η τιμή και η υπόληψη του αναιρεσιβλήτου τόσο ως πολιτικού όσο και ως κοινωνικοί ατόμου. Ειδικότερα οι φράσεις «πολιτικό απόβλητο της Βουλής» που τέθηκε στον τίτλο του σχολίου αλλά και καταχωρήθηκε στο περιεχόμενο του, «η ασημαντότητα του τον έριξε στην αφάνεια...», «ο ελέω (...) πολιτικός της δεκάρας» «προδίδει αδιάντροπα την παράταξη που τον ψωμίζει...», «μεταξοσκώληκας της πολιτικής», «τ αμφίβιο είδος του», «το ηθικό ποιόν του», «η μέθοδος της αναρρίχησης που ακολούθησε ω τώρα», είτε μόνες ληφθούν είτε και στο σύνολο των ενταγμένες στο άνω δημοσίευμα, έχουν κατά την αντικειμενική των εκτίμηση, έντονο τ στοιχείο της καταφρόνησης του προσώπου το αναιρεσιβλήτου και χρησιμοποιήθηκαν εν γνώσει της υβριστικής των σημασίας και με σαφή προ θέση προσβολής της τιμής και υπολήψεως αυτού. Όλες αυτές οι φράσεις που αποτελούν αποκλειστικά εκδηλώσεις της ανθρόπινης σκέψεως, εξωτερικεύουν την εκ μέρους του συντάκτη του δημοσιεύματος αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του αναιρεσιβλήτου και συγχρόνως εκφράζουν την καταφρόνηση του. Η άποψη ότι σκοπός του δημοσιεύματος αυτού δεν ήταν η εξύβριση του αναιρεσιβλήτου αλλά η άσκηση εναντίον του οξείας κριτικής λόγω της επίμεμπτης συμπεριφοράς του ως πολιτικού, ήτοι της αποχωρήσεως του από το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας αμέσως μετά την εκλογή του ως βουλευτού με το ψηφοδέλτιο του κόμματος αυτού και της οξύτατης κριτικής που άσκησε προσωπικά εναντίον του αρχηγού του στη Βουλή την προηγούμενη ημέρα της καταχωρήσεως του δημοσιεύματος, δεν είναι βάσιμη και δεν μπορεί να ανατρέψει την κρίση ότι έγινε υπέρβαση, στη συγκεκριμένη περίπτωση, των ορίων που ο νόμος: έχει θέσει και για τον τύπο. Γιατί, αν αυτή ήταν η πρόθεση του συντάκτη του δημοσιεύματος και της αναιρεσείδουσας, δεν θα είχαν χρησιμοποιηθεί οι τόσο ιδιαιτέρως μειωτικές της τιμής και υπολήψεως του αναιρεσιβλήτου φράσεις, αφού άλλωστε η αποχώρηση αυτού από το άνω κόμμα| είχε συμβεί ένα έτος και πλέον πριν. Αν εσκοπείτο η άσκηση μόνον κριτικής, έστω και δριμείας, Κί δεν θα ήσαν καθόλου απαραίτητες οι φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν στο σχόλιο, αλλά αυτό θα ημπορούσε ευχερώς, λόγω και του πλούτου της ελληνικής γλώσσας, να συνταγεί διαφορετικά, αλλά πάντως με τρόπο που να προσφέρεται για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού ^Ειδικότερα, από τις άνω φράσεις του δημοσιεύματος, ορισμένες θα μπορούσαν να λείπουν εντελώς ως καθαρά εξυβριστικές, ενώ οι υπόλοιπες θα μπορούσαν να αντικατασταθούν με άλλες πρόσφορες (όπως καταχωρούνται στην προσβαλλόμενη απόφαση). Του επιμάχου δημοσιεύματος έλαβε γνώση, με την κυκλοφορία της εφημερίδας, μεγάλος αριθμός ατόμων, κυρίως ψηφοφόρων της εκλογικής περιφέρειας του αναιρεσιβλή-, με συνέπεια να διασυρθεί αυτός ιδίως στον κύκλο της πολιτικής του δράσεως και να υποστεί σημαντική ηθική βλάβη, για την αποκατάσταση της οποίας προσήκει η καταβολή χρηματικής ικανοποίησης ποσού δρχ. 1.000.000. Ακολούθως Εφετείο, απορρίπτοντας ως αβάσιμη την έφεση της αναιρεσείδουσας, επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση. Με την απόφασή του αυτή δεν κανόνες ουσιαστικού δικαίου και ειδικές διατάξεις των §§1 και 2 του άρθρου ΠΚ, αφού δέχεται, με αιτιολογίες σαφείς, και χωρίς αντιφάσεις, ότι δεν επήλθε άρση του παράνομου χαρακτήρα της πράξεως της αναιρεσείδουσας λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, γιατί η πράξη αυτή τελέσθηκε με σκοπό την εξύβριση του αναιρεσιβλήτου. Ο σκοπός αυτός προκύπτει από **οικτ** **παραβίασε** όσα έγιναν δεκτά με την προσβαλλόμενη απόφαση αναφορικά με τον τρόπο και τις **κότερα** περιστάσεις τελέσεως της πράξεως, ενώ η ύπαρξη του δεν αποκλείεται από τη συμπεριφορά **367** που αποδίδεται στον αναιρεσιβλήτο (έναντι του κόμματος του και του αρχηγού αυτού). Συνεπώς **πλι** οι πρώτος, δεύτερος, τρίτος και τέταρτος λόγοι αναιρέσεως, με τους οποίους υποστηρίζονται τα

αντίθετα, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι.

Επειδή το Εφετείο, με την προσβαλλόμενη απόφαση, δέχεται, όπως προκύπτει από αυτήν, ως προς τις περιεχόμενες στο επίμαχο δημοσίευμα φράσεις «το ηθικό ποιόν του», «το αμφίβιο είδος του», ότι δεν δικαιολογείται η χρησιμοποίηση των «στην επιδιωκόμενη από την παραπάνω εφημερίδα κριτική», λόγω του ότι αυτές είναι καθαρά εξυβριστικές και χρησιμοποιήθηκαν, όπως άλλωστε και όλες οι προηγούμενες, από το συντάκτη και τον εκδότη, οι οποίοι γνώριζαν πολύ καλά τη σημασία τους, μόνο και μόνο για να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του αναιρεσιβλήτου. Με τον τρόπο αυτό αιτιολογείται επαρκώς, αναφορικά με τις άνω προσβλητικές της τιμής του αναιρεσιβλήτου φράσεις, η ύπαρξη συναφώς σκοπού εξυβρίσεως που αποκλείει την άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξεως λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος αυτού που την τέλεσε και δεν παραβιάζονται, με οποιοδήποτε τρόπο, οι διατάξεις του άρθρου 367 σε συνδ. με το άρθρο 361 ΠΚ και ο σχετικός πέμπτος λόγος πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος. (...)

Α.Π. 1341/1993 (Ολομέλεια)

Πρόεδρος: Βασίλειος Κόκκινος. Εισηγητής: Νικολ. Θεοδωρόπουλος,, Αρεοπαγίτης.
Εισαγγελέας: Γεώργ. Πλάγιαννάκος. Δικηγόρος: Γεώρ. Παπαδημητρίου.

Προσβολή στρατού. Το αρθ. 74 Σ.Π.Κ. που ορίζει τα στοιχεία του εγκλήματος δεν είναι αόριστο και δεν αντίκειται στο αρθ. 7 § 1 Συντ.

Κατά το άρθρο 7 § 1 του Συντάγματος έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξεως και να ορίζει τα στοιχεία της. Ποτέ δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλεπόταν κατά την τέλεση της πράξεως. Κατά το άρθρο 74 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, που έχει ε-νταχθή στο τέταρτο κεφάλαιο αυτού, το οποίο αφορά τα εγκλήματα κατά της στρατιωτικής πειθαρχίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 22 § 1 του ίδιου Κώδικα, που καθορίζει την έννοια των όρων αυτού, στρατιωτικός που προσβάλλει την σημαία, τον στρατό της ξηράς, της θάλασσας και του αέρα, ή διακριτικό σήμα της διοικήσεως αυτού, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών και εάν είναι αξιωματικός και με έκπτωση. Από τις διατάξεις αυτές του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα προκύπτουν κατά τρόπο ωρισμένο τα στοιχεία του εγκλήματος της προσβολής του στρατού, που είναι η προσβολή, που πράττεται με τη συνδρομή του στοιχείου του δόλου σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 26 και 27 του Ποινικού Κώδικα. Στην έννοια της προσβολής περιλαμβάνεται και κάθε καταφρονητική εκδήλωση με την οποία θίγεται, η εκτίμηση, η υπόληψη και ο σεβασμός προς το προστατευόμενο έννομο αγαθό. Η εκδήλωση αυτή πρέπει να ενέχει καταφρόνηση, ονειδι

σμό και διασυρμό και όχι απλή αμφισβήτηση του προσβαλλόμενου έννομου αγαθού, ήτοι του στρατού, που προστατεύεται όχι μόνο ειδικά ως στρατός ξηράς ή θάλασσας ή αέρος αλλά και στο σύνολο του και ως ιδέα και θεσμός, που έχει ως αποστολή την προάσπιση της ελευθερίας και ανεξαρτησίας της χώρας και της προς τούτο αναγκαίας εκπαίδευσής του μαχίμου τμήματος του Ελληνικού λαού. Με τη διάταξη αυτή του άρθρου 74 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα δεν καθορίζεται το είδος της από το στρατιωτικό προσβολής του στρατού καθώς και ο τρόπος και το μέσο της τελέσεως της γιατί ηθελημένως δεν περιορίζεται το αξιόποινο με ωρισμένα είδη προσβολής ή με ωρισμένο τρόπο και μέσο τελέσεως της αλλά θεσπίζεται κάθε προσβολή του στρατού από στρατιωτικό ως αξιόποινη. Τούτο δεν καθιστά το έγκλημα αόριστο κατά τα στοιχεία του, αφού κάθε άλλη εξειδίκευση θα οδηγούσε σε περιορισμό του αξιοποίνου, που δεν θέλει ο Νομοθέτης. Περιορισμόν ο Νομοθέτης στη θέσπιση ως αξιόποινης κάθε προσβολής του στρατού από στρατιωτικό δεν έχει από τη διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος, που προστατεύει την έκφραση της γνώμης, γιατί η προστασία αυτή τελεί υπό την γενική επιφύλαξη του νόμου, ήτοι και αυτή δεν απαλλάσσεται από τις δεσμεύσεις των γενικών νόμων. Συνεπώς η διάταξη, που προβλέπει το ανωτέρω έγκλημα δεν είναι αντίθετη προς τη διάταξη του άρθρου 7 § 1 του Συντάγματος, η οποία επιβάλλει στο Νομοθέτη να ορίση τα στοιχεία της εγκληματικής πράξεως, και δεν στερείται ισχύος. Επομένως το Αναθεωρητικό Δικαστήριο, που με την προσβαλλομένη απόφαση του εκήρυξε ένοχο τον κατηγορούμενο για το έγκλημα της προσβολής του στρατού που προβλέπεται και τιμωρείται από το άρθρο 74 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα, ορθώς εφάρμοσε τη διάταξη αυτή και ο περί του αντιθέτου δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθή.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Εφαθ 2149/1978

Πρόεδρος: ~~Γεώργιος Κουτσόπουλος~~.

Δικαστές: Α. Σακελλαριάδης, Β. Πιμπλής, Γ. Σφονρης (εισηγητής), Ε. Παπαδογιάννης. Δικηγόροι: Σ* Δημητρακόπουλος - Α. Παπαϊωάννου.

Προσβολή της προσωπικότητας* τέτοια συνιστά καὶ ἡ φωτογράφιση καθὼς καὶ ἡ χρῆση τῆς φωτογραφίας ἐνὸς πρόσωπον χωρὶς τῆ συναίνεση τὸν πότε ἡ προσβολὴ τῆς προσωπικότητας εἶναι παράνομη' δυνατότητα καταδίκης τὸν υπαίτιον σε ἱκανοποίηση τῆς ηθικῆς βλάβης τοῦ «προσβληθέντος»* τι περιλαμβάνει ἡ ἱκανοποίηση αὐτῆ* κριτήρια καθορισμοῦ τῆς χρηματικῆς ἱκανοποιήσεως.

Επειδὴ, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρ.57 καὶ 58 ΑΚ εἰς περίπτωσιν-παράνομου προσβολῆς ἐκ μέρους τρίτου τῆς προσωπικότητος ζώντος προσώπου, τὸ δικαστήριον δύναται δια τῆς αποφάσεως τοῦ, αἰτήσῃ τοῦ προσβληθέντος καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εἶδους τῆς προσβολῆς νὰ καταδικάσῃ τὸν υπαίτιον καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τῆς ηθικῆς βλάβης τοῦ προσβληθέντος. Αὐτὴ συνίσταται εἰς καταβολὴν χρηματικοῦ ποσοῦ, εἰς δημοσίευμα ἢ εἰς παν ὅ,τι ἐνδείκνυται ἐκ τῶν περιστάσεων Χ Προσβολὴ τῆς προσωπικότητος συνιστᾷ ἢ ἀνευ ἀδείας τοῦ ἐνδιαφερομένου φωτογράφησις αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ χρησιμοποίησις, κατὰ παράβασιν τοῦ Ἰδιωτικοῦ ἀπορρήτου, τῆς εἰκόνας τοῦ προσβαλλόμενου προσώπου πρὸς ἐμπορικὴν διαφήμισιν. Εἰδικώτερον, πᾶς ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἰδίας εἰκόνας/ δυνάμενος νὰ ἀρνηθῇ εἰς τρίτον δῶς ἀναπαραγᾶν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνευ ρητῆς ἢ σιωπηρᾶς τοῦ ἀδείας καὶ δ ἢ δῶς λαμβάνῃ φωτογραφίας, τοῦ. Ἡ προσβολὴ τῆς ; προσωπικότητος εἶναι παράνομος -δτὰν ἀντιτίθεται εἰς τὰς ἐπιταγὰς καὶ ἀπαγορεύσεις τῆς ἐννόμου τάξεως, ἂν τῶν ὁποίων προστατεύεται ἡ προσωπικότης. (Τούση, Γενικαὶ Ἀρχαί Αστ. Κωδικός ἐκδ. Β' § 34 σελ. 228, Σημαντήρα, Γεν. Ἀρχαί ἐκδ. Β' § 31, Σπυριδάκη - Περάκη, Ἰ. Αστ. Κώδιξ Α' Γεν. Ἀρχαί ὑπ' ἀρθρ. 57 καὶ 58, ΑΠ 708/1969 ΝοΒ 18.569). Ἐν προκειμένῳ ἀπεδείχθησαν πλήρως κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Δικαστηρίου τὰ ἀκόλουθα περιστάτικα.: Κατὰ τὰς ἐφαρτάς τῶν Ἀπόκρεω τοῦ ἐτους 1972 φωτογράφος τῆς προστηθεῖς ὑπὸ τῆς ἐναγομένης καὶ ἤδη ἐκκαλοῦσης ἐταιρίας προέβη εἰς φωτογράφησιν τῆς ἐναγούσης καὶ ἤδη ἐφεσίβλητου, ἀνευ συναίνεσεως (ἀδείας) αὐτῆς καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς καθ' ὅσον χρόνον εὐρίσκετο αὐτὴ εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ καταστήματος τῆς πωλήσεως εἰδῶν «μασκαράτα», κειμένου ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς οδοῦ (Πλάκα). Τὴν φωτογραφίαν αὐτὴν ἐξετύπωσεν ἢ ἐκκαλοῦσα εἰς ἐπιστολικά δελτάρια («κάρτ ποστάλ»)-, τὰ ὁποία ἐπώλει πρὸς ἐμπόρους. Τοιαῦτα δελτάρια εὐρέθησαν πρὸς πώλησιν εἰς περίπτερα τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ φωτογραφίαν ἀναγνωρίζεται εὐκόλως ἡ εἰκὼν τῆς ἐφεσίβλητου ὑπὸ τῶν γνωστῶν τῆς καὶ συνέπειά τούτου κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1975. ὅτε ἡ ἀνωτέρω φωτογραφία περιήλθεν εἰς γνώσιν τῆς ἐφεσίβλητου καὶ τοῦ συζύγου τῆς, ἐδημιουργήθη πρόβλημα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς ἐφεσίβλητου, τοῦ συζύγου τῆς ὑπολαβόντος ὅτι αὐτὴ συνήνεσεν εἰς τὴν τοιαύτην φωτογράφησιν, ἣν ἀπέκρυψε ἀπὸ αὐτόν./ Ἐκ τῆς ἐκτεθείσης παρανόμου καὶ υπαιτίου συμπεριφορᾶς τῆς ἐκκαλοῦσης, προσεβλήθη ἡ προσωπικότης τῆς ἐφεσίβλητου. Μετὰ ταῦτα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῆς ὡς ἀνω γενομένης προσβολῆς τῆς προσωπικότητος τῆς ἐφεσίβλητου καὶ ἰδία τῆς βαρύτητος τῆς ἐν λόγῳ προσβολῆς,- τοῦ προσβληθέντος ἀγαθοῦ τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τῆς προσβληθείσης ἐφεσίβλητου, τοῦ ψυχικοῦ ἄλγους τοῦ ὁποίου ἠσθάνθη ἡ ἐφεσίβλητος ἐκ τῆς προσβολῆς τῆς προσωπικότητος τῆς, τῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ οικονομικῆς καταστάσεως τῆς ἐφεσίβλητου, τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς ἐκκαλοῦσης, ἣτις ἄσκει ἐπικερδὴ ἐκδοτικὴν ἐπιχείρησιν καὶ τῶν λοιπῶν ἐν γένει

περιστάσεων, ή υπό της έκκαλούσης οφειλομένη ευλογος χρηματική ικανοποίησης διά τήν ήθικην βλάβην ήν υπέστη ή εφεσίβλητος εκ της προσβολής της προσωπικότητάς της, ανέρχεται εις το ποσόν των 20.000 τ* άκολουθίαν τούτων ή έκκαλουμένη άποφασίς επιδικάσα εις τήν έφεσίβλητον κατά παραδοχήν του σχετικού- κονδυλίου της υπό κρίσης το ρηθέν ποσόν των 20.000 δραχ. ως χρηματική ν ικανοποίησιν, λόγω ηθικής βλάβης την οποίαν υπέστη εκ της προσβολής της προσωπικότητός της, ορθώς ήρμήνευσε και εφήρμοσε τας εκτεθείσας διατάξεις καί ορθώς έξετίμησε τας προσαχθείσας αποδείξεις. "Όθεν, δ αντίθετος τούτων 2^{ος} λόγος της εφέσεως είναι αβάσιμος και άπορριπτός .

Επειδή, δια της ύπ' αριθ. 7089/1975 προδικαστικής αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, άπερρίφθει ως νόμω αβάσιμος ή υπό κρίσιν αγωγή ως προς το κονδύλιον τό οποίον έχει ως άντικείμενον την καταβολήν υπό της έκκαλούσης 45.000 δραχ. •καθ'όν ποσον κατέστη αυτή άδικαιολογήτως πλουσιότερα εις βάρος της περιουσίας της εφεσίβλητου. ή έκκαλουμένη άπόφασίς επιδικάσα εις την εφεσίβλητον τό ποσόν των 15.000 δραχ. κατά μερική παραδοχήν του ανωτέρω κονδυλίου της υπό κρίσιν αγωγής, ουχί ορθώς έκρινε κατά τον βάσιμον πρώτον λόγον εφέσεως και δέον δπως εξαφανιστεί Κρατουμένης δε της υποθέσεως υπό του Δικαστηρίου τούτον δέον όπως ή υπό κρίσιν αγωγή γίνει ούσίαν έν μέρει δεκτή δια τό εις τήν προηγούμενην σκέψιν άναφερόμενον ποσόν των 20.000 ,νομιμοτόκως άπό της επιδόσεως της υπό κρίσιν αγωγής μέχρις εξοφλήσεως.

[Λόγω της αδυναμίας δρισμού της προσωπικότητας, στην προστασία του αρθρ. 57 ΑΚ εμπίπτουν οί παρακάτω έκδηλώσεις της προσωπικότητας: ζωή, σωματική ακεραιότητα ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, ψυχικός και συναισθηματικός κόσμος, τιμή,, σχέση προς τους άνθρώπους και τα πράγματα, ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησης ατομική ζωή καί σφαίρα του απορρήτου (Π α π α ν -7ενΑρχ, . τευχος Α', 1978, σελ. 99 έπ.' πρβλ. τήν ΕρμΑΚ Είσαγ. 57-60, αριθ. 40 έπ. καί ει-: τήν περίπτωση της παραπάνω αποφάσεως αριθ. ση, ΓενΑρχ², 1978, σελ. 227 έπ. καί ιδιαίτερα σελ. 228).

Σχετικά με τό παράνομο ή μή της προσβολές θα ήταν νά δεχθούμε διτι θά πρέπει νά κριθεί «από τή στάθμιση του δικαιώματος αυτού (της προσωπικότητας) προς άλλα δικαιώματα » καί διτι «δ παράνομος χαρακτήρας της προσβολής αίρεται όταν ειδικές διατάξεις επιτρέπουν παρεμβάσεις στην προσωπικότητα αλλού» (Π α π α ν τ ω ν ί ο υ , Α' πρβλ. Σο ύ ρ λ α στην ΕρμΑΚ 57 αριθ. 4 §π.). Τέλος πρέπει νά σημειωθεί ή τάση της νομολογίας για επιδίκαση ηθικής βλάβης - ελάχιστων ποσών, πού δπως παρατηρείται «μόνα τους αποτελούν προσβολή της προσωπικότητας» (Π α π α ν τ ω ν ί ο υ , δ.π., σελ. 105)].

Αρμενόπουλος 1978, 11

→ **Εφετείο Αθηνών 9975/1986**
Πρόεδρος: **Παναγιώτης Κασίμης**.
Εισηγητής: **Κωνσταντίνος Βαρδαβάκης**, Εφέτης.
Δικηγόρος: **Εμμ. Παπαδάκης**.
Ελευθερία του τύπου. Αστική ευθύνη για δημοσίευμα που θίγει την υπόληψη ατόμου. Εφαρμογή συνδυασμένων άρθρων 14 του Συντάγματος και 367 του Π.Κ. Έννοια ελευθεροτυπίας. Περιορισμοί. Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Με την από 3.7.1984 αγωγή του προς το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών ο εφεσίβλητος ενάγων ισχυρίστηκε ότι δημοσίευμα στη στήλη «Κ» της εφημερίδας «Β» με εκδότρια την πρώτη και διευθύντρια τη δεύτερα των εναγομένων, στο οποίο αναφέρονται ψευδή και συκοφαντικά για την καθ* όλου προσωπικότητα του γεγονότα, έβλαψε την τιμή και την υπόληψη του, ζήτησε δε, όπως η αγωγή του περιορίστηκε παραδεκτά με τις προτάσεις στον πρώτο βαθμό την καταψήφιση των εναγομένων να του καταβάλουν εις ολόκληρον δρχ. 300.000 για χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που υπέστη, καθώς και την αναγνώριση οφειλής των επί πλέον μέχρις 1.500.000 δρχ. από την ίδια αιτία. Το ανωτέρω δικαστήριο εξέδωσε επί της αγωγής αυτής κατά τη διαδικασία των άρθρων 663 επομ. ΚΠολΔ, την υπ* αριθ. 858/85 απόφαση του με την οποία δέχθηκε κατά ένα μέρος την αγωγή και επιδίκασε στον ενάγοντα, το συνολικό ποσό των 500.000 δρχ. το οποίο υποχρεούνται οι εναγόμενες να κατά βάλλουν εις ολόκληρον. Η κρινόμενη έφεση των εναγομένων ασκήθηκε νομότυπα και εμπρόθεσμα αλλά και πληροί όλες τις υπολοίτες τυπικές προϋποθέσεις του παραδεκτού. Πρέπει για τους λόγους αυτούς να γίνει κατά τύπους

δεκτή και να ερευνηθεί για να κριθεί αν είναι και από ουσιαστική άποψη βάσιμη έστω και με απουσία των εκκαλεσασών, που πρέπει να δικασθούν σαν να είναι παρούσες, εξαιτίας της φύσεως της διαφοράς και της εφαρμογής των άρθρων 663 επ. ΚΠολΔ (άρθ. μόνο ν. 1178/81 περί αστικής ευθύνης του τύπου, σε συνδυασμό προς 672 και 674 § 2 ΚΠολΔ), αφού αποδεικνύεται ότι νόμιμα και εμπρόθεσμα κλητεύθηκαν στη κατ* έφεση δίκη.

Με το άρθρο μόνο παράγραφος πρώτη του ν. 1178/81 «περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων» ορίζεται ότι ο ιδιοκτήτης παντός εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπαιτιώς προξενήθηκαν με δημοσίευμα που θίγει την τιμή ή την υπόληψη παντός ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητας, η κατ' άρθρο 919 ΑΚ πρόθεση και η κατ' άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτιος άγνοια συντρέχει στον συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν ούτος είναι άγνωστος, στον εκδότη ή τον διευθυντή συντάξεως του εντύπου. Με την τρίτη παράγραφο εδάφ. α' του αυτού άρθρου ορίζεται ότι ο ιδιοκτήτης κάθε εφημερίδας ή περιοδικού υποχρεούται να ορίζει εκδότη και διευθυντή φυσικά πρόσωπα μη καλυπτόμενα υπό ασυλίας ή άλλου λόγου που αίρει το αξιόποινο ή παρακωλύει την ποινική τους δίωξη καθώς και ότι ποινική ευθύνη του ιδιοκτήτη υπάρχει μόνο αν συντρέχουν στο πρόσωπο του οι ιδιότητες του εκδότη ή διευθυντή ή δεν έχει ορίσει εκδότη. Με την τρίτη ομοίως παράγραφο εδάφιο γ' ορίζεται ότι σε περίπτωση που ο ιδιοκτήτης δεν έχει ορίσει εκδότη ή διευθυντή με τ' ανωτέρω στοιχεία ή ο ίδιος ο ιδιοκτήτης καλύπτεται από λόγους που καθιστούν αδύνατη ή δυσχερή την ποινική του δίωξη και καταδίκη, το δικαστήριο δεν κωλύεται να αναζητήσει τον πραγματικά υπεύθυνο της αξιοποιού πράξεως. Με την τέταρτη παράγραφο του αυτού άρθρου ορίζεται ότι οι περί των άρθρων τούτο απαιτήσεις εκδικάζονται κατά τη διαδικασία των άρθρων 663 επ. ΚΠολΔ και τέλος με την όγδοη παράγραφο ορίζεται ότι κάθε διάταξη που ρυθμίζει κατ' άλλον τρόπο το παρόν θέμα καταργείται. Όπως προκύπτει από την εισηγητική του ανωτέρω νόμου έκθεση από 19.6.1981 του Υπουργού Προεδρίας Κυβερνήσεως, με το νόμο αυτό δεν εισάγεται ουσιαστική απόκλιση από τα ισχύοντα με τα άρθρα 48 και 49 του αν. ν. 1092/83 περί τύπου, που επανήλθε σε ισχύ με το άρθ. 2 ν. 10/75, αλλά επιδιώκεται η βελτίωση εκείνης που ισχύει κυρίως με την εκδίκαση των σχετικών απαιτήσεων κατά την εργατική διαδικασία, περιοριζόμενης της ποινικής ευθύνης του ιδιοκτήτη στις ανωτέρω μόνο περιπτώσεις. Δηλαδή δεν εθίγησαν, τόσο η κατά το άρθρον 46 του περί τύπου νόμου ποινική

ευθύνη του διευθυντή ή του εκδότη ως αυτουργών των αδικημάτων εκ προθέσεως ή υπαιτίων κατά το ιδιώνυμο αδίκημα της αμελείας αν με άγνοια τους έγινε το δημοσίευμα (σχετ. ΑΠ 1238/85 ΝοΒ 33-1740), όσο και η κατά το άρθρο 49 του ίδιου νόμου αλληλέγγυος με τους τυχόν καταδικαζομένους ευθύνη τους για την καταβολή της αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης του αδικηθέντα από την προσβολή της τιμής και υπολήψεως του "οι- έγιναν με το επιβλαβές δημοσίευμα. Ακολουθεί ότι η ευθύνη τους υπάρχει είτε είναι γνωστός ο ιδιοκτήτης, είτε όχι και η από 3.7.1984 ένδικη αγωγή, με την οποία επιδιώκεται η καταψήφιση της πρώτης των εναγομένων σαν εκδότριας και της δευτέρας σαν διευθύντριας της εφημερίδας «Β» στα ποσά που εκτίθενται στην πρώτη σκέψη και συνιστούν χρηματική ικανοποίηση του ενάγοντα για την ηθική βλάβη που υπέστη από επιβλαβές δημοσίευμα, είναι νόμιμη και στηρίζεται στα άρθρα 914 και 932 ΑΚ, σε συνδυασμό με τα άρθ. 362-363 Ποιν. Κώδικα και 46, 48 και 49 του α.ν. 1092/1938. Πρέπει συνεπώς κατ' ουσίαν να ερευνηθεί.

Με το άρθρο 14 §§ 1 και 2 του Συντάγματος 1975 ορίζονται ότι καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του λόγου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους, καθώς και ότι ο τύπος είναι ελεύθερος, ενώ η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται. Με την διάταξη αυτή καθιερώνεται και προστατεύεται η ελευθεροτυπία υπό την τυπική και ουσιαστική της μορφή (βλ. σχετικά *Κρίππα*, η ελευθερία του τύπου έναντι του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου), με την έννοια ειδικότερα ότι η δημοσιογραφία δεν ανάγεται μεν σε δημοσία λειτουργία, επιτελεί όμως κοινωνική αποστολή γιατί προσφέρει υπηρεσία σημαντική για το λαό (κατά *N. Σαρίπολον* αποτελεί εξουσίαν και κατά την ΕφΠατρ 55/59 Ποιν. Χρ. 1-101 συνιστά άσκηση δημοσίας λειτουργίας, βλ. πλείονα *Φιλιπίδη* Προστασία Δεδικαιολογημένων Συμφερόντων 1965 σελ. 162 επ.). Υπό την ουσιαστική της άποψη, η ελευθεροτυπία κατοχυρώνεται, από την ευρύτητα που διατυπώνεται η ανωτέρω συνταγματική διάταξη με τρισκελές, τουλάχιστο περιεχόμενο, δηλαδή την έκφραση των στοχασμών, την πληροφορική (άλλως ειδησεογραφία), καθώς και την άσκηση κριτικής και ελέγχου των δημοσίων κυρίως πραγμάτων και ειδικότερα των προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή τελούν σε υπηρεσιακή σχέση με το δημόσιο και για ζητήματα σχετιζόμενα με το δημόσιο βίο τους. Από το άρθρο 25 § 3 του ανωτέρω συντάγματος, που ορίζει ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται προκύπτει ότι και το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας υπόκειται σε περιορισμούς και ασκείται εντός των ορίων που χα-

ράζουν οι νόμοι του κράτους, οι οποίοι επιδιώκουν, όχι την με οιονδήποτε τρόπο παρεμπόδιση της ελευθεροτυπίας καθ' εαυτής, αλλά την προστασία των άλλων πολιτών και του κοινωνικού συνόλου από την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της δια του τύπου ελευθέρως εκφράσεως γνώμης ή διαδόσεως πληροφοριών ή ασκήσεως κριτικής. Η υποβολή του δικαιώματος ελευθεροτυπίας στον ανωτέρω περιορισμό προκύπτει και από το άρθρο 10 της από 4.11.50 διεθνούς συμβάσεως της Ρώμης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που κυρώθηκε αρχικά με το ν. 2329/53 και ξανακυρώθηκε, μετά την καταγγελία της το 1969, με το ν.δ. 53/74 και έχει ισχύ συνταγματικής διατάξεως (άρθρο 28 § 1 ισχύοντος συντάγματος 1975, βλ. περισσότερα *Βεγλερή*). Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα σελ. | 96 επ. και *Παραρά το Σύνταγμα 1975* υπό το άρθρο 28), κατά τη δεύτερα παράγραφο του οποίου η άσκηση του δικαιώματος της ελευθέρως εκφράσεως συνεπάγεται καθήκοντα και ευθύνες και δύναται να υπαχθεί σε περιορισμούς ή κυρώσεις που αποτελούν αναγκαία μέτρα σε δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια τάξη, την προστασία της υπολήψεως και των δικαιωμάτων των τρίτων κλπ. Τα δυσδιάκριτα γενικώς όρια του δικαιώματος ελευθεροτυπίας από την εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων το ημεδαπό δίκαιο προσδιορίζει ειδικότερα, σε σχέση με τις διατάξεις των άρθρων 361-365 Ποιν. Κώδικα για την προστασία της τιμής και υπολήψεως των τρίτων με την διάταξη του άρθρου 367 του Ποιν. Κώδικα, με την οποία ορίζεται ότι δεν συνιστούν άδικη πράξη, μεταξύ άλλων, και εκδηλώσεις προς εκτέλεση νομίμων καθηκόντων, προς άσκηση νομίμου εξουσίας ή χάριν διαφυλάξεως (προστασίας) δικαιώματος ή εξ άλλου δεδικοιολογημένου ενδιαφέροντος ή εις ανάλογους περιπτώσεις, εκτός αν αυτές συνιστούν συκοφαντική δυσφήμιση ή προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ύπαρξη σκοπού εξυβρίσεως του θιγομένου. Με τη διάταξη αυτή σαφώς επιβεβαιώνεται το δικαίωμα των εφημερίδων και των προσώπων που συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία τους για τη δημοσίευση ειδήσεων και την άσκηση ακόμη και οξείας κριτικής για τις πράξεις και γενικότερα τη συμπεριφορά φυσικών ή νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο, καθώς και ότι αυτό ασκείται νομίμως ακόμη και επί αντικειμενικώς ανακριβών και επιβλαβών για το λόγο αυτό δημοσιευμάτων, όταν ελλείπει η γνώσις του ότι αυτά είναι ψευδή ή δεν κατευθύνονται ειδικώς στην προσβολή της τιμής του άλλου. Ο ειδικός αυτός σκοπός της συκοφαντικής ή εξυβριστικής συμπεριφοράς υπάρχει στον τρόπο εκδηλώσεως της, όταν δηλαδή δεν ήταν πραγματικά

αναγκαίος και το επιβεβλημένο in concreto μέτρο για να αποδοθεί όπως έπρεπε αντικειμενικά το περιεχόμενο της σκέψης του πράττοντα για την προστασία του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, γι αυτό και το δικαστήριο της ουσίας πρέπει να προσδιορίζει ειδικά ποιες, αντί εκείνων που χρησιμοποιήθηκαν, φράσεις και εκφράσεις ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν χωρίς να θίγεται η τιμή και υπόληψη του τρίτου για την εκδήλωση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του δράστου (ΑΠ 137/1985 και 1653/83, ΝοΒ 33 και 32 σελ. 510 και 543 αντιστοίχως, *Φιλιππίδη* ανωτέρω σελ. 173 επ.). Στην κρινόμενη υπόθεση αποδείχθηκαν τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά: Στο υπ' αριθ. 20483/84 φύλλο και στη με σκωπτικό ύφος συντασσόμενη στήλη «Κ» της ημερησίας εφημερίδας «Β», που οι εναγόμενες είναι εκδότρια και διευθύντρια αντιστοίχως, δημοσιεύθηκε το ακόλουθο κείμενο, σχετιζόμενο και με το πρόσωπο του ενάγοντα «Μήπως μπορεί να μας απαντήσει ο κ. Α.Σ. γενικός γραμματέας του Υπουργείου* τι δουλειά κάνουν, αποσπασμένοι στο σπίτι του από το γραφείο του δύο καθηγητές — η φιλόλογος κ. Μ. και ο μαθηματικός κ. Γ. — αν πληρώνονται από το δημόσιο και πώς τα πάει με τα μαθήματα ο κανακάρης του; Διότι ήταν λίγο αδυνατούλης στα ελληνικά και στα μαθηματικά». Στη συνέχεια δημοσιεύθηκε στο υπ' αριθ. 20483/84 φύλλο και στην αυτή στήλη της ανωτέρω εφημερίδας το ακόλουθο κείμενο «Ρωτούσα το γενικό γραμματέα του Υπουργείου* τί δουλειά κάνουν δύο αποσπασμένοι καθηγητές (ένας μαθηματικός και μία φιλόλογος), αν πληρώνονται από το δημόσιο και πώς τα πάει με τα μαθήματα του ο κανακάρης του κλπ. Και ο κ. Σ. αντί απαντήσεως, έσπευσε να μας κάνει μήνυση. Εγώ πάντως, ανεξάρτητα από την μήνυση θα περιμένω και την απάντησή του. Και με την ευκαιρία διορθώνω ένα λαθάκι. Δεν πρόκειται για γιό του Σ. αλλά κόρη (το παιδί του αναφέρονταν στις καταγγελίες και εγώ υπέθεσα ότι πρόκειται για κανακάρη)». Μετά την κατά την 11.12.1984 συζήτηση της προκειμένης αγωγής και την δήλωση των εναγομένων στα πρακτικά, ότι δέχονται να προβούν σε οποιοδήποτε δημοσίευμα προς αποκατάσταση της τιμής του ενάγοντα αν τούτο ήθελε ζητηθεί, δημοσιεύθηκε στην ανωτέρω εφημερίδα και σε άλλη στήλη του υπ' αριθ. 20690/2.2.1985 φύλλου της σχετικό επανορθωτικό δημοσίευμα για το πρόσωπο του Θ.Σ. και διευκρινίζεται ότι τα ανωτέρω δημοσιεύματα δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και οφείλονται σε λανθασμένες πληροφορίες σ' ότι αφορά την παροχή υπηρεσιών στο πρόσωπο του από τους ανωτέρω καθηγητές. Ομολογείται και με την αγωγή η ιδιότητα

του ενάγοντα σαν καθηγητού φυσιογνωστικής που κατέχει οργανική θέση στο Β' Λύκειο Α. και η απόσπασή του στο Υπουργείο* για το χρονικό διάστημα από 19.9.1983 έως 7.2.84.

Από την κατάθεση του συντάκτου του δημοσιεύματος στα πρακτικά της εκκαλουμένης αποφάσεως αποδεικνύεται ότι πριν τον ενάγοντα δεν υπήρχε άλλος καθηγητής Γυμνασίου αποσπασμένος στην υπηρεσία του γενικού γραμματέα του ανωτέρω Υπουργείου στο παρελθόν, καθώς και ότι ο ενάγων επεσκέπτετο τακτικώς την οικία του ανωτέρω γενικού γραμματέα κατά το ανωτέρω χρονικό διάστημα, αναφερομένου μάλιστα ονομαστικώς και του πληροφοριοδότη. Η κατάθεση αυτή ούτε από το μάρτυρα αποδείξεως της αγωγής στα πρακτικά, ούτε και από τις ένορκες βεβαιώσεις αντικρούεται, ενώ εξ άλλου ούτε από τους μάρτυρες αποδείξεως της αγωγής, αλλά ούτε και με την τελευταία ή τις προτάσεις του ενάγοντα πρωτοδίκως και κατ' έφεση προσδιορίζεται ποία η φύση της υπηρεσίας του ενάγοντα στο ανωτέρω υπουργείο και ο λόγος που επέβαλε την απόσπασή του από τα κύρια καθήκοντα του σαν δημοσίου εκπαιδευτικού λειτουργού. Από τ' ανωτέρω ακολουθούν: α) Τα δημοσιεύματα είναι ικανά να θίξουν την τιμή και την υπόληψη των αναφερομένων, και του ενάγοντα συνεπώς, εξαιτίας της μερικής ανακρίβειας των, οι εναγόμενες όμως δεν ετέλουν σε γνώση της ανακρίβειας αυτής, β) Το γεγονός που αναφέρεται στα επίμαχα δημοσιεύματα εμπίπτει στη σφαίρα του δημόσιου βίου των τυχόν θιγομένων και ανακύπτει δεδικοιολογημένο ενδιαφέρον για τον έλεγχο του και σχετική κριτική δια του τύπου, γ) Η αφορμή, δηλαδή η απόσπασή υπό τις ανωτέρω συνθήκες, για την διατύπωση αποριών είναι εύλογη, δ) Τα δημοσιεύματα κατευθύνονται, με το χρησιμοποιούμενο γενικώς από τη στήλη σκωπτικό ύφος, προς το πρόσωπο του ανωτέρω γενικού γραμματέα από αντιπολιτευτική της εφημερίδας θέση και όχι προς το πρόσωπο του άγνωστου, και αδιάφορου για τις εναγόμενες εξ αυτού κατά τα συμπεράσματα της κοινής πείρας (πρβλ. 336 § 4 ΚΠολΔ), ενάγοντα, γι αυτό και η αναφορά του προσώπου του στο δεύτερο των επίμαχων δημοσιευμάτων παραλείπονται, ε) Η σχετική μνεία του ονόματος του ενάγοντα στο πρώτο των επίμαχων δημοσιευμάτων και μάλιστα εντός παρενθετικών σημείων δικαιολογείται από την πληρότητα του ερωτήματος, που άλλως θα έπασχε αοριστία και στ) Τα δημοσιεύματα ναι μεν ήταν αντικειμενικώς ανακριβή όσον αφορά την παροχή από δημόσιο υπάλληλο και άλλων υπηρεσιών αποκλειστικώς στο πρόσωπο του γενικού γραμματέα, πρόσφορος όμως τρόπος εξα-

κριβώσεως του βασίμου ή μη των σχετικών καταγγελιών δεν υπήρχε άλλος, λόγω ακριβώς της ιδιάζουσας φύσεως της υποθέσεως, παρά εκείνος της υποβολής ερωτήματος συγκεκριμένου προς τα πρόσωπα αυτά. Δηλαδή, η ασκηθείσα κριτική καλύπτεται από τα τασσόμενα από το Σύνταγμα και με το άρθρο 367 Ποιν. Κώδικα όρια της ελευθεροτυπίας και του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος που οι εναγόμενες ανέταξαν κατά της αγωγής ρητώς, όπως αποδεικνύεται από την εκκαλουμένη, ώστε δεν συνιστά παράνομο, κατά τα άρθρα 914 και 932 ΑΚ, συμπεριφορά των εναγομένων. Γι αυτό και η αγωγή πρέπει κατ' ουσίαν να απορριφθεί.

Ενημερωτικό σημείωμα

Η ελευθερία έκφρασης γνώμης και πληροφόρησης

Α.— 1. Το Σύνταγμα του 1975 διασφαλίζει στο άρθρο 14 § 1 εκτός από την ελεύθερη έκφραση και την ελεύθερη διάδοση της γνώμης. Είναι στο σημείο αυτό ευρύτερη η παρεχόμενη σήμερα συνταγματική προστασία¹. Και είναι εύλογη αυτή η προστασία του δικαιώματος έκφρασης και διάδοσης γνώμης, γιατί το δικαίωμα αυτό δεν είναι ένα απλό ατομικό δικαίωμα αλλά και διαπλαστικό στοιχείο της δημόσιας γνώμης και της πολιτικής βούλησης του κυρίαρχου λαού². Η ύπαρξη αυτού του δικαιώματος είναι ουσιαστικό κριτήριο για τη δημοκρατικότητα και το φιλελεύθερο πνεύμα ενός πολιτεύματος³.

Και αυτή ακόμη η επιδίωξη της μεταβολής της συντακτικής θέλησης του λαού καλύπτεται από την ελευθερία έκφρασης και διάδοσης της γνώμης. Έτσι η ελευθερία να εκφράζει και να διαδίδει κανείς πολιτικές απόψεις αντίθετες προς τη δομή του πολιτεύματος (όπως καθορίστηκε από τη συντακτική εξουσία) ή προς το κοινωνικό σύστημα που αποτελεί την υποδομή του, δεν μπορεί να καταλυθεί ή να περιοριστεί, γιατί μ' αυτό τον τρόπο θα παραβιαζόταν στη βάση της η δημοκρατία⁴. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε

ότι, παρά τις συγκεκριμένες κατά το Σύνταγμα αρμοδιότητες του εκλογικού σώματος⁵, υποστηρίζεται πως δεν αποκλείεται η εξουσία του λαού να καθορίζει και να μεταβάλλει τη δομή του πολιτεύματος και πέρα από τους συνταγματικούς περιορισμούς⁶.

Επομένως δεν μπορεί παρά να είναι κανείς αντίθετος με τη σκέψη της ΕΑ 7716/1977⁷, ότι δηλαδή δεν επιτρέπεται στους έλληνες πολίτες να εκφράζουν και να διαδίδουν πολιτικές ιδέες αντίθετες προς τις αρχές που καθιερώνει το Σύνταγμα (στη συγκεκριμένη περίπτωση απόψεις φιλοβασιλικές). Και αυτό, ανεξάρτητα από την ορθότητα της απόφασης αυτής στη λύση την οποία έδωσε στο ζήτημα που αντιμετώπισε (διάλυση φιλοβασιλικού σωματείου, που ο σκοπός του ήταν σαφώς παράνομος)⁸.

2. Εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε και στον περίφημο α.ν. 942/1946 «περί λήψεως μέτρων προς κατευνασμό των πολιτικών παθών», που τώρα καταργήθηκε με το άρθρο 2 του ν. 1 289/1982⁹. Όπως χαρακτηριστικά σημειώθηκε¹⁰, η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων δεν φάνηκε να υπονιάζει και καν πως ο νόμος αυτός είναι αντισυνταγματικός.

Έτσι, υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1975, δέχτηκαν έμμεσα τη συνταγματικότητα του α.ν. 942/1946 οι ΑΠ 750/1976¹¹ και 266/1978¹², καθώς και η 15/1977 γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του ΑΠ¹³ και η από 11.10.1979 γνωμοδότηση του Εισαγγελέα Πρωτοδικών Τριπόλεως¹⁴. Η ΑΠ 391/1977¹⁵ περιορίστηκε να πει, χωρίς καμιά αιτιολογία, ότι ο α.ν. 942/1946 δεν αντίκειται σε διάταξη του Συντάγματος («...μη αντικειμένου εις διάταξιν τίναν του Συντάγματος...»).

Δεν μπορεί να μη υπογραμμίσει κανείς πόσο εύκολα κριθήκε συνταγματικός, και μετά το Σύνταγμα του 1975, ένας νόμος που σχεδόν κατέλυε το δικαίωμα έκφρασης και διάδοσης των πολιτικών ιδεών¹⁶.

3. Το ζήτημα της *διανομής Εντύπων κοί των αφισοσκολλησέων* είναι ένα άλλο πρόβλημα, που έχει

1. Βλ. τα πρακτικά των συνεδριάσεων της ολομέλειας της Βουλής επί του Συντάγματος του 1975 σελ. 151 επ., και ιδίως τις αγορεύσεις των βουλευτών Αθ. Κανελλοπούλου και Απ. Κακλαμάνη.

2. Βλ. Αρ. Μάνεση, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων και η εφαρμογή της στην πράξη, ΤοΣ 3 (1977) σελ. 2, Γ. Κασιμάτη, Η αντισυνταγματικότητα της απαγορεύσεως των αφισοκολλησέων, ΤοΣ 3 {1977} σελ. 37, πρβλ. Μάνεση, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος ΙΙ, 1965, σελ. 64.

Ειδικότερα για τη σημασία της κοινής γνώμης στο δημοκρατικό πολίτευμα και τη συμβολή του πολίτη στη δημιουργία μιας άγρυπνης κοινής γνώμης, βλ. Δημ. Τσάτσου, Συνταγματικό Δίκαιο Ια, 1982 σελ. 217, Δημ. υριαζή - Γουβέλη, Συνταγματικών Δίκαιον, 1981, σελ. 150, 154.

3. Βλ. Κ. Μαυριά, Η ελευθερία του πολιτικού λόγου κατά το Σύνταγμα των Η.Π.Α. 1978, σελ. 9.

4. Βλ. Γ. Κασσιμάτη, Συνταγματικό Δίκαιο, Μα, 1980, σελ. 96-97.

5. Βλ. Γ. Παπαόμητριου, Συνταγματικό Δίκαιο, Α, 1981, σελ. 45, 115, τον ίδιον, Το δικαίωμα της ψήφου των εκτός Επικρατείας πολιτών, 1980, σελ. 35-36, Δημ. Τσάτσου, όπ.π. σελ. 290, 298.

6. Βλ. Κασσιμάτη όπ.π. σελ. 96.

7. Αρμυβνόπ. ΔΒ{1978} σελ. 97.

8. Βλ. Κ.Α. ΒθήθΠΥίθηη, Περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων, Αρμενόπ. ΙΘ (1965) σελ. 265 επ., ιδίως σελ. 281, ΕΑ 7286/1976 ΝοΒ 25 (1977) σελ. 215.

9. Κδ ΝοΒ 1982 σελ. 1272.

10. Βλ. Μάνεση, ΤοΣ 3 (1977) σελ. 28.

11. Ποιν.Χρον. ΚΖ (1977) σελ. 172.

12. ΤοΣ 5 (1979) σελ. 139.

13. ΤοΣ 4 (1978) σελ. 220 ή Ποιν.Χρον. ΚΖ (1977) σελ. 817.

14. Ποιν.Χρον. ΚΘ (1979) σελ. 825.
 15. Ποιν.Χρον. ΚΖ (1977) σελ. 750.
 16.Βλ. Μάνεση, ΤοΣ 3 (1977) σελ. 14 επ.,
 Κασσιμάτη, ΤοΣ 3 (1977) σελ. 41.

σχέση με την ελευθερία έκφρασης γνώμης και αποσχόλησε τη νομολογία των ποινικών δικαστηρίων¹⁷.

Θα πρέπει εδώ να διευκρινίσω, ότι πρόκειται για τα έντυπα και τις αφίσσες που εκφράζουν και διαδίδουν ιδέες, πεποιθήσεις κλπ. και όχι για έντυπα και αφίσσες οικονομικού περιεχομένου {διαφημιστικά κλπ}. Η διάκριση, που τη δέχεται και η ΑΠ 838/1977 ' έχει σημασία γιατί μονό τα έντυπα και οι αφίσσες της πρώτης κατηγορίας προστατεύονται από το άρθρο 14 του Συντάγματος¹⁹. Οι περιορισμοί στα έντυπα και τις αφίσσες οικονομικού περιεχομένου θα πρέπει να κριθούν με βάση την οικονομική ελευθερία, που προστατεύεται από το άρθρο 5 του Συντάγματος²⁰.

Ένα σημείο όπου συμφωνούν νομολογία και θεωρία είναι, ότι αντίκειται στο άρθρο 14 του Συντάγματος η αξίωση άδειας της αστυνομικής αρχής για την κυκλοφορία και επικόλληση εντύπων πολιτικού περιεχομένου σε δημόσιους χώρους. Έτσι έκριναν ορθά, προκειμένου για την επικόλληση εντύπων, οι Πταισματοδικείου Λαρίσης 3058/1976, Πταισματοδικείου Γιαννιτσών 1011/1976²¹ και, προκειμένου για τη διανομή εντύπων, η Πταισματοδικείου Χίου 537/1979²². Τέτοιου είδους άδεια είναι αναμφισβήτητα προληπτικό μέτρο περιοριστικό της έκφρασης και διάδοσης της γνώμης, που απαγορεύεται από το άρθρο 14 § 2 εό. β' του Συντάγματος²³. Στο σημείο αυτό η νομολογία ακολούθησε την ΑΠ 355/1965²⁴

Το ζήτημα που πιο πέρα δημιουργήθηκε είναι αν επιτρέπεται από το Σύνταγμα η για λόγους αισθητικούς, προστασίας του περιβάλλοντος (φυσικού και πολιτιστικού), προστασίας της υγείας και της ξένης ιδιοκτησίας, ρύθμιση (όχι απαγόρευση) των αφισσοκολλήσεων. Η ΑΠ 1 241 /1976²⁵, διαστέλλοντας σαφώς την περίπτωση αναγραφής λέξεων, φράσεων, συνθημάτων, συμβόλων κλπ. επί οικοδομών και μανδροτοίχων ιδιοκτησιών ή ιερών ναών από την έκφραση γνώμης δια του τύπου, αποφάνθηκε ότι δεν είναι αντίθετη προς το άρθρο 14 του Συντάγματος η με αστυνομική διάταξη απαγόρευση αναγραφής συνθημάτων κλπ. σε ξένες οικοδομές, ναούς

κλπ. Σύμφωνα και η Μονομελούς Πλημ/κείου Κομοτινής 147/1977²⁶.

Ανεξάρτητα από το εριζόμενο θέμα, αν η αναγραφή συνθημάτων, παραστάσεων ή συμβόλων στους τοίχους ή σε άλλες επιφάνειες (σαν έκφραση και διάδοση γνώμης εγγράφως όχι όμως δια του τύπου) υπόκειται σε προληπτικούς περιορισμούς²⁷, βέβαιο είναι πως δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα υπό ορισμένους όρους ο καθορισμός ειδικών χώρων για την επικόλληση αφισσών κλπ. ή η απαγόρευση αφισσοκολλήσεων σε ιστορικά μνημεία, διατηρητέα κτίρια κλπ.²⁸. Ήδη το θέμα ρυθμίζεται με τα άρθρα 1-9 του ν. 1491/1984^{28α}

Β.1. Υπάρχουν ορισμένες διατάξεις ποινικών νόμων που, αν και κατ' αρχή δεν είναι αντίθετες με το Σύνταγμα, όμως με τη μη ορθή εφαρμογή τους είναι δυνατό να δημιουργήσουν ανεπίτρεπτους περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης και διάδοσης της γνώμης και στην ελευθερία της πληροφόρησης. Αναφέρομαι ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 181 και 191 του ΠΚ, που τιμωρούν την περιύβριση αρχής και τη διασπορά ψευδών ειδήσεων.

Ως προς την *περιύβριση αρχής*, ο Άρειος Πάγος δέχεται πάγια ότι στρέφεται κατά της αρχής ως πολιτειακού θεσμού και περιλαμβάνει σαφείς εκδηλώσεις καταφρόνησης, ονειδισμού ή διασυρμού, μειωτικές του κύρους τους, οι οποίες βρίσκονται πάντως έξω από τον έλεγχο και την έντονη ή δριμύεια έστω κριτική, που επιτρέπεται κατά το άρθρο 14 του Συντάγματος. Οι εκδηλώσεις αυτές γίνονται δημοσίως και πλήττουν κατ' αντικείμενο και κατά την πρόθεση του δράστη την αρχή ως πολιτειακό θεσμό (όχι το

,²⁹

φυσικό πρόσωπο που την ενσαρκώνει)

Η θεωρητική συζήτηση γύρω από την ερμηνεία του άρθρου 181 του ΠΚ³⁰ ξεφεύγει φυσικά από τα

26. ΤοΣ4(1978)σελ.218ή Αρμενόπ.ΛΑ(1977)σελ.298,όπου και η αντίθετη Εισαγγελική αγόρευση καθώς και παρατηρήσεις Α.Ι-Μ.

27. Καταφατική απάντηση δίνουν η ΑΠ 1241 /1976 και ο Μάνεσηςό.π. σελ. 5, αρνητική ο Κασσιμάτης ό.π. σελ. 40.

28. Μόνεσηςό.π. σελ. 22 επ., Κασσιμάτηςό.π. σελ. 41, βλ. και 28α. κδ ΝοΒ 1984 σελ. 1945 επ.

29. ΑΠ 418/86 Ποιν.Χρον. ΛΣΤ (1986) σελ. 606, περίπτωση περιύβρισης αρχηγού κόμματος βλ. στηνολομ. ΑΠ 691/1985 ΝοΒ 33(1985) σελ. 1072.

30. Βλ. Γ.-Α. Μαγκάκη, Περί της εννοίας του εγκλήματος της περιύβρισεως της αρχής κατά το αρθ. 181 ΠΚ, Ποιν.Χρον. ΙΒ (1962) σελ. 321, Αλεξ. Κασσαντώνη, Το έγκλημα της περιύβρισεως της αρχής, Ποιν.Χρον. ΙΣΤ (1966) σελ. 316, Ιω. Μανωλεδάκη, Η νομιμότητα των ενεργειών της αρχής ως προϋπόθεση για την ποινική προστασία της, Ποιν.Χρον. ΚΣΤ (1976) σελ. 780 επ., ιδίως σελ. 782 επ., Ν. Ανδρουλάκη, Αυθεντία και περιύβριση, 1978, και ήδη Ν. Παρασκευοπούλου Η κριτική της ποινικής δικαιοσύνης από τον πολίτη και τον ειδικό, Επετηρίδα Αρμενόπουλου 3/1982 σελ. 49 επ., ιδίως σελ. 56 επ., Ι. Μανωλεδάκη Να καταργηθεί το αδίκημα της περιύβρισης αρχής, εφημερίδα «τα Νέα» της 3 Απριλίου 1986.

17. Βλ. Μάνεση, ό.π. σελ. 1. επ., Κασσιμάτη ό.π. σελ. 37 επ.
 18. ΤοΣ4(1978)σελ. 383.
 19. Μάνεσης ό.π. σελ. 12.
 20. Μάνεσηςό.π. σελ. 12, βλ. και Μιχ. Σταθοπούλου, Οικονομική ελευθερία, οικονομικό σύστημα και Σύνταγμα, ΤοΣ 7 (1981) σελ. 517 επ., ιδίως σελ. 521.
 21. Αρμενόπ. Λ(1976)σελ. 714-715.
 22. ΝοΒ 28 (1980) σελ. 595.
 23. Βλ. Ν.Ν. Σαριπόλου, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Γ' 1923 σελ. 108 σημ. 1 και σελ. 117, Μάνεση ό.π. σελ. 17, Κασσιμάτη ό.π. σελ. 40.
 24. ΝοΒ 14(1966) σελ. 681.
 25. Ποιν.Χρον. ΚΖ (1977) σελ. 472.

όρια αυτού του σημειώματος. Εκείνο το οποίο πρέπει να σημειωθεί είναι πως η αξιόποινη συμπεριφορά που συνιστά το έγκλημα του άρθρου 181 του ΠΚ (δημοσία περιύβριση αρχής), προσδιορίζεται με αξιολογικές έννοιες οι οποίες εξαρτώνται από μία αξιολογική εκτίμηση πραγματικών περιστατικών που κάνει ο δικαστής³¹. Γι αυτό ο καθορισμός του περιεχομένου της εννοίας τους εγκλήματος αυτού πρέπει να γίνεται πάντοτε μια ιδιαίτερη προσοχή. Κατά την ολομ. ΑΠ 94/1963³², «πρέπει να εξετάζεται λελογισμένως εν εκάστη ειδική περιπτώσει αν αι (συγκεκριμένοι) ενέργειαι πλήττουν ευθέως αυτήν ταύτην την αρχή». Η διάταξη του άρθρου 181 του ΠΚ πρέπει να εφαρμόζεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μη παρακωλύεται η ελευθερία των πολιτών να ασκούν κριτική της δράσης των κρατικών οργάνων που κατοχυρώνεται συνταγματικά.

Πρέπει στο σημείο αυτό να θυμηθώ την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου της 7.12.1976, στην υπόθεση Handyside, που δέχεται (ερμηνεύοντας το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης) ότι η ελευθερία της έκφρασης δεν καλύπτει μόνο τις πληροφορίες ή ιδέες που γίνονται με εύνοια δεκτές ή που θεωρούνται ως αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και εκείνες που προσβάλλουν, δυσαρεστούν ή ανησυχούν το κράτος ή μια οποιαδήποτε μερίδα του λαού³⁴.

2. Όσα ειπώθηκαν πιο πάνω για το άρθρο 181 του ΠΚ ισχύουν και για το άρθρο 791³⁵. Δεν είναι κατ' αρχή αντίθετο με το άρθρο 14 του Συντάγματος, όπως έχουν δεχτεί η Τριμ. ΕΑ 5280/1981³⁶ και η Τριμ. Πλημ/κείου Αθην. 44203/1980³⁷.

Η ολομ. ΑΠ 1463/1981³⁸ επισήμανε πως και εδώ η αξιόποινη συμπεριφορά προσδιορίζεται από αόριστες νομικές έννοιες, που πρέπει να εξειδικευτούν με αξιολογική κρίση. Σχετική είναι και η ΑΠ 1015/1981³⁹.

Και εδώ, επομένως, υπάρχουν τα ίδια προβλήματα, εφαρμογής του άρθρου 191 του ΠΚ κατά τρόπο που να μη παραβιάζεται το άρθρο 14 του Συντάγματος.

Συνδυασμός της ελευθερίας της πληροφόρησης, που είναι κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με τη διάταξη του άρθρου 191 του ΠΚ, αυτή είναι η ορθή λύση του προβλήματος. Στο συνδυασμό αυτό δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως το βασικό είναι η ελευθερία της πληροφόρησης και πως με ποινικές διώξεις και καταδίκες δεν πρέπει να φαλκιδεύεται αυτή η, βασική για μια δημοκρατία, ελευθερία.

Γ.— 1. Η κατοχύρωση του δημοσιογράφου⁴⁰ κατά την επιτέλεση του έργου του, είναι μια από τις πιο σημαντικές πλευρές της εξασφάλισης της ελευθερίας έκφρασης γνώμης και πληροφόρησης. Η αναγνώριση, από το άλλο μέρος, της ελευθερίας του δημοσιογράφου (του συντάκτη), έτσι ώστε να είναι σε θέση να έχει ανεξαρτησία γνώμης και ταυτόχρονα τη δυνατότητα να παρέχει αντικειμενικά την πληροφόρηση⁴¹, είναι απαραίτητο στοιχείο της ελευθερίας έκφρασης γνώμης και πληροφόρησης. Ας σημειωθεί, ότι έχει υποστηριχθεί, δεν έχει όμως γίνει δεκτό από τη νομολογία⁴², το ανεύθυνο του απλού συντάκτη μιας εφημερίδας ή ενός περιοδικού από πλευράς ποινικής ευθύνης για οποιοδήποτε δημοσίευμα⁴³.

Ενδιαφέροντα παραδείγματα κατοχύρωσης αυτής της ελευθερίας μπορούμε να αντλήσουμε από τη νομολογία⁴⁴.

Θα αναφερθώ πρώτα απ' όλα, επιγραμματικά, στην άποψη που κρατεί στη νομολογία των ποινικών δικαστηρίων, σύμφωνα με την οποία ο δημοσιογράφος έχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον σχετικά με τον έλεγχο της δράσης και των πράξεων των δημοσίων λειτουργών και με την ενημέρωση του κοινού, καθώς επίσης σχετικά με τον έλεγχο της δράσης των ιδιωτών εφόσον αυτή θίγει το κοινωνικό σύνολο. Στις

31. Βλ. Μαγκάκηόπ.π. σελ.321, πρβλ. Ανδρουλάκη σ'Κ. 15ΕΠ.

Για τα αξιολογικά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, βλ. ΛΑ Χώραφά, Θέμης ΝΔ (1943) σελ. 356 επ., ιδίως σελ. 358, του ίδιου, Γεν. Αρχαί του Ποιν. Δικαίου, 1956, § 37 σελ. 124-125, Γεωργ. Μητσόπουλου, Μελέται γενικής θεωρίας δικαίου και αστικού οικονομικού δικαίου, 1983, σελ. 3 επ., ιδίως σελ. 12 επ.

32. Ποιν.Χρον. ΙΓ (1963) σελ. 227 επ., όπου Εισαγγελική αγόρευση και παρατηρήσεις Γ.Α. Μαγκάκη, βλ. ήδη ΑΠ 1405/1983, 1406/1983 Ποιν.Χρον. ΛΔ (1984) σελ. 373, 376.

33. Μαγκάκης, Ποιν.Χρον. ΙΒ (1962) σελ. 323.

34. Βλ. Ε. Κρουστολάκη Ποιν.Χρον. ΚΗ (1978) σελ. 377.

35. Βλ. Γ. Κρίππα, Το έγκλημα της διασποράς ψευδών ειδήσεων και φημών, Ποιν.Χρον. ΙΘ (1969) σελ. 502 επ.

36. ΤοΣ8(1982)σελ. 260.

37.ΤοΣ 7 (1981) σελ. 473.

38. Ποιν.Χρον. ΛΒ (1982) σελ. 632

40. Για το ζήτημα ποιος θεωρείται δημοσιογράφος, βλ. *Αν. Καρμούντζου*, Η αρμοδιότης επί των αδικημάτων του τύπου και η νομική σημασία της δημοσιογραφικής ιδιότητας, 1963, σελ. 5 επ.
41. Βλ. την αγόρευση του βουλευτή *Αθ. Κανελλοπούλου*, όπ.π. σελ. 563.
42. Βλ. *Νικ. Σταθάτου*, Το δίκαιον του τύπου, 1966, σελ. 24.
43. Ως προς το ιδιόρρυθμο σύστημα ποινικής ευθύνης για τα εγκλήματα του τύπου, βλ. *Άννας Ψαρούδα-Μπενάκη*, Οι ποινικώς υπεύθυνοι *δια τα εγκλήματα του τύπου*, Ποιν.Χρον. !Θ (1969) σελ. 61.
44. Από όλους γίνεται δεκτό πως στις λειτουργίες του τύπου περιλαμβάνονται η πληροφόρηση, η κριτική, ο έλεγχος. Βλ. *Βασ. φίλλιο* συνταγματικών δικαίωμα της ελευθεροτυπίας, 1966, σελ. 52 επ., *Γ. Κρίππα*, Η ελευθερία του τύπου έναντι του δικαίωματος

28(1987) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

περιπτώσεις αυτές τα ποινικά δικαστήρια έχουν εφαρμόσει το άρθρο 367 του Π Κ, όταν δημοσιογράφοι διώχθηκαν για συκοφαντική δυσφήμιση.

Σημειώνω εδώ, εντελώς ενδεικτικά, τις ΑΠ 60/1979, 920/1977, 563/1977⁴⁵, καθώς και το βούλευμα 945/1983 του Συμβουλίου Πλημ/κών Αθηνών⁴⁶.

Σχετική είναι και η Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 3628/1982 (που δεν είναι, καθώς γνωρίζω, δημοσιευμένη σε νομικό περιοδικό). Η απόφαση αυτή απέρριψε αγωγή για χρηματική ικανοποίηση κρατικών λειτουργών κατά εκδότη εφημερίδας, με βάση το άρθρο μόνο του ν. 1178/1981. Η εφημερίδα είχε δημοσιεύσει είδηση για ανάμειξη του ενός ενάγοντα κρατικού λειτουργού σε συγκεκριμένη εμπορική πράξη, καθώς και για φοροδιαφυγή και των δύο εναγόντων κρατικών λειτουργών. Το δικαστήριο δέχτηκε, ότι το δημοσίευμα (που είχε βάση αλήθειας) έγινε από δικαιολογημένο ενδιαφέρον που απορρέει από την υποχρέωση του εναγομένου δημοσιογράφου για ενημέρωση της κοινής γνώμης και ότι, επομένως, δεν υπάρχει σε βάρος των εναγόντων αδικοπραξία⁴⁷.

Την ίδια ακριβώς θέση παίρνει και η πιο πάνω εφετειακή απόφαση, σε άλλη υπόθεση.

Για να συμπληρώσω αυτές τις περιπτώσεις, θα αναφερθώ και στην Τριμ. ΕΑ 397/1982⁴⁸, που κήρυξε αθώο δημοσιογράφο κατηγορούμενο για εγκωμιασμό κακουργήματος (άρθρο 185 ΠΚ). Το δικαστήριο

δέχτηκε πως ο δημοσιογράφος, εκθέτοντας τα όσα ορισμένα άτομα υποστήριζαν παλαιότερα σχετικά με το πραξικόπημα της 21.4.1967 σε αντίθεση με αυτά που διακηρύσσουν σήμερα, άσκησε δημοσιογραφική κριτική και δεν διέπραξε το αδίκημα για το οποίο κατηγορήθηκε⁴⁷.

45. Ποιν.Χρον. ΚΘ (1979) σελ. 373, ΚΗ (1978) σελ. 211, ΚΖ (1977) σελ. 860.

46. ΝοΒ 31 (1983) σελ. 584, βλ. και φίλλιο όπ.π. σελ. 30 επ.

47. Εδώ θα είχε ίσως θέση και η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων, με την έννοια της προστασίας του δικαίωματος έκφρασης γνώμης και πληροφόρησης του δημοσιογράφου και έναντι του τρίτου (του πολίτη).— Βλ. *Αντ. Μαντάκη*, Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1981, σελ. 25-26, *Αλ. Κατράνη*, Η θεωρία της τριτενέργειας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ΤοΣ 4 (1978) σελ. 237 επ., *Γ. Κασσιμάτη*, Το ζήτημα της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ΤοΣ 7 (1981) σελ. 1 επ., *Π. Λαγτόγλου*, γνωμοδότηση, ΝοΒ 30 (1982) σελ. 780, *Κ. Μουριά*, Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, 1982, σελ. 181 επ., *Αθ. Ραϊκού*, Παραδόσεις Συνταγμ. Δικαίου Βα, 1983, σελ. 137 επ.

48. Ποιν.Χρον. ΛΓ (1983) σελ. 321, όπου και σύμφωνη Εισαγγελική αγόρευση.

48. Βλ. σχετικά την απόφαση της 15.1.1958 του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Δυτ. Γερμανίας, ΤοΣ 5 (1979) σελ. 357. Η απόφαση αυτή δέχτηκε ότι η ελευθερία της έκφρασης γνώμης μπορεί να καλύπτει ακόμη και την περίπτωση παρακίνησης

49. «^π το θέμα του επανγελμα-Εδώ έχει, τη θέση TM Κο 10ηράων, ως προς το

τ.κού απορρήτου των δπΜ οποιό καταφατικά έχει ο" * φ· η Τδ(μ Πλπ/ κείου Αθηνών 10541 / 19 -ιφ και τα προβλήμα- Δέν πρέπει βέβα.α να αΥ ή ^

ιδιωτικού τα που δημ,ουργούντα μ ^ ^ ^ η >διωτική και βίου από τον τύπο . Υπ^ε είναι απαράβιαστη. οικογενειακή ζωή του ο ^ Συντάγματος Δεν είναι κατά το άρθρο 9 § 1 το -, εδόμε· αυτάταπρο- όμως όυνατό να ασχοΛΟ⁰¹¹ βλήματα. ^ ό ένα ζήτημα που

2. Αξίζει να σημει.ι ^ ε τη νομολογία. Η εντελώς πρόσφατα αΠ¹¹ εφημερ¹ιδας ανώνυμη εται- εκδóτρια μιας ημερήσι ας σύμβαση που τη συνέ- ρια κατάγγειλε την εργ<*& _ άφους της, ο οποίος δεε με ένα από τους δπΜ ' 0 δημοσιογράφος, ήταν ο.κονομ.κός ^{συν}τοΚ όλλα ήταν άκυρη ως κα- ■ επ.καλούμενος ότ. η ^{κο} ωητου τ,ς αποδοχές υπε- ταχρηστ.κή, ζήτησε μ<ε <TM Προτοδικείο Αθηνών, με ρημερίας. Το ΜονομεΑ ^ ^ ό δέγτηκ,ε πως η κα- Τ ην 4611/1979 από ^ σ Π ^ ^ συνό|καλι _ ταγγελία της σύμβασης και ήγαν καταχρΠστ.κή. στική δράση του ενάν^ο ^ ^ αγωγή και επ1 δίκασε Για το λόγο αυτό δέχ^ι ^ εΛ 4465/1980 αντιθέ- αποδοχές ^{υπ}εΡηΜ^εΡ^ιε^ις ^εα¹θ¹ω¹σ¹ε¹του δημοσ.οργά- τως έκρινε, πως αιτία τ^π ^ κινονισμό λειτουργίας της φου ήταν η (παρά ^{το}β^ασ^ης^με την ΕΡΤ. πράγμα εφημερίδας) σύναψη ^σ, Γ^τ α του και ο διευθυντής που αγνοούσε η ερ\Ο ^ήκα^ατ^ην αντιπολίτευση), κα. της εφημερίδας (που ^ ές στην τηλεόραση όπου η εμφάνιση του δύο^ Φ οικονομ¹ικών μέτρων της έκανε ευμενή κρ.τ.κΠ _ ροβ¹π¹α¹τή τη συνερ- Κυβέρνησης.Αυταεκσ ^ -Αρα η καταγγελία, γασία του με την * <PTM ^ αταχρστ,κή. Η υπόθε- έκρ,νετο Εφετείο, δ^ν Π ουμ^εΤην 298/1983 ση έφτασε στον Άρ^¹ πως ^ όμ^ε1 και της εκ του απόφαση του έκρ» ■ ^ Συντάγματος ελευθε- άρθρου 14 § 1 του «^ ^ ηςπροφορ^ώς,εγγρά- ρίαςτηςεκφράσεως -Κ ν άτα ζήτημα γεν.κωτέ- φως κα. δ.ά του τύτ^τ · ^ ^ ο|κονομικού συντά- ρου ενδιαφέροντος, ^ ^ την Κυβέρνησ¹ν εφημερ>- κτου αντ.πολιτευσΜ <*& συγκεκριμένων δος ευμενής σχο>.αποτελείνóμιμ ονλόγονκαθ.- κυβερνητικών μέτρ¹ ^ ^ κατά γ0 άρθρον 281 του στώντα μη καταχρ & δικά,ώματος της καταγγελίας ΑΚ την άσκησιν το ^ ή μ¹β¹ασε¹ως». Έτσιπαρέ- της μετ' αυτου εργ<=&* °

306 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΪΟΣΥΝΗ

πέμψε την υπόθεση στην ολομέλεια του ΑΠ. Ήδη εκδόθηκε η ολομ. ΑΠ

707/1985, που επικύρωσε την εφετειακή απόφαση⁵².

Δ.— 1. Ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει τη νομολογία είναι κατά πόσο συμπορεύεται με το άρθρο 14 του Συντάγματος η δυνατότητα του Εισαγγελέα να απαγορεύσει δημοσιεύσεις σχετικές προς ενεργούμενη ανάκριση κλπ. (άρθρο 39 § 3 α.ν. 1092/1037)⁵³. Σχετική είναι η ολομ. ΑΠ 794/1976⁵⁴. Η απόφαση αυτή δέχτηκε πως το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης και διάδοσης με τον τύπο των στοχασμών, που είναι η πεμπτουσία κάθε ελεύθερου δημοκρατικού πολιτεύματος, δεν είναι απεριοριστο. Επιτρέπεται με νόμους να θεσπίζονται απαγορεύσεις, εφόσον εμπνέονται από κοινωνικό ή δημόσιο συμφέρον και δεν αποσκοπούν στο να πλήξουν την εκδήλωση ορισμένης γνώμης, ούτε ανατρέπουν τη βάση του σχετικού δικαιώματος και δυσχεραίνουν υπέρμετρα την άσκηση του. Τέτοιοι είναι νόμοι γενικής ισχύος που τείνουν στην προστασία ορισμένου υπέρτερου ατομικού ή κοινωνικού αγαθού (προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων των τρίτων, παρεμπόδιση κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών, διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας). Έτσι δέχτηκε ο Άρειος Πάγος ότι η πιο πάνω διάταξη δεν βρίσκεται σε αντίθεση προς τους περί ελευθερίας του στοχασμού και του τύπου συνταγματικούς ορισμούς, γιατί αποβλέπει κατά κύριο λόγο στην εξασφάλιση της ομαλής διεξαγωγής της ανάκρισης στην κατοχύρωση της μυστικότητας της και στην προστασία της υπόληψης των προσώπων, που φέρονται ως ενεχόμενα ή παθόντα στη διωκόμενη αξιόποινη πράξη⁵⁵.

Για να ακούσουμε και μια άλλη γνώμη στο θέμα που μας απασχολεί, θα άξιζε εδώ να θυμηθούμε τα όσα δέχτηκε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου με την απόφαση του της 26.4.1979, στην υπόθεση των «Κυριακάτικων Τάιμς»⁵⁶. Με την απόφαση αυτή τονίστηκε πάλι πως η ελευθερία έκφρασης γνώμης αποτελεί θεμέλιο της δημοκρατικής κοινωνίας και αυτό έχει ειδική σημασία για τον τύπο, και στον τομέα της απονομής της δικαιοσύνης που υπηρετεί τα συμφέροντα ολόκληρης (ΡΠΖ^{ΤΤ}) κοινωνίας και απαιτεί τη συνεργασία ενός

διαφωτισμένου κοινού. Υπογραμμίστηκε επίσης ότι τα δικαστήρια βεβαίως έχουν αρμοδιότητα να ρυθμίζουν τις διαφορές, απ' αυτό όμως δεν καθόλου ότι προηγουμένως οι διαφορές αυτές μπορούν να δώσουν αφορμή για συζήτηση στις ειδικές επιθεωρήσεις, στον τύπο ή στο γενικά. Επί πλέον, αν τα μέσα μαζικής οφείλουν να μη υπερπηδούν τα όρια που ορίζονται¹ για λόγους ορθής απονομής της δικαιοσύνης, έ παρ' όλα αυτά τη δυνατότητα να πληροφορίες και ιδέες επάνω σε προβλήματα απασχολούν τα δικαστήρια, όπως και επάνω σε χ^ρ~ βλήματα που αφορούν άλλους δημόσιους τομείς. Το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης εξασφαλίζει¹ όχι μόνο στον τύπο την ελευθερία να πληροφορεί τ ο κοινό, αλλά επίσης στο κοινό το δικαίωμα να ¹X¹ τέλεια πληροφόρηση. Έτσι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο καταδίκασε τη Μεγάλη Βρετανία για παραβίαση του άρθρου 10, επειδή με δικαστική απόφαση απαγορεύτηκε στους «Κυριακάτικους Τάιμς» να δημοσιεύσουν έρευνα για την τραγωδία της θαλιδομίδης με την αιτιολογία ότι εκκρεμούσαν σχετικές υποθέσεις στα Αγγλικά δικαστήρια.

Η συλλογιστική της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου μπορεί, νομίζω, να προβληματίσει ως προς την ορθότητα της αδιάσπικτης λύσης που δέχτηκε ο Άρειος Πάγος.

2. Ελευθερία έκφρασης και διάδοσης της γνώμης και ελευθερία της πληροφόρησης «δια του τύπου σημαίνει και ελευθερία διανομής του τύπου, από παλιά το είχε υποδείξει ο Ν.Ν. ⁵⁷ Σαρίπολος⁵ Καθώς δέχονται άγια και στη Γαλλία, οι μόνοι περιορισμοί που είναι δυνατό να επιβληθούν σ¹ αυτή την ελευθερία εξαντλούνται σε θέματα τήρησης της τάξης, όπως είναι η απαγόρευση πώλησης εφημερίδων σε σημεία όπου εμποδίζεται η κυκλοφορία κλπ.⁵⁸ Εκείνο που γενικά γίνεται δεκτό είναι, πως ο εκδότης ενός εντύπου είναι ελεύθερος να διαλέξει και να εξασφαλίσει αυτός μόνος του τον τρόπο διανομής του εντύπου του με τα μέσα που εκείνος κρίνει τα πιο κατάλληλα⁵⁹. Θα πρέπει να υπομνήσω εδώ την ολομ. ΣτΕ 903/1981⁶⁰, που δέχτηκε σαν ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος έκδοσης εφημερίδας τη ελευθερία κυκλοφορίας και διάδοσης της στο αναγνωστικό κοινό το οποίο έχει επίσης το δικαίωμα να επιλέγει μεταξύ των διαφόρων εφημερίδων την πηγή της πληροφόρησης του.

57. όπ.π. σελ. 108 σημ. 1, βλ. και Κων. Γβωργιοπούλου, Ελευθέρια κυκλοφορίας και πρακτόρευσις των εντύπων, Επιθ. Δημ. Δικ. και Διοικ. Δικ. Ζ (1963) σελ. 16.

58. Ο.-Α. ΟοΠιθΓάσπΜ. Νο 381, σελ. 462-463.

59. Βλ. βοιθήα Οθγίοί, i.3 ρτθδδθ όοπίβ θι θυάΙο - νίδυβΠθ, 1973, σελ. 213.

60. ΤοΣ 7 (1981) σελ. 701.

52. ΕΕΔ 45 (1986) σελ. 219.

53. Βλ. Αγγ. Μπουροπούλου, Ερμηνεία των περιτύπου νόμων, 1958, σελ. 106-107.

54. Ποιν.Χρον. ΚΖ (1977) σελ. 229.

55. Διαφορετικό είναι το θέμα της δημοσίευσης των πρακτικών μιας όικης που διεξάγεται δημόσια. Η δημοσίευση τους αναμφισβήτητα επιτρέπεται. — Βλ. Σταθάτο όπ.π. σελ. 27.

56. Ελλην. Δικ. 24 (1983) σελ. 332, βλ. ήδη και την απόφαση του διου δικαστηρίου της 25.3.1985, στην υπόθεση ΒθΙΓΗολά.

Η ολομ. ΑΠ 323/1978⁶¹ δέχτηκε, κατά πλειοψηφία, ότι η ρύθμιση με το άρθρο 1 § 1 του ν.δ. 2943/1954⁶² του θέματος της κυκλοφορίας των εφημερίδων και περιοδικών δεν είναι αντίθετη προς την ελευθερία κυκλοφορίας του τύπου. Με τον ορισμό ότι η πώληση εφημερίδων και περιοδικών επιτρέπεται με τους εφημεριδοπώλες και τους εκμεταλλεύομενους περίπτερα, κατ' απόκλεισμό άλλων, δεν περιορίζεται αναγκαιώς η κυκλοφορία του τύπου και μάλιστα από μόνο τον ορισμό των προσώπων που έχουν το δικαίωμα να διενεργούν την πώληση του.

Το ίδιο δέχτηκαν έμμεσα τόσο η πλειοψηφία όσο και οι μειοψηφίες της ολομ. ΑΠ 717/1977⁶³. Αντίθετα η μειοψηφία της 323/1978 απόφασης δέχτηκε πως η πιο πάνω διάταξη, εφόσον έχει την έννοια ότι απαγορεύεται και αυτή η μεταπώληση (με την αυτή τιμή) εφημερίδων που αγοράστηκαν από εφημεριδοπώλη, αντίκειται ευθέως προς τη διάταξη του άρθ. 14 του Συντάγματος. Έτσι περιορίζεται η ευρύτερη κυκλοφορία των εντύπων, χωρίς μάλιστα να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των επαγγελματιών εφημεριδοπωλών, αν στην προστασία και αυτών απέβλεψε ο νομοθέτης.

Δεν πρόκειται όμως εδώ, ως μου επιτραπεί να υπενθυμίσω, για το αν βλάπτονται ή όχι τα συμφέροντα της πολύ αγαπητής σε όλους μας τάξης των εφημεριδοπωλών. Πρόκειται για τη βασική σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα ελευθερία έκφρασης και διάδοσης γνώμης και την εξίσου σημαντική ελευθερία της πληροφόρησης, που κατά τη γνώμη μου φαλκιδεύεται με τέτοιες διατάξεις⁶⁴. Η θέση του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά πλειοψηφία, στο ανάλογο θέμα του καθορισμού κατώτατου ορίου ενιαίας τιμής πώλησης των ημερήσιων εφημερίδων ήταν ότι ο καθορισμός αυτός φαλκιδεύει την ελευθερία της διάδοσης της γνώμης και της πληροφόρησης⁶⁵.

3. Ένα άλλο ζήτημα που προβλημάτισε τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, σε σχέση με την ελευθερία της έκφρασης γνώμης, είναι η συνταγματικότητα του άρθρου 36 του ν. 75/1975 «περί ορ-

γνώσεως του εξωσχολικού αθλητισμού»⁶⁶. Η διάταξη αυτή ορίζει, ότι απαγορεύεται κάθε κρίση που εκδηλώνεται οπωσδήποτε, και με τον τύπο ή τα λοιπά μέσα ενημέρωσης, από αθλητή, προπονητή ή μέλος διοικητικού συμβουλίου διαγωνιζομένων σωματείων, πριν ή μετά την τέλεση αγώνα, για το πρόσωπο των διαιτητών ή κριτών και της διαιτησίας τους ή κατά των αποφάσεων του ΑΣΣΕΑΔ. Προβλέπονται σοβαρές κυρώσεις για την περίπτωση παραβίασης αυτής της διάταξης.

Τα δικαστήρια, που κλήθηκαν να την εφαρμόσουν, την έκριναν αντισυνταγματική (αντίθετη προς το άρθρο 14 του Συντάγματος). Αναφέρομαι στις Μονομ. Πρωτ. Ιωαννίνων 215/1976⁶⁷, Μονομ. Πρωτ. Αθηνών 2304/1976⁶⁸, ΑΠ 656/1978⁶⁹. Τελικά η ολομ. ΑΠ 926/1980⁷⁰ έλυσε οριστικά το ζήτημα. Δέχτηκε ότι η διάταξη του άρθρου 36 του ν. 75/1975 είναι αντίθετη προς τη διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος. Και έκρινε, ότι τέτοια γενική και απόλυτη απαγόρευση, που αποκλείει ολοκληρωτικά οποιαδήποτε και οπωσδήποτε εκφραζόμενη κρίση, χωρίς καμία διάκριση ως προς το περιεχόμενο και το χρόνο της διατυπούμενης κρίσης, δεν εισάγει απλώς περιορισμούς και προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος έκφρασης των στοχασμών, αλλ' αφαιρεί ολοσχερώς το δικαίωμα αυτό από τα πιο πάνω πρόσωπα.

Ευάγγελος Κρουσταλάκης
Εφέτης

στην περίπτωση απλών ομοδίκων, διέταξε για ορισμένους το χωρισμό και για άλλους προχώρησε στην ουσιαστική διερεύνηση της αγωγής προσβάλλεται με έφεση ως προς το σκέλος με το οποίο έκρινε κατ' ουσία την υπόθεση. Ν. 1178/81 για την αστική ευθύνη του ιδιοκτήτη εντύπου από επιλήψιμα δημοσιεύματα. Προϋποθέσεις εφαρμογής. Δημοσίευμα το οποίο δεν «υπερακοντίζει» τη δημοσιογραφική δεοντολογία δεν προκαλεί ζημία.

Σύμφωνα με το άρθρο 513 § 1 του ΚΠολΔ, επιτρέπεται έφεση μόνο κατά των αποφάσεων που εκδίδονται στον πρώτο βαθμό α) εκείνων που παραπέμπουν την υπόθεση στο αρμόδιο δικαστήριο εξαιτίας αναρμοδιότητας και β) των οριστικών αποφάσεων που περατώνουν όλη τη δίκη για την αγωγή ή για την ανταγωγή. Έτσι η απόφαση που εκδόθηκε κατ' εφαρμογή της διατάξεως του άρθρου 591 § 2 ΚΠολΔ, που ορίζει, ότι «αν η υπόθεση δεν υπάγεται στη διαδικασία κατά την οποία έχει εισαχθεί, το δικαστήριο αποφαινεται γιαυτό αυτεπαγγέλτως και διατάζει την εκδίκαση της υπόθεσης κατά τη διαδικασία σύμφωνα με την οποία δικάζεται, δεν εμπίπτει σ* αυτή, διότι δεν περατώνει τη δίκη, στον κύκλο των αποφάσεων που υπόκεινται σε έφεση, κατά το εδ. β' της πρώτης παραγράφου του άρθρου 513 ΚΠολΔ, αλλά ούτε και στον κύκλο των αποφάσεων που υπόκεινται σε έφεση, κατά το α' εδάφιο της ίδιας παραγράφου του ανωτέρω άρθρου, διότι το τελευταίο αυτό εδάφιο αφορά μόνο τις αποφάσεις που παραπέμπουν, λόγω αναρμοδιότητας, την υπόθεση, σε άλλο δικαστήριο (βλ. ΑΠ 1711/1980 ΝοΒ 29. 1097, ΑΠ 675/1973 ΕΕΝ 41.90). Εξάλλου, από το συνδυασμό των διατάξεων του ανωτέρω άρθρου 513 § 1 ΚΠολΔ, και ειδικότερα του τελ. εδαφίου της παραπάνω παραγράφου η οποία ορίζει ότι «αν η απόφαση είναι κατά ένα μέρος οριστική, δεν επιτρέπεται έφεση ούτε κατά των οριστικών διατάξεων πριν εκδοθεί οριστική απόφαση στη δίκη», προς εκείνες των αρθρ. 74 και 75 ιδίου ΚΠολΔ, προκύπτει ότι στην απλή ομοδικία (υποκειμενική σώρευση αγωγών), στην οποία ενώνονται σε κοινή διαδικασία πολλές έννομες σχέσεις δίκης, που συνδέουν τους διαδίκους, χωρίς να καταργούν ή και να επηρεάζουν την ανεξάρτητη δικονομική θέση του καθενός απέναντι στους άλλους, η οριστική απόφαση για ένα ομοδικο περατώνει τη δίκη γιαυτόν στον πρώτο βαθμό και έτσι μπορεί κατά το μέρος αυτό να προσβληθεί με έφεση και πριν εκδοθεί οριστική απόφαση και για τους λοιπούς ομόδικους (βλ. Ολομ. ΑΠ 744/1982 ΝοΒ 31.808, ΑΠ 48/1984 ΝοΒ 33.233). Κατ' ακολουθία των ανωτέρω η κρινόμενη έφεση, κατά της 881/1987 απόφασης του κατά την ειδική διαδικασία των άρθρων 664 έως 676 ΚΠολΔ δικάσαντος Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, με την οποία η αγωγή, για την οποία αυτή

ΕΦΕΤΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ 1653/1988

Πρόεδρος : Ν.Αγγελάκης

Εισηγητής : Απ.Καραγιαννόπουλος , Εφέτης

Δικηγόροι : Π.Παπαδάκη , Π.Καλαντζής

Η απόφαση που διατάζει το χωρισμό και την εκδίκαση της αγωγής με άλλη διαδικασία (591παρ.2 ΚπολΔ) δεν προσβάλλεται με έφεση . Η απόφαση η οποία

εκδόθηκε, απορρίφθηκε μεν κατ' ουσίαν ως προς την πρώτη των εναγομένων απλών ομοδικών ανώνυμη εταιρία, παραπέμφθηκε δε για να δικασθεί στην προσήκουσα διαδικασία, ως προς τους λοιπούς ομοδικούς δεύτερο και τρίτο των εναγομένων, καθό μεν μέρος στρέφεται κατά της ανωτέρω πρώτης των εναγομένων ήδη εφεσίβλητης, είναι παραδεκτή και πρέπει να εξετασθεί το παραδεκτό και το βάσιμο του δεύτερου και τελευταίου λόγου της. Αντιθέτως, κατά το μέρος που η έφεση απευθύνεται κατά των λοιπών δύο εφεσίβλητων είναι, κατά τα εκτεθέντα στη μείζονα σκέψη, απαράδεκτη και πρέπει να απορριφθεί (αρθρ. 532 ΚΠολΔ).

Κατά την παράγραφο 1 του άρθρου μόνον του Ν. 1178/1981, ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, οι οποίες προξενήθηκαν υπαιτίως από δημοσίευμα που θίγει την τιμή ή την υπόληψη οιασδήποτε ατόμου, έστω και αν η υπαιτιότητα κατά το άρθρο 914 ΑΚ, η πρόθεση κατά το άρθρο 919 ΑΚ και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτιος άγνοια συντρέχει στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή, αν αυτός είναι άγνωστος, στον εκδότη ή το διευθυντή συντάξεως εντύπου. Περαιτέρω, κατά τα ανωτέρω άρθρα 914 και 919 ΑΚ, εκείνος ο οποίος παράνομα και υπαίτια ή κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά και με πρόθεση ζημίωσε άλλον έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει. Την ίδια, κατά το άρθρο 920 ΑΚ, υποχρέωση έχει και όποιος, γνωρίζοντας ή υπαίτια αγνοώντας, υποστηρίζει ή διαδίδει αναληθείς ειδήσεις, που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου. Στην κρινόμενη υπόθεση, αποδείχθηκαν τα εξής: Ο ενάγων είναι ιδιοκτήτης διαμερισμάτων πολυκατοικίας, η οποία βρίσκεται στην οδό Αθ. Διάκου 223, στην Αργυρούπολη Αττικής. Τα διαμερίσματα αυτά ήταν μισθωμένα και κατά μήνα Φεβρουάριο του 1986, ο ενάγων, προέβη στην εκτέλεση δικαστικών εξωστικών αποφάσεων κατά δύο μισθωτών του. Της ανωτέρω εκτελέσεως είχε προηγηθεί μακρά σειρά αντεγκλήσεων, υποβολή μηνύσεων κλπ., μεταξύ αυτού και των προαναφερθέντων, καθώς και ορισμένων άλλων μισθωτών του, τα οποία γεγονότα είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δημοσιογραφικού θορύβου. Τότε, η ιδιοκτησία της πρώτης των εναγομένων ανώνυμης εταιρίας, ημερησία εφημερίδα «Ε.Τ.» καταχώρισε, στο φύλλο της τής 3.2.1986, σχετικό δημοσίευμα, το οποίο όπως ομολογεί ο ενάγων ήταν αντικειμενικό, αφού σαυτό καταγράφοντο απλώς τα διαδραματισθέντα γεγονότα, δηλαδή η καταστροφή από πυρκαγιά του αυτοκινήτου του παραπάνω διαδίκου, και μεταφέροντο οι απόψεις και των δύο μερών και αναλυτικότερα εκείνες του παθόντος (ενά-

γοντος) περικοπή μάλιστα των οποίων αποτέλεσε και τον τρίστηλο τίτλο του δημοσιεύματος. Αμέσως μετά την έξωση, οι εξωσθέντες μισθωτές έστησαν κοντά στην πολυκατοικία δύο αντίσκηνα και δήλωσαν ότι θα εγκατασταθούν μέσα σ' αυτά, πράγμα που είχε ως συνέπεια την επίταση του δημοσιογραφικού θορύβου. Μετά από δύο ή τρεις ημέρες, η ανωτέρω εφημερίδα δημοσίευσε στο φύλλο της, της 10.2.1986 τα εξής: «Πέταξε στο δρόμο δύο οικογένειες» (δίστηλος τίτλος) «γιατί δεν πλήρωναν το ενοίκιο» (υπότιτλος). «Η κακοκαιρία ανάγκασε τις δύο οικογένειες που πετάχτηκαν στο δρόμο από τον ιδιοκτήτη των διαμερισμάτων τους να ψάξουν να βρουν καταφύγιο για να γλιτώσουν απ' τη βαρυχειμωνιά. Ο «Ε.Τ.» επισκέφθηκε χθες τα δύο αντίσκηνα στην Αργυρούπολη, όπου είχαν εγκατασταθεί αναγκαστικά οι οικογένειες Ν. και Μ., όταν ο ιδιοκτήτης Γ.Φ. τους πέταξε κυριολεκτικά στο δρόμο με τη δικαιολογία ότι δεν του πλήρωναν τα ενοίκια... Κυριακή απόγευμα και η δυνατή βροχή και ο αέρας τράνταξαν τις σκηνές. Όμως, οι ξεσπιτωμένες οικογένειες δεν ήταν εκεί. Όπως μας είπε ένας γείτονας, βρήκαν, προς το παρόν, καταφύγιο σε κάποιο συγγενικό σπίτι». Το παραπάνω δημοσίευμα δεν είναι ούτε υβριστικό για τον ενάγοντα, ούτε συκοφαντικό. Ειδικότερα, με τη φράση «πέταξε στο δρόμο δύο οικογένειες» προφανώς υπόκειται το αληθές γεγονός της εξώσεως, ενώ με την περαιτέρω φράση «με τη δικαιολογία ότι δεν του πλήρωναν τα ενοίκια» εννοείται ο λόγος για τον οποίο έγινε η έξωση και όχι ότι η μη πληρωμή των ενοικίων ήταν προσχηματική και ότι άλλοι ήταν οι πραγματικοί λόγοι της εξώσεως, όπως αβασίμως διαλαμβάνεται στην αγωγή. Είναι πρόδηλο ότι ο τίτλος του δημοσιεύματος «πέταξε στο δρόμο δύο οικογένειες γιατί δεν πλήρωναν το ενοίκιο» και η φράση του κειμένου «τους πέταξε κυριολεκτικά στο δρόμο, με τη δικαιολογία ότι δεν του πλήρωναν το ενοίκιο» αποτελούν ταυτολογία. Εφόσον, λοιπόν, ο ενάγων συνομολογεί ότι δεν τον έθιξε ο τίτλος του δημοσιεύματος, γιατί σαν σύνολο είναι υποφερτός (βλ. σελ. 15 όψη β', στο τέλος, των πρωτοδικών προτάσεων του), δεν είναι εύλογο να συμβαίνει το αντίθετο ως προς την παραπάνω ταυτόσημη φράση του κειμένου του δημοσιεύματος. Άλλωστε, η επίμαχη φράση «πέταξε στο δρόμο» χρησιμοποιείται πολύ συχνά μεταφορικός, δηλαδή με την έννοια της εξώσεως, απολύσεως κλπ., τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο (βλ. σχετικά τα προσκομιζόμενα δημοσιεύματα των εφημερίδων, «ΕΘ» της 1 και 11.2.1986, «Ε» της 6.12.1986, «Κ.Ε.» της 9.2.1986, την από Ιανουαρίου 1987 ανακοίνωση επαγγ. σωματείου κλπ.), ώστε να έχει χάσει μεγάλο μέρος από την οξύτητα της αρχικής κυριολεκτικής της έννοιας. Εξάλλου, το γεγονός ότι τα προανα-

φερθέντα αντίσκηνα είχαν, όπως ισχυρίζεται ο ενάγων, τοποθετηθεί όχι για να στεγάσουν πράγματι τους εξωσθέντες, αλλά για να δημιουργηθεί θόρυβος και μόνον, δεν ήταν όπως αποδείχθηκε, δυνατό να το γνωρίζει ο συντάκτης του δημοσιεύματος, αφού ούτε αυτός ούτε άλλος συνάδελφος του της ίδιας εφημερίδας ήταν 'παρόντες κατά την έξωση και το στήσιμο των αντίσκηνων, αναζήτησε αυτός (συντάκτης) στην οικία του τον ενάγοντα, ο οποίος δεν τον δέχθηκε {βλ. κατάθεση μάρτυρα Γ.Κ.} και έδωσε κατόπιν τούτου πίστη στα δημοσιεύματα άλλων εφημερίδων, των οποίων η συντάκτες ήταν παρόντες κατά την εκτέλεση των εξώσεων. Έτσι, το επίμαχο δημοσίευμα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως καταφανώς υπερακοντίζον τη δημοσιογραφική δεοντολογία, ούτε ότι είναι αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, αφού γίνεται μεν σ' αυτό χρήση ορισμένων αξιών και συναισθηματικώς φορτισμένων εκφράσεων, όπως «τους πέταξε στο δρόμο» ή «ψάχνουν να βρουν καταφύγιο για να γλιτώσουν», «οι ξεσπιτωμέ-νες οικογένειες», αντί μιας απλής, περιεκτικής και σύντομης ειδήσεως, πλην αυτό (δημοσίευμα) ούτε από φωτογραφίες συνοδεύεται, ούτε ιδιαίτερη προβολή του γίνεται (έχει καταχωρισθεί στο μέσο της τρίτης σελίδας σε μικρό δίστιλο), ούτε κάποιον ιδιαίτερο σχολιασμό ενοχλητικό για τον ενάγοντα διαλαμβάνει αποτελεί δε, κατά κάποιο τρόπο, συνέχεια του προηγούμενου δημοσιεύματος, το οποίο, όπως προεξετέθη, και ο ίδιος ο ενάγων θεωρεί αντικειμενικό. Γενικά και σαν συμπέρασμα πρέπει να λεχθεί ότι ο ενάγων δεν ζημιώθηκε από το επίδικο δημοσίευμα κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, ούτε το περιεχόμενο του συνίστατο σε διάδοση αναληθών ειδήσεων, που να εξέθεσαν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον αυτού (ενάγοντος). Επομένως, η εκκαλουμένη, η οποία δέχθηκε τα αυτά και ακολούθως απέρριψε την αγωγή ως αβάσιμη κατ' ουσίαν, ορθώς έκρινε και ο δεύτερος και τελευταίος λόγος της εφέσεως, με του οποίου υποστηρίζονται τα αντίθετα, πρέπει, να απορριφθεί καθώς και η έφεση στο σύνολο της.

Αριθ. 3129/1988

Ε. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

Πρόεδρος ο κ. Ι
Εισηγητής ο κ.Γ. ΡΗΓΟΣ, εφέτης
Δικηγόροι οι κ.κ. Σ. Καλαμίτσης, Α. Βαρλάμης

Ανακοίνωση δίκης. - Αστική ευθύνη τύπου. - Αρμοδιότητα. - Αποζημίωση. - Προσωπικότητα. Ανακοίνωση δίκης (ΚΠολΔ 91, 92)· προϋποθέσεις και συνέπειες - Αστική ευθύνη του τύπου (ν. 1178/1981)-μόνο οι αγωγές οι στρεφόμενες κατά του ιδιοκτήτη ενός εντύπου εκδικάζονται κατά τις διατάξεις της ειδικής διαδικασίας των εργατικών διαφορών. Αγωγές κατά του συντάκτη του δημοσιεύματος ή του εκδότη (αν δεν είναι ιδιοκτήτης) εκδικάζονται κατά τις διατάξεις της γενικής, τακτικής διαδικασίας. - Η καθ' ύλη αρμοδιότητα ερευνάται αυτεπαγγέλτως από το εφετείο. - Προϋπόθεση της ευθύνης του ιδιοκτήτη, η ευθύνη του συντάκτη. -Ελευθερία του τύπου και της δημοσιογραφίας, όρια όσοι καταλαμβάνουν θέσεις που αφορούν το δημόσιο βίο οφείλουν να ανεχθούν και την άσκηση οξείας κριτικής. -Αξίωση αποζημίωσης κατά τα αρθρ. 57και 59ΑΚ δεν υφίσταται, αν η προσβολή της προσωπικότητας είναι σύννομη και δεν υπάρχει καταχρηστική άσκηση δικαιώματος.*

Κατά το αρθρ. 91 § 1 ΚΠολΔ, όποιος έχει έννομο συμφέρον δικαιούται να ανακοινώσει τη δίκη που έχει αρχίσει μεταξύ αυτού και άλλων σε τρίτους μέχρι την έκδοση οριστικής επί της ουσίας απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου η ανακοίνωση η οποία αποτελεί δικαίωμα του διαδίκου (ΑΠ 1091/75 ΝοΒ 24.399) ασκείται κατά τις διατυπώσεις του αρθρ. 91 § 2, δεν παρέχει δε στο διάδικο που ανακοινώνει τη δίκη το δικαίωμα να ζητήσει αναβολή ή παράταση των προθεσμιών της δίκης (αρθρ. 91 § 3). Κατά το αρθρ. 92 ο τρίτος προς τον οποίο έγινε η ανακοίνωση δικαιούται (και δεν υποχρεούται) να μετάσχει στη δίκη σύμφωνα με τις διατάξεις που ρυθμίζουν την παρέμβαση (αρθρ. 79-88)ΚΠολΔ. βλ. 92 εδ. α). Αν εκείνος προς τον οποίο έγινε η ανακοίνωση δεν λάβει μέρος στη δίκη και η ανακοίνωση έγινε πριν από την τρωτή συζήτηση στο ακροατήριο, χάνει το δικαίωμα να ασκήσει τριτανακοπή (αρθρ. 586 - 590 ΚΠολΔ) κατά της απόφασης που θα εκδοθεί (αρθρ. 92 εδ. 6). Εφόσον ο τρίτος προς τον οποίο ανακοινώθηκε η δίκη δεν μετάσχει στη διαδικασία, ασκώντας παρέμβαση, όπως ορίζει το αρθρ. 92 ΚΠολΔ, το δικαστήριο δεν έχει υποχρέωση να ασχοληθεί με την ανακοίνωση, δεδομένου ότι οι δυσμενείς συνέπειες για τον τρίτο, ο οποίος, ενώ του ανακοινώθηκε η δίκη, δεν ενδιαφέρθηκε να λάβει μέρος σ' αυτήν, δηλαδή η απώλεια του δικαιώματος της τριτανακοπής κατά της απόφασης — υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι η ανακοίνωση έγινε πριν από την πρώτη συζήτηση στο ακροατήριο

- επέρχονται ευθέως από το νόμο (το αρθρ. 92 δ. 6 ΚΠολΔ) και είναι αδιάφορο αν το δικαστήριο περιλάβει σχετική σκέψη στο σκεπτικό ή διάταξη στο διατακτικό, αφού η τύχη της ανακοίνωσης δεν ασκεί καμμία επιρροή στην έκβαση της δίκης (πρβλ. σχετ. την 3464/75 απόφαση του δικαστηρίου τούτου, ΝοΒ 23. 956, κατά την οποία το δικαστήριο δεν έχει καν υποχρέωση να απαντήσει στους σχετικούς με την ανακοίνωση ισχυρισμούς). Στην προκείμενη - υπόθεση, ο ενάγων ανακοίνωσε τη μεταξύ αυτού και των εναγομένων δίκη στη σύζυγο του ΣΛ.** Η τελευταία; αν και είχε νομίμως, κλητευθεί, δεν εμφανίστηκε στη δίκη. Το Πρωτοδικείο αναφέρει σχετικά στο σκεπτικό του ότι γι' αυτήν «πρέπει να επέλθουν τα δικονομικά αποτελέσματα του αρθρ. 92 ΚΠολΔ» δηλαδή, σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, θα χάσει το ενδεχόμενο δικαίωμα της να ασκήσει τριτανακοπή κατά της εκκαλούμενης απόφασης, στο διατακτικό δε απορρίπτει τόσο την αγωγή όσο και την ανακοίνωση. Αυτό περίττευε διότι η σύζυγος του ενάγοντος προς την οποία ανακοινώθηκε η δίκη, αφού δεν εμφανίστηκε και δεν έλαβε μέρος σ' αυτήν δεν απέκτησε την ιδιότητα του διαδίκου ώστε να την αφορά το διατακτικό. Αλυσιτελώς επομένως ο ενάγων παραπονείται κατά της απόφασης του Πρωτοδικείου, ισχυριζόμενος ότι έπρεπε να γίνει δεκτή η ανακοίνωση και ότι «παρά το νόμο» το πρωτοβάθμιο δικαστήριο την απέρριψε, αφού έτσι ή αλλιώς η απώλεια του δικαιώματος της τριτανακοπής έχει επέλθει. Γι' αυτό ο πρώτος λόγος της κρινόμενης έφεσης πρέπει να, απορριφθεί ως αβάσιμος (βλ. και 68, 516 ΚΠολΔ).

Κατά το άρθρο μόνο § 1 ν. 1178/81 «περί αστικής ευθύνης του Τύπου και άλλων τινών διατάξεων», ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκαν υπαίτια, με δημοσίευμα το οποίο θίγει την τιμή ή την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το αρθρ. 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το αρθρ. 919 ΑΚ πρόθεση. και η κατά το αρθρ. 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχει στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν αυτός (συντάκτης) είναι άγνωστος, στον εκδότη ή στο διευθυντή συν-

τάξεως του εντύπου. Στην § 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται το ελάχιστο ποσό το οποίο θα πρέπει να καταβληθεί ως χρηματική ικανοποίηση σύμφωνα με το άρθρ. 932 ΑΚ. Οι απαιτήσεις που θεμελιώνονται στις διατάξεις του ν. 1178 δικάζονται, κατά την §4 του προαναφερόμενου άρθρου, κατά τη διαδικασία των εργατικών διαφορών (αρθρ. 663 - 676 ΚΠολΔ) και κατά την § 6 το δικαστήριο, εφόσον ή απόφαση είναι κατανηφιστική, διατάζει υποχρεωτικώς τη δημοσίευση της στην εφημερίδα η οποία έχει δημοσιεύσει το επιλήψιμο δημοσίευμα, σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στην ίδια παράγραφο (εδ. α), με την απόφαση δε καθορίζεται χρηματική ποινή για κάθε ημέρα καθυστέρησης της δημοσίευσης της απόφασης ίση προς το πενταπλάσιο τουλάχιστον της τιμής των κρατικών διατου Τύπου δημοσιεύσεων.

Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει σαφώς ότι αναφέρονται μόνο στην ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου, φυσικού ή νομικού προσώπου, και όχι στο συντάκτη του επιλήψιμου δημοσίευσματος ή του εκδότη του εντύπου, αν αυτός δεν ταυτίζεται με τον εκδότη, ο οποίος ορίζεται υποχρεωτικώς, κατά την § 3 του άρθρου μόνου ν. 1178, και πρέπει να είναι φυσικό πρόσωπο που έχει μόνιμη κατοικία και διαμονή στην Ελλάδα, δεν καλύπτεται δε από οποιαδήποτε ασυλία, ετεροδικία ή άλλο λόγο που αίρει το αξιόποιο ή εμποδίζει τη δίωξη. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι ο συντάκτης (του επιλήψιμου δημοσίευσματος) και ο εκδότης (αν δεν είναι και ιδιοκτήτης του εντύπου) παύουν να ευθύνονται προς αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας ή της ηθικής βλάβης που έχει προκληθεί από επιλήψιμο δημοσίευμα, αλλά η ευθύνη τους θεμελιώνεται στις κοινές διατάξεις (57 - 59, 914,932 ΑΚ σε συνδυασμό με 361 επ.ΠΚ) και η σχετική αγωγή εκδικάζεται κατά τις διατάξεις της γενικής, τακτικής διαδικασίας από το καθ' ύλην (λόγω ποσού). αρμόδιο δικαστήριο {β.θ Π.Ο.Ο. οι πρόσφατες αποφάσεις 12123/87 και 2456/88 του δικαστηρίου τούτου}. Επομένως η κρινόμενη αγωγή, καθόσο στρέφεται κατά του δεύτερου εναγομένου Θ.Κ.**, ως εκδότη και υπευθύνου σύμφωνα με το νόμο του περιοδικού στο οποίο καταχωρήθηκε το — κατά την αγωγή — επιλήψιμο δημοσίευμα, αναρμοδίως έχει εισαχθεί και εκδικαστεί από το Μονομελές Πρωτοδικείο κατά την ειδική διαδικασία των αρθρ. 663 επ. ΚΠολΔ και της § 4 του άρθρου μόνου ν. 1178, αφού κατά τα προαναφερόμενα υπάγεται, κατά τις διατάξεις των αρθρ. 18 και 22 ΚΠολΔ, στην αρμοδιότητα του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, εκδικαζόμενη κατά

τις διατάξεις της γενικής, τακτικής διαδικασίας. Επομένως και ανεξαρτήτως από την, ως προς το σημείο τούτο, προβολή σχετικού ισχυρισμού από τον εκκαλούντα, εφόσον η καθ' ύλην αρμοδιότητα ερευνάται αυτεπαγγέλτως σε οποιαδήποτε στάση της δίκης κατά το αρθρ. 46 ΚΠολΔ (Σ α μου ή λ, Η έφεσις, 2α έκδ. 1979 § 483), η εκκαλούμενη απόφαση πρέπει, όσο αφορά το δεύτερο εναγόμενο, να εξαφανιστεί και να παραπεμφθεί ως προς αυτόν η κρινόμενη αγωγή στο καθ' ύλην αρμόδιο Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών (βλ. σχετ. τις προαναφερόμενες αποφάσεις του δικαστηρίου τούτου), να συμψηφιστούν όμως τα δικαστικά έξοδα και των δύο βαθμών δικαιοδοσίας επειδή υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες για την αρμοδιότητα του δικαστηρίου (179, 183 ΚΠολΔ). Απομένει επομένως προς διερεύνηση από το δικαστήριο τούτο η έφεση του εναγόντος καθόσο στρέφεται κατά της πρώτης εναγόμενης ΑΕ Γ.** ως ιδιοκτήτριας του περιοδικού Ε.,** στο οποίο δημοσιεύθηκε το κατά την αγωγή επιλήψιμο κείμενο.

Προϋπόθεση της ευθύνης του ιδιοκτήτη κάθε εντύπου είναι η υπαιτιότητα («...υπαι-τίως επροξενήθησαν...», αρθρ. μόνο § 1 ν. 1178). Και να μεν ο ν. 1178 θεωρεί την υπαιτιότητα του ιδιοκτήτη εντύπου — αν πρόκειται για ιδιοκτήτη νομικό πρόσωπο, προφανώς των φυσικών προσώπων που εκφράζουν τη βούληση του - υφιστάμενη έστω και αν η κατά το αρθρ. 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το αρθρ. 919 πρόθεση και η κατά το αρθρ. 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχουν στο πρόσωπο του συντάκτη, αλλά είναι αυτονόητο ότι αν δεν υπάρχει, για οποιοδήποτε λόγο, υπαιτιότητα των προσώπων αυτών, δεν υπάρχει και υπαιτιότητα του εκδότη- συνακόλουθα δεν θεμελιώνεται αξίωση προς αποζημίωση των προσώπων εκείνων, τα οποία ενδεχομένως θίγονται από το επίμαχο δημοσίευμα.

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων (...), όλα τα έγγραφα της ογκώδους δικογραφίας που οι διάδικοι επικαλούνται και προσάγουν και από τις ομολογίες που συνάγονται από τις προτάσεις τους (βλ. 261 ΚΠολΔ), αποδείχθηκαν τα εξής: Στο τεύχ. 45 της 6 Νοεμβρίου 1986 του περιοδικού Ε.,** ιδιοκτήτρια του οποίου είναι η εναγομένη ΑΕ Γ.,** στη σ. 15 και ως τμήμα δημοσίευσματος με τον επίτιτλο Πολιτικό Βαρόμετρο (μαύρα κεφαλαία γράμματα, μέσα σε γκρι πλαίσιο, όπου παρατίθεται στο δεξιό άνω άκρο του πλαισίου λοξώς και μικρότερο κόκκινο πλαίσιο όπου με λευκά κεφαλαία γράμματα αναγράφεται ο τίτλος του περιοδικού) και με τον τίτλο «Όλη η

αλήθεια για την Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος» (με μαύρα μικρά αλλά μεγάλου μεγέθους γράμματα) δημοσιεύεται η εξής περικοπή (το όλο δημοσίευμα καταλαμβάνει τις σ. 12 -15): «Την επομένη γίνεται γνωστό ότι νέος προσωρινός επίτροπος ορίζεται ο κ. Σ.Κ.** (με παχιά εντονότερα τυπογραφικά στοιχεία — ο ενάγων) (ο οποίος στο παρελθόν είχε απολυθεί με απόφαση της Τριμελούς υπό τον κ. Μ.Κ.** Υπουργικής Επιτροπής -απόφαση, που άγνωστο γιατί δεν εκτελέστηκε. Αργότερα ο κ. Κ.** τοποθετήθηκε ως νομικός σύμβουλος της κρατικής εταιρίας ΔΕΠΑΝΟΜ απ' όπου τον απέπεμψε ο κ. Λ.Ν.**) (η δεύτερη παρένθεση στο κείμενο, το όνομα Λ.Ν.** με παχιά εντονότερα τυπογραφικά στοιχεία, όμοια με εκείνα που έχουν χρησιμοποιηθεί για το όνομα του ενάγοντος). Σημειώνεται ότι η σύζυγος του κ. Κ.,** η κ. Λ.Κ.** (το ίδιο έντονα στοιχεία), συμμετείχε στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας Jo-Γ3ΠΠ3 (το ίδιο έντονα στοιχεία), συμφερόντων του τέως κύριου μετόχου της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδος Φ.Δ.** (το όνομα με τα ίδια έντονα στοιχεία). Σύμφωνα με τα πορίσματα της Τράπεζας της Ελλάδος, μέσω αυτών της εταιρίας ο κ. Δ.** έκανε λαθραία εξαγωγή συναλλάγματος και παράνομες χρηματοδοτήσεις». Αυτό το τμήμα του δημοσιεύματος ο ενάγων θεωρεί επιλήψιμο ως ανακριβές και μειωτικό της προσωπικότητας του. Το όλο δημοσίευμα — το οποίο είναι ανυπόγραφο - αναφέρεται στο ζήτημα της εξαγοράς της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδος (ΤΚΕ) που όπως είναι κοινώς γνωστό (ΚΠολΔ 336 § 1) το φθινόπωρο 1986 απασχόλησε έντονα την κοινή γνώμη, ενώ ο γνωστός επιχειρηματίας Γ.Κ.**, στον οποίο ανήκει η ΑΕ Γ.** (εναγομένη), είχε εκδηλώσει ενδιαφέρον για την απόκτηση της ΤΚΕ. Στο δημοσίευμα αναφέρονται πολιτικές και οικονομικές διεργασίες, στις οποίες φέρονται αναμειγμένοι διάφοροι παράγοντες του δημόσιου βίου (επιχειρηματίες, τραπεζίτες, υπουργοί), σχετικές με το σημαντικό αυτό θέμα. Είναι επίσης κοινώς γνωστό ότι πολλές αμφιβολίες είχαν δημιουργηθεί στην κοινή γνώμη κατά πόσο η όλη διαδικασία της εξαγοράς της ΤΚΕ ήταν απολύτως διαυγής και σύννομη. Κατά την άποψη του ενάγοντος στο παραπάνω αναφερόμενο τμήμα του δημοσιεύματος «Όλη η αλήθεια για την Τράπεζα της Κεντρικής Ελλάδος» υπάρχουν τρεις περικοπές που προσβάλλουν την προσωπικότητα του, θίγοντας την τιμή και την υπόληψη του: α) ότι είχε απολυθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος, β) ότι η σύζυγος του μετείχε στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας Jorama, γ) ότι υ-

πήρξε νομικός σύμβουλος της εταιρίας ΔΕΠΑΝΟΜ. Ως προς τις τρεις αυτές περικοπές, από τα προαναφερόμενα αποδεικτικά στοιχεία προέκυψαν τα εξής: α) Είναι γεγονός ότι, με απόφαση της Τριμελούς Υπουργικής Επιτροπής που προβλέπεται από το ν. 1232/ 82, ο ενάγων απολύθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος, από την οποία είχε προσληφθεί ως έμμισθος δικηγόρος, επειδή, όπως ο ίδιος είχε δηλώσει, προσέφερε τις νομικές του υπηρεσίες με έμμισθη απασχόληση και στον ιδιωτικό τομέα. Ο τότε Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Γ.Α.** με τη 268/82 πράξη του, ενέκρινε τον επαναδιορισμό του αλλά η Τριμελής Υπουργική Επιτροπή δεν τον ενέκρινε και έτσι δεν επανήλθε στην Τράπεζα της Ελλάδος. Τα περιστατικά αυτά ρητώς ομολογούνται από τον ενάγοντα (6λ: τους αριθμημένους στίχους 77 - 285α της κρινόμενης αγωγής). Το αν η απόφαση της Υπουργικής Επιτροπής δεν ήταν νόμιμη και το αν με σειρά αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας ακυρώθηκαν παρόμοιες αποφάσεις της είναι αδιάφορο για την ακρίβεια του δημοσιεύματος. Ο ενάγων πάντως δεν επικαλείται ότι και αυτός προσέφυγε στο ΣτΕ για την ακύρωση της απόλυσης του ή της απόρριψης του επαναδιορισμού του. 6) Η σύζυγος του ενάγοντος Σ.Λ. Κ.** δικηγόρος Πειραιώς, διετέλεσε πράγματι μέλος του ΔΣ της παναμαϊκής εταιρίας Jorama Compania Naviera S.A. . Το περιστατικό αυτό επίσης ομολογεί ο ενάγων, όπως και το ότι η εταιρία αυτή ενεργούσε για λογαριασμό άμεσων ή έμμεσων συμφερόντων του Φ.Δ.** (βλ. τους αριθμημένους στίχους 286 - 327 της κρινόμενης αγωγής), ισχυριζόμενος ότι η συμμετοχή της ήταν τυπική και δεν είχε καμμία ανάμιξη στις όποιες δραστηριότητες του Φ.Δ.** Το δημοσίευμα όμως δεν αναφέρεται ειδικά σε δραστηριότητες της συζύγου του ενάγοντος - άλλωστε ο ίδιος δεν μπορεί να θεωρηθεί αμέσως θιγόμενος από την επαγγελματική δραστηριότητα της συζύγου του ως δικηγόρου — αλλά στις δραστηριότητες του Φ.Δ. για την πολυμερή επιχειρηματική δράση του οποίου έγινε τότε (Φθινόπωρο 1986) πολύς λόγος στον Τύπο. γ) Ο ενάγων δεν υπήρξε πράγματι νομικός σύμβουλος της εταιρίας ΔΕΠΑΝΟΜ και φυσικά δεν «αποπέμφθηκε» από τον «κ. Λ.Ν.**» (προφανώς πρόεδρο της εταιρίας), δεν αμφισβητεί όμως (βλ. τις προς το δικαστήριο τούτο απευθυνόμενες προτάσεις του, σ. 17 -18) ότι νομικός σύμβουλος της εταιρίας αυτής υπήρξε ο αδελφός του, επίσης δικηγόρος, Μ.Κ.**, και ότι ο ίδιος είχε στο παρελθόν (δηλ. πριν από το χρόνο του δημοσιεύματος)

συνεργαστεί με τον κατόπιν πρόεδρο της ΔΕΠΙΑΝΟΜ Α.Ν.** Τούτο, όμως επισημαίνει το Πρωτοδικείο «δημιούργησε μοιραία την παραπάνω σύγχυση». - Κατά το αρθρ. 14 § 1 του Σ καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του Τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους και κατά το αρθρ. 14 §2 εδ. α Σ ο Τύπος είναι ελεύθερος. Με τις διατάξεις αυτές καθιερώνεται και προστατεύεται η ελευθεροτυπία και συνακόλουθα η ελεύθερη δημοσιογραφία, η οποία χωρίς να ανάγεται σε δημόσια λειτουργία, πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, μέσα στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του Τύπου, εμφανίζεται ως ελεύθερη έκφραση στοχασμών, ως αδέσμευτη ειδησεογραφία και ως έντονη άσκηση κριτικής και ελέγχου των δημόσιων προσώπων και πραγμάτων (βλ. την 9975/86 απόφαση του Δικαστηρίου τούτου ΕλλΔνη 28. 299 όπου και εκτεταμένο ενημερωτικό σημείωμα Ε. Κρουσταλλάκη-επίσης την πρόσφατη 2456/88). Σύμφωνα με το αρθρ. 25 §3 Σ. αλλά και 281 ΑΚ και το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας, όπως και της ελεύθερης δημοσιογραφίας, υπόκειται στους περιορισμούς των νόμων (βλ. άλλωστε και 14 § 1 Σ «... τηρώντας τους νόμους του Κράτους»), με τους οποίους επιδιώκεται, όχι να παρεμποδιστεί η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, αλλά να προστατευθούν τα άτομα, τα νομικά πρόσωπα και το κοινωνικό σύνολο από την καταχρηστική άσκηση του συνταγματικού αυτού δικαιώματος. Όσο και αν τα όρια μεταξύ της ελεύθερης και της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας παραμένουν δυσδιάκριτα, σε ικανοποιητικό βαθμό προσδιορίζονται πάντως, ως προς την προστασία της τιμής και της υπόληψης τρίτων, και συνακόλουθα της προσβολής της προσωπικότητάς τους, από τις διατάξεις των αρθρ. 361 - 369 ΠΚ (κεφάλ. ΚΑ' - εγκλήματα κατά της τιμής), χωρίς να αποκλείεται, σε ακραίες περιπτώσεις, και η εφαρμογή του αρθρ. 281 ΑΚ σε συνδυασμό με το αρθρ. 25 § 3 Σ, κατά τα οποία κανένα δικαίωμα δεν μπορεί να ασκείται κατά τρόπο που προφανώς υπερβαίνει την καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή τον οικονομικό ή τον κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος. Το αρθρ. 367 ΠΚ ορίζει ότι δεν αποτελούν άδικη πράξη, και συνακόλουθα δεν δημιουργούν υποχρέωση αποζημίωσης α) οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες, β) οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφα δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της καθώς και γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή δ) σε ανάλογες περιπτώσεις (367 § 1 ΠΚ)" κατά το ίδιο άρθρο (§ 2) η διάταξη αυτή (της § 1) δεν εφαρμόζεται α) όταν οι παραπάνω κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία της πράξης του αρθρ. 363 ΠΚ (συκοφαντική δυσφήμιση) β) όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως. Δικαιολογημένο ενδιαφέρον που πηγάζει από τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία και την κοινωνική αποστολή του Τύπου έχουν και τα πρόσωπα που συνδέονται με τη λειτουργία του - κατά κύριο λόγο οι δημοσιογράφοι - για τη δημοσίευση ειδήσεων (γεγονότων) και σχολίων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο. Γι' αυτό μπορούν να δημοσιεύουν ειδήσεις και σχόλια, για τη σχετική πληροφόρηση και ενημέρωση του κοινού, με οξεία ακόμη κριτική ή δυσμενείς χαρακτηρισμούς (ΑΠ 1653/83 ΝοΒ 32. 543). Ο άδικος χαρακτήρας του δημοσιεύματος, ως προς τις εξυβριστικές ή δυσφημιστικές εκφράσεις που περιέχει, δεν αίρεται και συνεπώς παραμένει η υποχρέωση προς αποζημίωση κατά το αστικό δίκαιο, αν συντρέχει περίπτωση συκοφαντικής δυσφήμισης ή από τις περιστάσεις που οδήγησαν στο δημοσίευμα προκύπτει σκοπός εξυβρίσεως, δηλαδή πρόθεση που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής (ΑΠ 1653/83 ό. π/ έτσι και η 2456/88 απόφαση του δικαστηρίου τούτου). Στην προκειμένη περίπτωση, οπωσδήποτε δεν υπάρχει σκοπός εξυβρίσεως δηλαδή πρόθεση που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής του ενάγοντος, ως αμφισβήτηση της ηθικής ή της κοινωνικής του αξίας (πρβλ. Χωραφά, Γεν, Αρχαί του Ποινικού Δικαίου, έκδ. 4η, 1958, τ.1 § 74,111 Α 2,3 και Β 1,2), αφού όπως επισήμανε και το Πρωτοδικείο, προκύπτει άλλωστε και από την ανάγνωση της επίμαχης περικοπής του προαναφερόμενου δημοσιεύματος, αυτό δεν διακρίνεται από υποκειμενικές κακόβουλες διαθέσεις που τείνουν να αμφισβητήσουν την ηθική ή την κοινωνική αξία του ενάγοντος. Θα πρέπει όμως να εξεταστεί το ενδεχόμενο της συκοφαντικής δυσφήμισης. Κατά το αρθρ. 362 ΠΚ δυσφήμιση υπάρχει όταν με οποιοδήποτε τρόπο κάποιος ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλο γεγο-

νός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του και κατά το αρθρ. 363 η απλή δυσφήμιση αποκτά τη βαρύτερη μορφή της συκοφαντικής, όταν το γεγονός που διαδίδεται είναι ψευδές και ο υπαίτιος γνώριζε ότι είναι ψευδές. Ως προς τις δύο κατά την αγωγή ανακρίβειες του δημοσιεύματος, την απόλυση του ενάγοντος από την Τράπεζα της Ελλάδος και τη συμμετοχή της συζύγου του στο ΔΣ της παναμαϊκής εταιρίας Jorama (η ο-

ποία άμεσα ή έμμεσα εξυπηρετούσε συμφέροντα με τα οποία ήταν συνδεδεμένος ο Φ.Δ.***) αναφέρθηκε παραπάνω ότι είναι γεγονότα ανταποκρινόμενα προς την πραγματικότητα. Απομένει επομένως η έρευνα της τρίτης κατά την αγωγή ανακρίβειας, του ότι δηλαδή ο ενάγων υπήρξε νομικός σύμβουλος της εταιρίας ΔΕΠΑΝΟΜ. Αντικειμενικώς η είδηση είναι ανακριβής, αλλά αν ληφθεί υπόψη ότι νομικός σύμβουλος της εταιρίας αυτής ήταν ο επίσης δικηγόρος αδελφός του Μ.Κ.** και ότι ο ίδιος ο ενάγων, όπως δεν αμφισβητεί, είχε παλαιότερα συνεργαστεί με τον πρόεδρο της εταιρίας Λ.Ν.** αφαιρεί το στοιχείο του δόλου το οποίο και στην περίπτωση που το δημοσίευμα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θίγει την τιμή, υπό την προαναφερόμενη έννοια του όρου ή την υπόληψη του ενάγοντος, νοούμενη ως το «αγαθόν όνομα» και την εκτίμηση που θεμελιώνεται πάνω στην κοινωνική αξία του ατόμου (Χωραφάς, ό.π.), θα προσέδιδε στο δημοσίευμα το χαρακτηρισμό του συκοφαντικού. Επομένως το δημοσίευμα βρίσκεται μέσα στα όρια της τρέχουσας δημοσιογραφικής πρακτικής και οφείλεται στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον του Τύπου και του κοινωνικού συνόλου - αλλά και του περιοδικού ειδικότερα - για το θέμα της ΤΚΕ, που σαν οργανισμός σχετιζόμενος με την οικονομική ζωή της χώρας αφορά όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου.

Σε μια δημοκρατική κοινωνία το άτομο το οποίο αποφασίζει να αναλάβει οποιαδήποτε θέση που θεωρείται ή μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά το δημόσιο βίο, και προδήλως τέτοια είναι η θέση του Κυβερνητικού Επιτρόπου, έστω και προσωρινού, μιας Τράπεζας, υπόκειται στον αμείλικτο έλεγχο του Τύπου τον οποίο, εφόσον δεν θίγει ανεπίτρεπτα την τιμή ή την υπόληψη του, είναι υποχρεωμένο να ανεχθεί. Αλλά και αν απαλειφθεί η ποινική πλευρά της υπόθεσης δεν μπορεί η ευθύνη της εναγομένης να ανακύψει κατά τις σχετικές διατάξεις των αρθρ. 914,919 και 920 ΑΚ αφού δεν υπάρχει υπαιτιότητα με τη μορφή του δόλου ή της αμέλειας, εφόσον τα όργανα της εναγομένης, καταβάλλοντας την απαιτούμενη από το μέσο δημοσιογράφο ε-

πιμέλεια και προσοχή δεν μπορούσαν να διαπιστώσουν ότι ο αδελφός του ενάγοντος και όχι ο ίδιος διετέλεσε νομικός σύμβουλος της εταιρίας ΔΕΠΑΝΟΜ ■ όπως ορθά παρατηρεί στο σημείο αυτό το Πρωτοδικείο, η σύγχυση που δημιουργήθηκε μεταξύ του ενάγοντος και του αδελφού του είναι θεμιτή για κάθε δημοσιογράφο και στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι αποτέλεσμα μιας συγκυρίας πραγματικών καταστάσεων (ΑΚ 914), δεν είχαν καμμία πρόθεση να ζημιώσουν τον ενάγοντα (ΑΚ 919), αλλά ούτε είχαν τη γνώση ή την υπαίτια άγνοια που το αρθρ. 920 ΑΚ απαιτεί ως προς την ενδεχόμενη αναλήθεια της τελευταίας αυτής είδησης, αφού η άγνοια του γεγονότος ότι νομικός σύμβουλος της ΔΕΠΑΝΟΜ ήταν ο αδελφός του ενάγοντος -και όχι ο ίδιος - δεν είναι, σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, υπαίτια. Ο ενάγων — εκ-καλών επικαλείται, με ιδιαίτερη έμφαση μάλιστα (βλ. σ. 2 των προς το δικαστήριο τούτο προτάσεων του), το αρθρ. 57 ΑΚ, παραπονούμενος ότι το Πρωτοδικείο «αναλώθηκε στην ανάλυση των περί εξύβρισης και απλής ή συκοφαντικής δυσφήμισης διατάξεων του Ποινικού Κώδικα στο πραγματικό των οποίων υπήγαγε τα περιστατικά της υπόθεσης». Το αρθρ. 57 ΑΚ, με τον τίτλο «δικαίωμα στην προσωπικότητα», ορίζει ότι όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον (εδ. α), και ότι αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται (εδ. γ), συμπληρώνεται δε με το αρθρ. 59 που ορίζει ότι το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον (της άρσης της προσβολής και της απαγόρευσης της στο μέλλον) να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί (εδ. α) και ότι η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις (εδ. β, βλ. και τις προαναφερόμενες — σκέψη IV - διατάξεις του ν. 1178/81). Έτσι προϋπόθεση της εφαρμογής του αρθρ. 57 και συνακόλουθα του αρθρ. 59 ΑΚ είναι ο παράνομος χαρακτήρας που ενέχει η προσβολή της προσωπικότητας; αν η προσβολή της προσωπικότητας, και είναι αναντίρρητο ότι κάθε επικριτικό δημοσίευμα ενέχει μια προσβολή της προσωπικότητας του επικρινομένου, είναι σύννομη ο τελευταίος έχει την υποχρέωση να την ανεχθεί (βλ. σχετ. Του ση, Γεν. Αρχαί του Αστικού Δικαίου, έκδ. 1962 § 34 σημ. 12,

1248ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ τόμος 36

Γεωργιάδη - Σταθόπουλου, Αστικός Κώδιξ, 57 Νο 11). Υπό τα προαναφερόμενα αποδεικτικά στοιχεία συνάγεται ότι η οποιαδήποτε προσβολή της προσωπικότητας του ενάγοντος από το επίμαχο δημοσίευμα είναι ενέργεια που βρίσκεται μέσα στα όρια του νόμου και επομένως δεν δημιουργεί αξίωση προς αποζημίωση του ή οποιασδήποτε άλλης μορφής ικανοποίηση του (αρθρ. 59 ΑΚ). Τέλος, από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι τα όργανα της εναγομένης άσκησαν το δικαίωμα της ελεύθερης δημοσιογραφικής πληροφόρησης του κοινού κατά τρόπο που υπερβαίνει, και μάλιστα προφανώς όπως απαιτεί το αρθρ. 281 ΑΚ, τα όρια που το ίδιο αυτό άρθρο θέτει ως φραγμούς στην άσκηση κάθε δικαιώματος, την καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή τον οικονομικό ή τον κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος αυτού. Συνεπώς απορρίπτοντας την αγωγή, το Πρωτοδικείο σωστά ερμήνευσε και εφάρμοσε το νόμο και σωστά εκτίμησε τις αποδείξεις, γι αυτό η κρινόμενη έφεση πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

Πρόεδρος ο κ. Ε. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ Εισηγητής ο κ. Γ. ΡΗΓΟΣ, εφέτης Δικηγόροι οι κ.κ. Α. Βαρλάμης, Α. Πρατικάκης

Αποζημίωση.-Τύπος.-Σύνταγμα.-Προσωπική

κράτηση.- Υποχρέωση ιδιοκτήτη εντύπου σε αποζημίωση για παράνομη ζημία ή ηθική βλάβη προσώπου από δημοσίευμα που θίγει την τιμή ή την υπόληψη του (ν. 1178/1981)' υπάρχει και στην περίπτωση δημοσίευσης φωτογραφίας όταν αυτή θίγει την προσωπικότητα του εικονιζόμενου. Προϋπόθεση η υπαιτιότητα του συντάκτη του δημοσιεύματος.- Η χωρίς τη συγκατάθεση του φωτογραφουμένου λήψη της φωτογραφίας του και η έκθεση της στο κοινό αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας (ΑΚ 57). Δεν καλύπτεται από την ελευθερία του τύπου και της δημοσιογραφίας. Το άρθρο 20 ΠΚ εφαρμόζεται και στο χώρο του αστικού δικαίου, αλλά όχι στη συγκεκριμένη περίπτωση.- Αγωγή με την οποία ζητείται προσωπική κράτηση των εκπροσώπων νομικού προσώπου για να εκπληρωθεί υποχρέωση που βαρύνει το νομικό πρόσωπο πρέπει να στρέφεται κατά των εκπροσώπων ονομαστικός.

Κατά το άρθρο μόνο § 1 του προαναφερόμενου ν. 1178/81, ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία, και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που προξενήθηκαν υπαίτια, με δημοσίευμα, το οποίο θίγει την τιμή ή την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχει στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν αυτός (συντάκτης) είναι άγνωστος, στον εκδότη ή στο διευθυντή συντάξεως του εντύπου. Στην § 2 του

1988 ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ 1665

ίδιου άρθρου ορίζεται το ελάχιστο ποσό το οποίο θα πρέπει να καταβληθεί ως χρηματική ικανοποίηση σύμφωνα με το άρθρο 932 ΑΚ. Οι απαιτήσεις που θεμελιώνονται στις διατάξεις του ν. 1178/81 δικάζονται, κατά την § 4 του προαναφερόμενου άρθρου (μόνου), με τη διαδικασία των εργατικών διαφορών (663 - 676 ΚΠολΔ). Στην έννοια του δημοσιεύματος περιλαμβάνεται προδήλως και η φωτογραφική ή με άλλο μέσο απεικόνιση οποιουδήποτε ατόμου, εφόσον και με αυτή τη δημοσίευση είναι δυνατό να θίγεται η τιμή ή η υπόληψη του. Προϋπόθεση πάντως της ευθύνης του ιδιοκτήτη κάθε εντύπου είναι η υπαιτιότητα («... υπαιτίως προξενήθησαν...» άρθρο μόνο § 1 ν. 1178/81). Και να μεν ο ν. 1178 θεωρεί την υπαιτιότητα του ιδιοκτήτη εντύπου - αν πρόκειται για ιδιοκτήτη νομικό πρόσωπο, προφανώς των φυσικών προσώπων που εκφράζουν τη βούληση του -υφιστάμενη, έστω και αν η κατά το άρθρο 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο 919 πρόθεση και η κατά το άρθρο 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχουν στο πρόσωπο του συντάκτη, αλλά είναι αυτονόητο ότι αν δεν υπάρχει, για οποιοδήποτε λόγο, υπαιτιότητα των προσώπων αυτών, δεν υπάρχει και υπαιτιότητα του εκδότη. Συνακόλουθα δεν θεμελιώνεται αξίωση προς αποζημίωση των προσώπων εκείνων, τα οποία ενδεχομένως θιγονται από το επίμαχο δημοσίευμα, κείμενο, φωτογραφία ή άλλου είδους απεικόνιση (βλ. σχετ. την πρόσφατη 3129/88 απόφαση του δικαστηρίου τούτου).

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, ενός από κάθε πλευρά, που εξετάστηκαν στο ακροατήριο του Πρωτοδικείου (βλ. το 95/88 πρακτικό συνεδριάσεως), την ένορκη βεβαίωση δύο μαρτύρων ενώπιον του ΕιρΑΘ (αρ. 19433/87), η οποία έχει νομίμως ληφθεί, κατά τις διατυπώσεις του άρθρου 671 §1 ΚΠολΔ στα πλαίσια της πρωτοβάθμιας διαδικασίας, όλα τα έγγραφα, τα οποία οι διάδικοι επικαλούνται και προσάγουν και τις ομολογίες που συνάγονται από τις προτάσεις τους (βλ. 261 ΚΠολΔ) αποδείχτηκαν τα εξής: Στο τεύχος 13, της 26.3.1987, του περιοδικού «Ε.**», ιδιοκτήτρια του οποίου είναι η εναγομένη Α.Ε. Γ.***, στη σελίδα 96, ως συνοδευτική δημοσιεύματος με τον τίτλο «Παχαίνουμε από ... σήματα», αναφερόμενου στους κινδύνους που απειλούν την υγεία, λόγω παχυσαρκίας, δημοσιεύεται φωτογραφία της ενάγουσας με «μαγιό», η οποία δεν αμφισβητείται ότι είχε ληφθεί το καλοκαίρι του 1986, στην παραλία Καλαμακίου Αττικής, όπου η ενάγουσα, συνταξιούχος του Ι.Κ.Α., πήγαινε για θαλάσσια λουτρά. Δεν αμφισβητείται επίσης ότι η επίμαχη φωτογραφία είχε ληφθεί, από άγνωστο φωτογράφο, χωρίς συγκατάθεση της ενάγουσας, η οποία πληροφορήθηκε τη δημοσίευση της προαναφερόμενης φωτογραφίας της από φίλικά της πρόσωπα, στις αρχές Απριλίου 1987. Είναι προφανές ότι η φωτογραφία αυτή δεν είναι κολακευτική για την ενάγουσα, η οποία είναι ευτραφές άτομο, ισχυρίζεται δε ότι έκανε θαλάσσια λουτρά κατά σύσταση του γιατρού της, επειδή υποφέρει από ρευματισμούς. Τούτο όμως δεν έχει ιδιαίτερη σημασία για τους παρακάτω αναφερομένους λόγους: Είναι γνωστό ότι η χωρίς τη συγκατάθεση του φωτογράφιση ενός ατόμου, η χωρίς τη συγκατάθεση του παρουσίαση της φωτογραφίας του σε τρίτους και η αναπαραγωγή ή η διάδοση της στο κοινό, είτε με έκθεση σε κοινή θέα, είτε δια του τύπου, αποτελεί κατ' αρχήν παράνομη πράξη, προσβολή της προσωπικότητας κατά τις διατάξεις των άρθρων 57 και 58 ΑΚ, χωρίς να αποκλείεται και το ενδεχόμενο να αποτελεί «έργον» εξύβριση, κατά το άρθρο 361 ΠΚ, αν διαπιστωθεί ότι εκδηλώνεται με

τοντρόπο αυτό (φωτογράφιση, παρουσίαση της φωτογραφίας σε τρίτους, έκθεση της σε κοινή θέα) πρόθεση που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής του απεικονιζόμενου προσώπου, ως αμφισβή-ση της ηθικής ή της κοινωνικής του αξίας πρβλ. Χ ω ρ α φ ά, Γενικά Αρχαία του ΠοινΔικ, έκδ. 4η, 1958, τ. 1ος, §74, ΙΙΙ Α 2, 3 και Β 1, 2, Τ ο ύ σ η, Γεν. Αρχαία Αστικού Δικαίου, έκδ. 1962 §31). Εντονότερα η φωτογράφιση και η κατά τα προαναφερόμενα έκθεση της φωτογραφίας σε κοινή θέα προσβάλλει την προσωπικότητα, έστω και αν δεν υπάρχει πρόθεση εξυβρίσεως, όταν το φωτογραφιζόμενο άτομο εμφανίζει στην επίμαχη φωτογραφία κάποια σωματική του μειονεξία (αναπηρία, παχυσαρκία, δυσμορφία), απεικονίζεται γυμνό ή ημίγυμνο ή η φωτογραφία του συνοδεύει δημοσίευμα στο οποίο τονίζονται σωματικές μειονεξίες άμεσα σχετιζόμενες με τη δική του σωματική μειονεξία, όπως στην προκείμενη περίπτωση την παχυσαρκία. Κατά το άρθρο 14 § 1 του Σ, καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά ή δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους και κατά το άρθρο 14 § 2 εδ. α' Σ ο Τύπος είναι ελεύθερος. Με τις διατάξεις αυτές καθιερώνεται και προστατεύεται η ελευθεροτυπία και συνακόλουθα η ελεύθερη δημοσιογραφία, η οποία χωρίς να ανάγεται σε δημόσια λειτουργία, πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, μέσα στα πλαίσια της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας του Τύπου, εμφανίζεται ως ελεύθερη έκφραση στοχασμών, ως αδέσμευτη ειδησεογραφία και ως έντονη άσκηση κριτικής και ελέγχου των δημόσιων προσώπων και

πραγμάτων (βλ. την 9975/86 απόφαση του δικαστηρίου τούτου, Ελλ Δικ. 28. 299, όπου και εκτεταμένο ενημερωτικό σημείωμα Ε. Κ ρ ο υ τ α λ ά κ η- επίσης τις πρόσφατες 2456, 3129/88). Ασκώντας ελεύθερη δημοσιογραφία, μπορεί ασφαλώς ο κάθε δημοσιογράφος ή εκδότης εντύπου να συνοδεύει το σχετικό με οποιοδήποτε θέμα δημοσίευμα με φωτογραφίες, οι οποίες, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή, όπου η εικόνα τείνει να κυριαρχήσει του λόγου, καθιστούν σαφέστερο το περιεχόμενο του δημοσιεύματος και προσελκύουν εντονότερα το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Σύμφωνα με τα άρθρα 25 § 3 του Σ, αλλά και 281 ΑΚ και το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας, όπως και της ελεύθερης δημοσιογραφίας, υπόκειται στους περιορισμούς των νόμων (βλ. άλλωστε και 14 § 1 Σ «... τηρώντας τους νόμους του κράτους»), με τους οποίους επιδιώκεται όχι να παρεμποδιστεί η ελευθεροτυπία και η ελεύθερη δημοσιογραφία, αλλά να προστατευτούν τα άτομα, τα νομικά πρόσωπα και το κοινωνικό σύνολο από την καταχρηστική άσκηση του συνταγματικού αυτού δικαιώματος. Όσο και αν τα όρια μεταξύ της ελεύθερης και της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της ελευθεροτυπίας παραμένουν δυσδιάκριτα, σε ικανοποιητικό βαθμό προσδιορίζονται πάντως, ως προς την προστασία της τιμής και της υπόληψης τρίτων και συνακόλουθα της προσβολής της προσωπικότητας τους από τις διατάξεις των άρθρων 361-369 ΠΚ (Κεφάλ. ΚΑ' -εγκλήματα κατά της τιμής) και των άρθρων 57, 58 ΑΚ (παράνομη προσβολή της προσωπικότητας), χωρίς να αποκλείεται, σε ακραίες περιπτώσεις, και η εφαρμογή του άρθρου 281 ΑΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 25 § 3 Σ, κατά τα οποία κανένα δικαίωμα δεν μπορεί να ασκείται κατά τρόπο που προφανώς υπερβαίνει την καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή τον οικονομικό και τον κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος (έτσι και η 3129/88 απόφαση του δικαστηρίου τούτου). Στην προκείμενη περίπτωση, τα αρμόδια για την έκδοση του περιοδικού «Ε. **», όργανα της εναγομένης θεώρησαν σκόπιμο να συνοδεύσουν το παραπάνω σχετικό με την παχυσαρκία δημοσίευμα (η οποία, αναμφιβόλως, αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους για την υγεία του σύγχρονου ανθρώπου κινδύνους) από φωτογραφίες παχύσαρκων ατόμων (ανδρών και της φωτογραφίας της ενάγουσας), προφανώς για να κεντρίσουν περισσότερο το ενδιαφέρον του αναγνώστη και ενδεχομένως να καταστήσουν και εντονότερο, από πλευράς αισθητικής τουλάχιστον, τον κίνδυνο που ελλοχεύει στην παχυσαρκία. Έπρεπε, όμως, καταβάλλοντος την απαιτούμενη από το μέσο δημοσιογράφο προσοχή, να αποφύγουν τη δημοσίευση της φωτογραφίας της ενάγουσας (οι απεικονιζόμενοι παχύσαρκοι άνδρες είναι μάλλον αλλοδαποί και οι φωτογραφίες τους έχουν ληφθεί, όπως ομολογείται, από ξένα έντυπα, βλ. τις φωτογραφίες των σελίδων 97 και 98), η οποία είχε ληφθεί χωρίς τη συγκατάθεση της (δεν προκύπτει από κανένα στοιχείο της δικογραφίας αν οι εικονιζόμενοι παχύσαρκοι άνδρες είχαν συγκατατεθεί στη λήψη και δημοσίευση των φωτογραφιών τους, αλλά τούτο δεν ενδιαφέρει την παρούσα υπόθεση), αφού λογικά ενδεχόμενο ήταν, κατά την πιθανή και συνήθη πορεία των πραγμάτων, η καθόλου κολακευτική απεικόνιση της, συνδυαζόμενη με τη μεγάλη πράγματι κυκλοφορία του περιοδικού «Ε. **», να προκαλέσει, αν όχι τίποτε άλλο, ειρωνικά σε βάρος της σχόλια. Η ελεύθερη δημοσιογραφία δεν επιτρέπεται να θίγει την προσωπικότητα ατόμων, τα οποία δεν απασχολούν το κοινωνικό σύνολο. Στην περίπτωση των επωνύμων, οι οποίοι, καλώς ή κακώς ενδιαφέρουν το αναγνωστικό κοινό και ως προς τις εκφάνσεις του ιδιωτικού τους βίου, η ευθύνη του δημοσιογράφου και συνακόλουθα και του ιδιοκτήτη του εντύπου, θα αντιμετωπισθεί προφανώς με άλλα, ειδικότερα εξειδικευμένα, κριτήρια. Στην περίπτωση όμως των ατόμων, τα οποία δεν απασχολούν την κοινή γνώμη, η ευθύνη του δημοσιογράφου ως προς τη δυσμενή προβολή τους πρέπει να είναι μεγάλη, όπως και η προσοχή που για το λόγο αυτό, την αποφυγή δηλαδή της δυσμενούς προβολής του εικονιζόμενου, ο δημοσιογράφος θα πρέπει να καταβάλει. Στην προκείμενη περίπτωση δεν έχει εφαρμογή, όπως η εναγομένη - εκκαλούσα ισχυρίζεται η διάταξη του άρθρου 20 ΠΚ, η οποία από το γενικό χαρακτήρα της και την ενότητα της έννομης τάξης εφαρμόζεται και στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου ώστε να αποκλείεται το παράνομο της επιζήμιας συμπεριφοράς, ως όρος της αδικοπραξίας ή της προσβολής της προσωπικότητας ειδικότερα (βλ. σχετ. ΕφΠειρ 871/79 ΝοΒ 28. 555). Τούτο διότι, κατά το άρθρο 20 ΠΚ, εκτός από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στον ίδιο τον ΠΚ (αρθρ. 21, 22, 25, 304 §4, 5, 308 §2, 367, 371 § 1), ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αποκλείεται και όσες φορές αυτή αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο. Η διάταξη αυτή, αναλογικά εφαρμοζόμενη από χώρο του αστικού δικαίου, αίρει τον άδικο χαρακτήρα της προσβολής των έννομων αγαθών του προσώπου το οποίο ζημιώθηκε από πράξη άλλου, είτε αδικοπραξία στη γενικότερη έννοια του νόμου (ΑΚ 914 επ.) είτε προσβολή της προσωπικότητας του (ΑΚ 57, 58) αποτελεί. Κατά την άποψη της εναγομένης-εκκαλούσας, η δημοσίευση της φωτογραφίας της ενάγουσας, ως ενέργεια έπιβαλ-

λόγηση από το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελευθεροτυπίας -ελεύθερης δημοσιογραφίας, αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης των οργάνων της και συνακόλουθα την υπαιτιότητα των φυσικών προσώπων που εκφράζουν τη βούληση της, άρα και την υποχρέωση της προς αποζημίωση της ενάγουσας. Πρόκειται δηλαδή για σύγκρουση καθηκόντων, η οποία όμως, για να οδηγήσει στην άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης και συνακόλουθα σε άρση της υποχρέωσης προς αποζημίωση, πρέπει να κριθεί με βάση το σπουδαιότερο αγαθό που πρέπει να διαφυλαχτεί σε βάρος του κατωτέρου και αν πρόκειται για σύγκρουση δύο ίσης σπουδαιότητας καθηκόντων να απόκειται στην εύλογη κρίση του δράστη ποιο από τα δύο καθήκοντα θα πρέπει να εκπληρώσει (Χ ω ρ α φ ά ς, ό.π., παραπάνω § 44, Π Α). Είναι πρόδηλο στην κρινόμενη περίπτωση ότι το δημοσιογραφικό καθήκον δεν επέβαλε για την πληρότητα του σχετικού με την παχυσαρκία δημοσιεύματος του περιοδικού να παρατεθεί η φωτογραφία της ενάγουσας, η διαφύλαξη της αξιοπρέπειας της οποίας είναι ασύγκριτα σπουδαιότερο αγαθό από την παράθεση σε δημοσίευμα που αφορά τους κινδύνους από την παχυσαρκία χαρακτηριστικών φωτογραφιών παχύσαρκων ατόμων. Είναι αναμφίβολο, κατά την κρίση του δικαστηρίου τούτου, ότι ο μέσος δημοσιογράφος θα έπρεπε, μεταξύ της διαφύλαξης της αξιοπρέπειας ενός οποιουδήποτε, άγνωστου ατόμου, όπως η ενάγουσα, και της πληρότητας του δημοσιεύματός του, το οποίο σε τελευταία ανάλυση δεν αποσκοπούσε ούτε στην αδέσμευτη ειδησεογραφία, με την έννοια της παρουσίας κάποιου θέματος, που ως είδηση, δηλαδή ως πληροφορία άγνωστου περιστατικού, ενδιέφερε την κοινή γνώμη, ούτε στην έντονη άσκηση κριτικής και ελέγχου δημόσιων προσώπων και πραγμάτων, να επιλέξει, χωρίς καν να αντιμετωπίσει σύγκρουση καθηκόντων, τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειας του άγνωστου αυτού προσώπου. Με τα δεδομένα αυτά, ορθά κατ' αποτέλεσμα έκρινε το Πρωτοδικείο - έστω και επικεντρώνοντας το σκεπτικό του στην άποψη ότι στις περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας δεν είναι αναγκαίο το στοιχείο του πταίσματος - ότι η εναγομένη είχε την υποχρέωση να αποζημιώσει την ενάγουσα για την ηθική βλάβη την οποία, αναμφίβολα, όπως προέκυψε από τη διαδικασία (βλ. μαρτυρικές καταθέσεις και ένορκη βεβαίωση), της προκάλεσε η προσβολή της προσωπικότητας της με τη δημοσίευση-της παραπάνω φωτογραφίας της. Εσφαλμένα όμως σταθμίζοντας τα απαιτούμενα από το νόμο στοιχεία, ήτοι την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των διαδίκων, το βαθμό του πταίσματος και τη βλάβη που επήλθε (βλ. 932 ΑΚ), προσδιόρισε το οφειλόμενο στην ενάγουσα ως χρηματική ικανοποίηση ποσό στις 600.000 δρχ. Το δικαστήριο τούτο, λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερόμενα στοιχεία, κρίνει ότι το ποσό αυτό πρέπει να προσδιοριστεί σε 300.000 δρχ. (βλ. και άρθρο μόνο § 2 ν, 1178/81). Συνεπώς η κρινόμενη έφεση πρέπει να γίνει δεκτή, να εξαφανιστεί η εκκαλούμενη απόφαση και το δικαστήριο τούτο, κρατώντας και δικάζοντας την αγωγή (ΚΠολΔ 535), να τη δεχτεί για το παραπάνω ποσό των 300.000 δρχ., το οποίο η εναγομένη έχει την υποχρέωση να καταβάλει στην ενάγουσα με το νόμιμο τόκο από την επίδοση της αγωγής μέχρι την εξόφληση του, κατά τη γενική διάταξη του άρθρου 346 ΑΚ, κατά το οποίο ο οφειλέτης χρηματικής οφειλής και αν δεν είναι υπερήμερος, οφείλει» νόμιμους τόκους αφότου επιδόθηκε η αγωγή για το ληξιπρόθεσμο χρέος. Προσωπική κράτηση των εκπροσώπων της εναγομένης προς εκτέλεση της απόφασης δεν μπορεί να διαταχτεί, διότι, όπως ορθά έκρινε το Πρωτοδικείο, από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 62, 64 §2α, 118, 216 και 946, 947 ΚΠολΔ συνάγεται ότι όταν ζητείται η καταδίκη των εκπροσώπων νομικού προσώπου σε προσωπική κράτηση για την εκπλήρωση υποχρέωσης που βαρύνει το νομικό πρόσωπο, η σχετική αγωγή πρέπει να στρέφεται ονομαστικώς και κατά των εκπροσώπων του νομικού προσώπου (ΑΠ 127/87 ΝοΒ 35.1402).